Handelingen 2

Vergaderjaar 2009–2010 **Tweede Kamer der Staten-Generaal**

10 6 oktober 2009 **10de vergadering**

IN DE TWEEDE KAMER:

Grensarbeiders-problematiek

Gebruik meststoffen

Wet dieren

Alfabetische inhoud

Algemene financiële beschouwingen

Gewijzigde motie-Sap over het betrekken van het Sociaal en Cultureel Planbureau en het Planbureau voor de Leefomgeving bij de brede heroverweging (32 123, nr. 38, was nr. 29) (aangenomen) **686–687**
Motie-Koşer Kaya c.s. over het centraal stellen van vijf onderwerpen in de verantwoording over de uitvoering van de rijksbegroting (32 123, nr. 30) (aangenomen) **686, 687**
Motie-Verdonk over het inzetten van de gelden voor ontwikkelingshulp voor het lenigen van de nood van burgers in eigen land (32 123, nr. 31) (verworpen) **686, 687**
Motie-Verdonk over het uitwerken van 20% bezuinigen op de post subsidies (32 123, nr. 33) (verworpen) **686, 687**
Gewijzigde motie-Verdonk over beschikbaar stellen van gelden voor veteranendag (32 123, nr. 35, was nr. 32) (verworpen) **686, 687**

Gebruik meststoffen

Verslag van een schriftelijk overleg over het ontwerpbesluit wijziging van het Besluit gebruik meststoffen en het Besluit glastuinbouw (28 385, nr. 153) **692–693**
Motie-Koopmans/Snijder-Hazelhoff over handhaven van de huidige uitrijperiode voor vaste mest (28 385, nr. 156) (ingetrokken) **692, 693**
Motie-Koopmans/Snijder-Hazelhoff over handhaven van de uitzonderingspositie voor Betacal (28 385, nr. 157) **692**

Grensarbeidersproblematiek

Debat naar aanleiding van een algemeen overleg over grensarbeidersproblematiek **689–692**
Motie-Weekers over bestuurlijk overleg over de grensarbeidersproblematiek (26 834, nr. 26) **689**
Motie-Bashir over een afbouwregeling compensatie voor de groep dubbelgepensioneerden (26 834, nr. 27) **690**

Ingekomen stukken 738–741

Inrichting internationale financiële stelsel

Motie-Tony van Dijck over het bevriezen van salarissen bij financiële instellingen die staatssteun hebben gekregen (31 371, nr. 255) (verworpen) **686**

Natuurherstel Westerschelde

Motie-Polderman over het uitgangspunt dat van verruiming en verdieping van de vaargeul geen sprake meer kan zijn (30 862, nr. 29) (verworpen) **688**
Motie-Polderman over het niet verder meewerken aan verdergaande verdiepingen en verruimingen van de vaargeul (30 862, nr. 30) (verworpen) **688**
Motie-Van der Staaij/Neppérus over vasthouden aan het besluit om in te zetten op natuurherstel door buitendijkse alternatieven (30 862, nr. 31) (afgevoerd) **688**
Motie-De Mos over afzien van ontpoldering van de Hertogin Hedwigepolder of enige andere polder in Zeeuws-Vlaanderen (30 862, nr. 32) (verworpen) **688**
Motie-Koppejan c.s. over een plan van aanpak voor 600 ha estuariene natuur zonder gedwongen ontpoldering (30 862, nr. 33) (afgevoerd) **688**
Motie-Van der Ham/Van Gent over geen vierde verdieping van de Westerschelde (30 862, nr. 34) (verworpen) **688**
Gewijzigde motie-Thieme c.s. over onderzoek door de Algemene Rekenkamer naar uitvoering van de verplichtingen ingevolge de Vogelen Habitatrichtlijn (30 862, nr. 37, was nr. 35) (ingetrokken) **688**
Motie-Van Gent c.s. over integraal uitvoeren van de Scheldeverdragen (30 862, nr. 36) (verworpen) **688**

Regeling van werkzaamheden 682–686

Tarieven nationale vervoersbewijzen

Motie-Roemer/Van Gent over afzien van tariefstijging van de strippenkaart (23 645, nr. 320) (verworpen) **689**
Motie-Roemer/Van Gent over prijsbeleid om meer reizigers in het openbaar vervoer te krijgen (23 645, nr. 321) (verworpen) **689**
Motie-Aptroot over het niet uit de pas lopen van prijsstijging in het ov met de inflatie (23 645, nr. 322) (afgevoerd) **689**

Toekomstige Nederlandse betrokkenheid bij Afghanistan

Motie-Peters over niet overgaan tot een militaire missie in Uruzgan na december 2010 (27 925, nr. 358) (verworpen) **687**
Motie-De Roon over het zo spoedig mogelijk beëindigen van de militaire missie in Afghanistan (27 925, nr. 359) (verworpen) **687**
Motie-Van der Staaij c.s. over de Kamer vóór 1 maart 2010 inlichten over de Nederlandse betrokkenheid in Afghanistan na 2010 (27 925, nr. 360) (aangenomen) **687**
Motie-Voordewind/Van Dam over rekening houden met een aantal overwegingen en uitspraken (27 925, nr. 361) (aangenomen) **687**
Motie-Van Bommel over een regeringsstandpunt vóór 1 januari 2010 over een eventuele toekomstige Nederlandse militaire aanwezigheid in Afghanistan (27 925, nr. 362) (verworpen) **687**

Vragenuur

Vragen van het lid Gerkens over notarissen in nood **673–676**
Vragen van het lid Teeven over de gang van zaken in de jeugdgevangenissen in Breda en Zutphen **676–678**
Vragen van het lid Van der Ham over het bericht dat er na de raadsverkiezingen 3 mld. wordt bezuinigd op gemeenten **678–679**
Vragen van het lid Van Gerven over het tekort aan plastisch chirurgen **679–682**

Wet dieren

Een integraal kader voor regels over gehouden dieren en daaraan gerelateerde onderwerpen (Wet dieren) (31 389) **693–738**

Wijziging Reglement van Orde

Voorstel van de leden Heerts en Kalma tot wijziging van het Reglement van Orde (31 995) (aangenomen) **689**

Fotoverantwoording:
© foto's
De rechten op de foto's in deze vergadereditie zijn voorbehouden aan de betrokken fotopersbureaus.

Foto's in deze editie:
Michiel Sablerolle (Gouda)

Order HAN8492
ISSN 0920 – 2080

10de vergadering

Dinsdag 6 oktober 2009

Aanvang 14.00 uur

Voorzitter: Verbeet

Tegenwoordig zijn 139 leden, te weten:

Aasted Madsen-van Stiphout, Agema, Algra, Anker, Aptroot, Arib, Atsma, Azough, Bashir, Van Beek, Besselink, Bilder, Biskop, Blanksma-van den Heuvel, Blok, Blom, Van Bochove, Boekestijn, Boelhouwer, Bosma, Bouchibti, Bouwmeester, Brinkman, Ten Broeke, Van der Burg, Çörüz, Cramer, Van Dam, Depla, Dezentjé Hamming-Bluemink, Dibi, Tony van Dijck, Jan Jacob van Dijk, Jasper van Dijk, Eijsink, Ferrier, Fritsma, Van Geel, Van Gent, Gerkens, Van Gerven, Gesthuizen, Gill'ard, Graus, Griffith, Van Haersma Buma, Halsema, Van der Ham, Hamer, Haverkamp, Heerts, Van Heugten, Van Hijum, Ten Hoopen, Irrgang, Jacobi, Jager, Jansen, Joldersma, Jonker, Kalma, Kant, Karabulut, Knops, Koopmans, Koppejan, Koşer Kaya, Kraneveldt-van der Veen, De Krom, Kuiken, Langkamp, Leerdam, Van Leeuwen, Leijten, Lempens, Linhard, Luijben, Marijnissen, Mastwijk, Van Miltenburg, De Mos, Neppérus, De Nerée tot Babberich, Nicolaï, Omtzigt, Ormel, Ortega-Martijn, De Pater-van der Meer, Peters, Pieper, Polderman, Van Raak, Remkes, Roefs, Roemer, De Roos-Consemulder, De Rouwe, Rutte, Samsom, Sap, Schermers, Schinkelshoek, Schippers, Schreijer-Pierik, Slob, Smeets, Smilde, Smits, Snijder-Hazelhoff, Spekman, Spies, Van der Staaij, Tang, Teeven, Thieme, Timmer, Van Toorenburg, Uitslag, Ulenbelt, Van der Veen, Van Velzen, Vendrik, Verbeet, Verdonk, Vermeij, Vietsch, Van der Vlies, Voordewind, Vos, Jan de Vries, Van Vroonhoven-Kok, Waalkens, Weekers, Wiegman-van Meppelen Scheppink, Wilders, Willemse-van der Ploeg, De Wit, Wolbert en Zijlstra,

en de heer Van Middelkoop, minister van Defensie, mevrouw Verburg, minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, de heer Donner, minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de heer Klink, minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, mevrouw Albayrak, staatssecretaris van Justitie, en mevrouw Bijleveld-Schouten, staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Aan de orde is **het mondelinge vragenuur**, overeenkomstig artikel 136 van het Reglement van Orde.

Vragen van het lid Gerkens aan de staatssecretaris van Justitie over **notarissen in nood**.

□

Mevrouw **Gerkens** (SP): Voorzitter. De notaris: onpartijdig, betrouwbaar en gevraagd en ongevraagd adviseur. Een huis kopen, trouwen en erfenissen, wie kent hem niet? Hij vervult een publieke taak, maar moet zich sinds bijna tien jaar als ondernemer gedragen. Daar zijn ze dan, de doe-het-zelfnotarissen en de internetnotarissen. Dat is concurrentie ja, maar op prijs. Steeds vaker werken notarissen onder de kostprijs. Nu luidt het notariaat de noodklok. De notarissen spreken over een onhoudbare toestand. Tweederde van het notariaat heeft geen vertrouwen meer in de eigen beroepsorganisatie, die de problemen bagatelliseert en de marktwerking blijft verdedigen. Steeds vaker nemen notarissen geld op van derdenrekeningen, geld dat is geparkeerd voor de klant en waar niemand aan mag komen. 20% van de kantoren staat onder verscherpt financieel toezicht. Faillissementen dreigen. De druk op de notaris om voor weinig geld zijn werk te doen, is zo groot dat de kwaliteit van de diensten afneemt. Het gevolg hiervan is dat het aanzien van en het vertrouwen in het notariaat wordt geschaad.

Wat de SP-fractie betreft, zou het het beste zijn om de hele marktwerking terug te draaien. Voor de korte termijn geeft de wet echter de mogelijkheid om minimumtarieven toe te passen wanneer dit nodig is om een toegankelijke notariële dienstverlening te waarborgen. Die toegankelijkheid is in gevaar. Hiervoor waarschuwde mijn SP-collega enkele jaren geleden al en nu wordt de noodklok geluid. Eerder zei de staatssecretaris dat alles door de marktwerking wel rechtgetrokken zou worden. Het tegendeel is waar. Wat heeft deze staatssecretaris nog meer nodig om te komen tot een standaardpakket met minimumtarieven?

□

Staatssecretaris **Albayrak**: Voorzitter. Er is inderdaad nogal wat aan de hand in de notariswereld. Wij hebben sinds tien jaar marktwerking, tien jaar vrije tarieven. Wij hebben ook gezien wat dat Nederland heeft gebracht. Wij hebben gezien dat burgers en bedrijven hebben

geprofiteerd van de lagere tarieven die er zijn gekomen met de marktwerking. Wij hebben gezien dat de kwaliteit van de akten daardoor niet in het gedrang is gekomen. Wij hebben gezien dat er goede ondernemers zijn en slechte. Tien jaar lang heeft het notariaat geprofiteerd van de marktwerking. De winstmarges zijn enorm gestegen en het inkomen is gestegen. Eigenlijk hebben wij weinig mensen horen klagen over de marktwerking in goede tijden.

Nu is het anders. Nu is er een economische crisis en zien wij een duidelijke volumeafname, met name op de huizenmarkt. Er is minder werk voor notarissen, dus gaan de inkomens van deze ondernemers inderdaad achteruit. Voor de staatssecretaris van Justitie is de eerste zorg om de kwaliteit, de continuïteit en de beschikbaarheid, dus de toegankelijkheid, van de notaris te bewaken. Dat doe ik samen met de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie (KNB). De KNB heeft regelmatig bij mij aangeklopt om aandacht te vragen voor de problemen die ontstonden.

De beroepsorganisatie houdt allereerst toezicht op de kwaliteit van de producten. De kwaliteit leidt niet onder de marktwerking. Daar hebben wij in 2005 onderzoek naar laten doen. Er is bijvoorbeeld gekeken hoe vaak fouten voorkwamen in de kadasters. Wij kunnen zeggen dat nu nog steeds de conclusie gerechtvaardigd is dat door de marktwerking, door de prijsontwikkeling, de kwaliteit niet onder druk staat.

Burgers en bedrijven hebben dus geprofiteerd van de marktwerking. De notarissen zelf hebben ook van geprofiteerd, want zij hebben tien jaar lang hogere inkomsten gehad. Vervolgens komt het inderdaad aan op ondernemerschap. Hebben deze ondernemers in goede tijd zo veel geld opzij gezet dat zij de klappen kunnen opvangen als het even tegenzit? Voor een aantal kantoren is het antwoord op deze vraag nee. Dat is echter een risico dat elke ondernemer in Nederland loopt. Wij kunnen dat nu niet, nu het tegen zit, terugdraaien door vaste tarieven in te voeren.

Overigens snap ik het pleidooi van mevrouw Gerkens helemaal niet. Immers, vaste tarieven zouden betekenen dat de huidige (lage) tarieven, waar de notarissen zich zorgen om maken, omhoog moeten in de ogen van de notarissen. Ik snap dan werkelijk niet hoe volgens u de toegankelijkheid van de notarissen voor de burgers gewaarborgd is. Ik zie de nadelen die mevrouw Gerkens schetst, niet. Ik zie wel een aantal ontwikkelingen die mij zorgen baren. Wel zijn wij daarop voorbereid en die houden wij goed in de gaten. Ik noem de kwaliteitsontwikkeling van de producten, de akten en het passeren van de akten, alsook de derdengelden. Daar vraagt u specifiek aandacht voor. Derdengelden is het geld van cliënten dat gegarandeerd veilig moet zijn.

Wij komen niet in een situatie dat notarissen massaal een greep doen in de derdengeldenrekeningen. Ik kan zeggen dat 163 notarissen onder verscherpt toezicht staan; bij 17 van hen is aantoonbaar iets aan de hand en in 8 gevallen heeft het Bureau Financieel Toezicht besloten om de zaak bij de tuchtrechter aan te kaarten. Van dat soort aantallen schrik ik niet. Als wij kijken om welke bedragen het gaat, schrik ik ook niet. Er is namelijk een voorziening bij de KNB, de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie. Op het moment dat cliënten de dupe zijn van notarissen die een greep doen in die kas, is dat gedekt. Ook de organisatie van de notarissen zelf heeft een geldelijke voorziening, een soort waarborgfonds, om ervoor te zorgen dat cliënten niet de dupe zijn. Ik kan vertellen dat daar vooralsnog genoeg geld in zit om de zaken die nu lopen, te dekken.

Het is dus marktwerking, het is ondernemingsrisico en er zijn ontwikkelingen die wij goed in de gaten houden. Dat doet het Bureau Financieel Toezicht van justitie en de notarissen doen dat zelf ook.

Mevrouw **Gerkens** (SP): Ik begrijp niet hoe deze staatssecretaris zo gemakkelijk voorbij kan gaan aan wat het notariaat betekent voor onze rechtsstaat. De notaris, de persoon die wij moeten kunnen vertrouwen en die ons goede adviezen moet geven, dit ambt staat nu zo onder druk dat er kwesties zijn met derdenrekeningen. Dat was vroeger werkelijk ondenkbaar! In 2004 is dat een keer gebeurd; nu zijn er al acht gevallen. Waar eindigt het? 20% van het aantal notariskantoren staat onder financieel toezicht!

Er is wel degelijk iets aan de hand met de kwaliteit. De staatssecretaris kan wel zeggen dat de aktes onderzocht zijn, maar er is nog veel meer rondom de aktes wat ook met kwaliteit te maken heeft. De SP is niet de enige die dit zegt. De notarissen luiden nu de noodklok. Zij zeggen dat er wel degelijk iets aan de hand is.

Ik verzoek de staatssecretaris nogmaals om te kijken wat zij kan doen, te beginnen met het invoeren van minimumtarieven.

Staatssecretaris **Albayrak**: Notarissen luiden inderdaad de noodklok, omdat zij gewoon zien dat zij door de economische crisis minder werk hebben. Het antwoord is niet: vaste tarieven terug. De afname aan volume, van werk, kan alleen maar met vaste tarieven gecompenseerd worden, als die zo hoog worden dat bijna geen gezonde burger die tarieven meer kan betalen. Dit betekent dat mensen in dit land geen huizen meer kunnen kopen. Ik wil dus helemaal niet dat de tarieven voor de burger omhoog gaan. De terugval in werk, in volume, kan je niet compenseren met vaste – lees: hogere – tarieven.

De heer **Teeven** (VVD): Ik ben blij dat de staatssecretaris niet meegaat in het paniekvoetbal van de SP-fractie. Dat is een goede zaak. Ik stel wel de vraag of de staatssecretaris van mening is dat het Bureau Financieel Toezicht meer bevoegdheden zou moeten hebben om wat dieper en wat langer te kunnen spitten in de notarisadministraties. Daar lijkt het de laatste jaren misschien wel een beetje aan te hebben ontbroken.

Staatssecretaris **Albayrak**: Het antwoord op die vraag is: ja. U weet dat wij een wetsvoorstel wijziging notarisambt in voorbereiding hebben. Het advies van de Raad van State ter zake hebben wij inmiddels ontvangen. Wij zijn bezig met het nader rapport. Ik hoop dit wetsvoorstel nog in november van dit jaar bij de Kamer te kunnen indienen. Dat is inclusief het verscherpt toezicht.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Mijn mond viel ook open bij de inbreng van de SP-fractie: notarissen kunnen niet met hun handen van derdenrekeningen afblijven en daarom moeten wij maar iets gaan doen voor die hele beroepsgroep. Ik begrijp niet waar deze kromme redenering vandaan komt. Ik wil het graag over een andere boeg gooien: waarom schaft dit kabinet niet gewoon de overdrachtsbelasting af? Dan zijn er weer

meer activiteiten en gaan de principes van de markt weer werken. Ook zullen notarissen dan vanzelf weer meer verdienen. Dus waarom niet de overdrachtsbelasting afschaffen?

Staatssecretaris **Albayrak**: Die gedachte zal vast ook wel opgekomen zijn in debatten met staatssecretaris De Jager, die over belastingen gaat. Met hem moet het debat over deze kwestie ook worden gevoerd. Nu gaat het over de vraag of wij notarissen nog kunnen vertrouwen en of zij nog kwaliteit leveren voor het geld dat zij vragen. Laat mij deze gelegenheid benutten om te zeggen dat het er bij mij echt niet in gaat dat ook maar de suggestie wordt gewekt dat notarissen minder integer worden als zij minder gaan verdienen. Dat kan toch niet waar zijn in dit land? Het is ook niet waar.

De heer **De Wit** (SP): Voorzitter. Weet de staatssecretaris dat het merendeel van de notarissen op dit moment onder de kostprijs moet werken, met name op het terrein van onroerend goed?

Is het de staatssecretaris ook bekend dat er inmiddels een notaris ontslagen is? Zoals u zegt, hebben er acht te maken met een onderzoek, waarop ontslag kan volgen. 20% van de advocatenkantoren in Nederland verkeert in financiële nood. Die nood maakt dat zij onder de kostprijs moeten werken. Wat staat er in de wet? In de wet staat dat een minimumtarief mogelijk is, met name wanneer de rechtsstatelijke positie van notarissen in het geding is. Vindt de staatssecretaris dat de rechtsstatelijke positie niet in het geding is?

Staatssecretaris **Albayrak**: Artikel 54, lid 1, van de wet waarop u doelt, is ingevoerd om burgers te beschermen tegen te hoge tarieven. Dat artikel is ingevoerd om in te kunnen grijpen zodra notarissen zulke exorbitant hoge tarieven vragen dat de toegang tot de huizenmarkt voor de lage inkomens afgeknepen wordt. Het is niet bedoeld om minimumtarieven in te voeren zodra ondernemers door deze ontwikkelingen nood lijden. Dat artikel haalt u hier dus verkeerd aan. U kent de wetsgeschiedenis. De wet was voor iets anders bedoeld. Ik denk inderdaad dat wij alle reden hebben om ons zorgen te maken en om de ontwikkelingen goed in de gaten te houden. Het Bureau Financieel Toezicht doet dat dus sinds begin dit jaar aangescherpt op de derdengeldrekening en Justitie doet dat bijvoorbeeld op verzoek van de KNB. De voorzitter daarvan klopt regelmatig bij mij aan en zit bij mij aan tafel. Zij vraagt aandacht voor de problemen, maar dit is het antwoord dat zij van mij hoort, geen ander.

Mevrouw **Van Vroonhoven-Kok** (CDA): Voorzitter. Dankzij de marktwerking en internet zijn prijzen gemakkelijk te vergelijken. Zou de staatssecretaris het geen idee vinden om ook de kwaliteit gemakkelijker te vergelijken te maken? Nu is het voor de consument heel onduidelijk wat een goede akte en wat geen goede akte is. Misschien kunnen wij het ambt daarmee een beetje helpen.

Staatssecretaris **Albayrak**: Dit lijkt mij een goede suggestie. De kwaliteitsbewaking is vooral aan de beroepsorganisatie, de KNB, zelf. Wij hebben natuurlijk het wetsvoorstel waar een aantal toezichtzaken beter in worden geregeld, wat volgens mij natuurlijk ook effect heeft op de kwaliteit in de zin dat er toezicht wordt gehouden op de kwaliteit. Ik zal eens samen met de KNB nagaan of het mogelijk is om een kwaliteitsvergelijking te maken. Mij lijkt het lastig om te doen. Wij hebben het ook andersom gedaan. Wij hebben namelijk uitgezocht of er fouten worden gemaakt, zodat er een direct verband tussen kostprijs en kwaliteit van akten waarneembaar zou zijn. Dat was niet het geval. Wij hebben dit in 2005 gedaan door in de kadasters te kijken. Bovendien hadden wij recentelijk de trendrapportage notarissen. Ook daar is niets uit te halen wat wijst op een kwaliteitsafname, maar ik zal de voorzitter van de KNB vragen of vergelijkend onderzoek mogelijk is.

Mevrouw **Azough** (GroenLinks): Voorzitter. Ik heb twee vragen. Notarissen zijn in zekere zin gedwongen ondernemer geworden. Daar valt veel voor te zeggen, maar ik kan mij voorstellen dat bepaalde notarissen inhoudelijk prima werk leveren, maar niet goed kunnen ondernemen. Wordt er, als er wordt gesproken over toezicht, ook iets gedaan om hen te helpen met een betere bedrijfsvoering?

Het beeld van een deel van de notarissen dat uit de brief naar voren komt, is heel onheilspellend. U schetst hier een ander beeld. Ook de KNB geeft aan, nog niet het volledige beeld te kunnen schetsen. Op welke termijn kunt u wel een brief aan de Kamer sturen met een beeld van hoe de notarissen er op dit moment nationaal voor staan?

Staatssecretaris **Albayrak**: Mij lijkt dat de volgende trendrapportage daar goed inzicht in geeft. Ik heb al gezegd dat in november het wetsvoorstel komt naar aanleiding waarvan wij een veel uitgebreider debat over de toekomst van het notariaat in Nederland en het verscherpt toezicht zullen voeren. Er komen dus nog veel momenten waarop de Kamer de kans krijgt om met de staatssecretaris van gedachten te wisselen.

De **voorzitter**: En de steun aan notarissen?

Staatssecretaris **Albayrak**: Als ik zeg dat het voor notarissen niet anders is dan voor andere ondernemers, zeg ik eigenlijk al wat mijn antwoord op die vraag is. Wij kunnen niet ondernemers nu zo gericht gaan steunen omdat zij dreigen om te vallen. Wanneer je de marktwerking accepteert, wanneer je zegt dat zij daaraan in goede tijden allemaal flink hebben verdiend, betekent het ondernemersrisico dus ook dat het inkomen achteruitloopt als het even tegenzit en er minder vastgoedtransacties zijn.

De heer **Brinkman** (PVV): Volgens de SP stort de notariële wereld in. De staatssecretaris zet daar wat kanttekeningen bij en bagatelliseert het een beetje. Ik denk dat de waarheid in het midden ligt. Er is wel degelijk iets aan de hand. Dat is het vertrouwen van de burger, van de consument, in de derdenrekening. Kunnen wij dat vertrouwen in die derdenrekening op de een of andere manier niet op een hoger plan brengen? Kan de staatssecretaris bijvoorbeeld na storting niet die derdenrekening blokkeren, of op een andere manier proberen dat de burger in ieder geval gevrijwaard wordt dat hij zijn geld kwijtraakt op het moment dat een notaris toch een scheve schaats rijdt?

Staatssecretaris **Albayrak**: Eigenlijk heb ik dat antwoord

al gegeven, langs twee wegen. Een is dat het Bureau Financieel Toezicht verscherpt toezicht houdt op wat er allemaal gaande is met notarissen en cliëntenrekeningen ofwel derdenrekeningen. Dat beeld lijkt dus vooralsnog erg overzichtelijk. In de jaren hieraan voorafgaand zijn 163 kantoren onderzocht. Met zeventien kantoren was iets aan de hand. Bij de tuchtrechter zijn acht zaken terechtgekomen. Dat vind ik overzichtelijk. Dit gaat wel specifiek over de derdenrekeningen. Dat is een zorg op zich. De waarborg die wij hebben is de voorziening die de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie zelf heeft. Daar zitten nog miljoenen in om op het moment dat een cliënt gedupeerd is dat geld ook te betalen. Dat is het eerste belang van die cliënt. Daarvoor zijn op dit moment voldoende waarborgen.

De heer **Heerts** (PvdA): De notaris heeft een belangrijke vertrouwensfunctie in ons land. Wij moeten geen vluggertje maken over minimumtarieven. Ik hoor u zeggen dat wij nog fundamenteler komen te spreken over de positie van de notaris in de toekomst. Is het daarbij ook voor u bespreekbaar dat wij een discussie voeren over het weer 100% publieke ambtenaren maken van deze beroepsgroep?

Staatssecretaris **Albayrak**: U gaat over de discussie die u aanzwengelt, dus als ik met mijn wetsvoorstel kom, bent u vrij om welke discussie dan ook in de Kamer te brengen. Ik zie dat debat met vertrouwen tegemoet.

De **voorzitter**: Ik dank de staatssecretaris voor de beantwoording van deze eerste vragen.

Vragen van het lid Teeven aan de staatssecretaris van Justitie over **de gang van zaken in de jeugdgevangenissen in Breda en Zutphen**.

□

De heer **Teeven** (VVD): Voorzitter. De VVD maakt zich al geruime tijd zorgen over de veiligheid in de penitentiaire inrichtingen en ook in de jeugdinrichtingen. De staatssecretaris heeft al meermalen aangegeven te kunnen bezuinigen op personeel, maar toch meldt het Algemeen Dagblad dat wij twee jeugdgevangenissen hebben, een in Breda en een in Zutphen, waar jeugdige crimineeltjes zo agressief zijn dat het personeel gevaar loopt. Ik citeer de directeur van de gevangenis in Zutphen: ″Gelukkig zijn er nog nooit grote ongelukken gebeurd, maar dit soort jeugdige criminelen zijn buitengewoon agressief.″ Het zou er nog bij moeten komen dat er ongelukken gebeuren in een tijd waarin de staatssecretaris aan het bezuinigen is op het gevangeniswezen. ″Onze jonge crimineeltjes hebben lak aan de hele wereld″, zegt de directeur. Personeel in jeugdinrichtingen krijgt soms klappen. Voor de VVD is het volstrekt onaanvaardbaar dat gevangenispersoneel wordt bedreigd. Daarom de volgende vragen.

Is er aangifte gedaan door de Dienst Justitiële Inrichtingen tegen deze jeugdige gewelddadige criminelen in de gevangenis en worden deze crimineeltjes vervolgd voor het bedreigen en het mishandelen van personeel? De eigen directeur van de staatssecretaris spreekt erover dat dat allemaal gebeurt.

Herkent de staatssecretaris deze problemen in de Sprengen in Zutphen en Den Hey-Acker in Breda? Wat heeft zij er al inmiddels aan gedaan om die onhoudbare toestand ten spoedigste te beëindigen?

Moet in deze beide jeugdinrichtingen niet gewoon een strenger regime komen met veel meer personeel?

Als dit soort jeugdige crimineeltjes voorwaardelijke gevangenisstraffen hebben, vindt de staatssecretaris niet dat dit soort gedrag in inrichtingen ogenblikkelijk gevolgen moet hebben voor de voorwaardelijkheid van die straffen?

□

Staatssecretaris **Albayrak**: Voorzitter. De opmerking van de heer Teeven over de parallellen met de bezuinigingen in het gevangeniswezen gaan hier niet op. Er is ruim 75 mln. beschikbaar gekomen voor de jeugdinrichtingen. Dat is gebeurd, juist omdat het kabinet zich er vorig jaar zeer van bewust was dat het belangrijk is om massief te verbeteren. Er wordt dus gewerkt aan kwaliteitsverbetering ten aanzien van de jeugd. Dat wil ik gezegd hebben.

Ik kom op de situatie van Den Hey-Acker in Breda en die van de Sprengen in Zutphen. Wij hebben het over twee specialistische afdelingen waar bewust gekozen is voor een proef met de allerzwaarste jeugd. Het waren de zogeheten PIJ-jongeren. ″PIJ″ staat voor ″plaatsing in een justitiële jeugdinrichting″. Zij waren op de normale locaties en op de normale afdelingen niet te houden. Als gevolg van de multiproblematiek die zij met zich meedroegen – ik doel op psychische problemen, agressiviteit en intimidatie – verpestten zij het zodanig dat de meesten zogenaamde ″carrouseljongeren″ werden. Zij werden ″rondgepompt″ door het land, omdat zij niet te handhaven waren. Wij hebben toen besloten om deze jongeren op twee plaatsen te concentreren in een individuele trajectafdeling. Zij worden intensief begeleid door specialistisch personeel dat daarvoor bewust kiest. Men weet dat die taak met extra risico's gepaard gaat. Het is de meest moeilijke groep waarvoor wij met een proef zijn gestart. Er wordt nagegaan of die mensen op die twee locaties beter geholpen kunnen worden. De interne en de externe veiligheid zijn daarbij van het grootste belang.

In Zutphen ging het om ernstige ordeverstoringen. Er was sprake van geweld en van het bedreigen van personeel. Er waren geen ontsnappingen. In Breda ging het om twee ontsnappingen. Inmiddels is een van de twee jongeren weer terug. Op de locatie waar die jongeren zijn ontsnapt, zijn aanpassingen gedaan om herhaling te voorkomen. In Zutphen is in alle gevallen aangifte gedaan. De politie is langs geweest om op die locaties het verhoor af te nemen. Dat is dus de procedure.

Het is een doelgroep met een hoog risico op incidenten. Ik betreur het dat deze incidenten hebben plaatsgevonden. Wij zijn vorig jaar januari in Breda begonnen en in maart in Zutphen bij de Sprengen. Beide locaties zullen wij evalueren. Daarbij zullen wij ook de inzet en de ervaringen van het personeel uitdrukkelijk meenemen. Alles wat het personeel aan ervaringen meldt, zal bij de evaluatie worden betrokken.

De heer **Teeven** (VVD): Ik constateer dat de staatssecretaris mijn vragen niet beantwoordt. Het is toch te gek voor

woorden dat de Kamer spreekt over het feit dat het personeel van gevangenissen waarvoor deze staatssecretaris verantwoordelijk is, klappen krijgt en dat laatstgenoemde zegt dat zij rustig de evaluatie afwacht. Zij zegt dat zij vervolgens zal nagaan hoe de situatie veranderd kan worden. Dan kun je toch niet anders dan doen wat de SP-fractie doet, namelijk zeggen dat er personeel bij moet om ervoor te zorgen dat men geen klappen krijgt. Dat personeel is er. Wij moeten daar dus niet op bezuinigen. Wij moeten dat overbrengen van de gevangenissen die de staatssecretaris gaat sluiten naar deze jeugdinrichtingen. Het kan toch niet zo zijn dat dit soort jeugd de baas is in de gevangenissen van de staatssecretaris. Daar moet zij de baas zijn, niet die criminele jeugd!

Staatssecretaris **Albayrak**: Volgens mij heb ik meer antwoord gegeven dan de heer Teeven waarschijnlijk heeft gehoord. Sterker nog, ik ben veel verder gegaan. Ik heb gezegd dat wij de meest moeilijke jeugd op die twee locaties hebben geconcentreerd. Ik heb ook gezegd dat dit met een hoger risico gepaard gaat en dat wij het personeel daar extra voor hebben getraind. Wij hebben de personeelsinzet daarop afgestemd. Er hebben incidenten plaatsgevonden die aanleiding zijn geweest om na te gaan welke aanvullende maatregelen er op korte termijn nodig zijn. Ik zal nagaan of er nog meer personeel naartoe moet gaan gedurende de looptijd van de proef.

Hekwerken enzovoorts zijn aangepast en nader onderzoek zal uitwijzen of er nog meer maatregelen nodig zijn. Het is dus echt een beetje de aard van het beestje. Ik bagatelliseer helemaal niets. Het is de meest moeilijke groep jeugd die wij hebben. Ik vind dat dit een veel betere methode is dan het perspectiefloos "rondpompen" van die mensen langs allerlei inrichtingen, omdat zij niet te handhaven zijn op de normale afdeling waar zij toevallig op dat moment zitten.

De heer **Brinkman** (PVV): Collega De Roon heeft hierover al Kamervragen gesteld. Aan de hand van die vragen stel ik nog twee vragen.

Ten eerste snapt niemand hoe het mogelijk is dat dergelijke jongeren met wapens een jeugdinrichting binnen kunnen lopen. Kan de staatssecretaris dat aan het volk uitleggen?

Ten tweede: kunnen wij niet gewoon afspreken dat jongens die dit soort daden plegen, gewoon naar een werkkamp gaan, of een opvoedkamp of wat dan ook, maar dat zij worden weggehaald uit die leuke lieve jeugdinrichting? Zij moeten gewoon keihard worden aangepakt.

Staatssecretaris **Albayrak**: Ik nodig het geachte Kamerlid uit om een keer in een dergelijke jeugdinrichting te gaan kijken. Dan kan hij zelf met eigen ogen zien of het van die "lieve, aardige jeugdinrichtingen" zijn waarover hij het heeft. Ik verwacht dat hij daar met andere indrukken zal weggaan dan hij zojuist met de Kamer heeft gedeeld. Hij is van harte uitgenodigd.

Hij heeft het over wapens in de inrichtingen. Dit betrof een mes tijdens de lunch. Het is gebruikelijk dat de groepen samen lunchen in de kantine. Dat gaat elke dag op heel veel plekken goed. Er was sprake van bedreiging met een mes dat werd gegrepen. Na de interventie is het mes weggelegd, gelukkig zonder fatale gevolgen. De heer Brinkman moet niet de suggestie wekken dat zware wapens worden binnengesmokkeld en dergelijke.

De **voorzitter**: Neen, u moet niet reageren op wat verder wordt gezegd.

Staatssecretaris **Albayrak**: Ik kijk naar u om het woord te geven aan een volgende spreker.

De **voorzitter**: Dan is het prima. Ik meende dat u reageerde op de zaal.

De heer **Çörüz** (CDA): Ik ben vaak in een JJI, een justitiële jeugdinrichting, geweest. Daar kom je met wapens echt niet in. Dat punt van de staatssecretaris zou ik dus willen onderstrepen. Het is natuurlijk niet uit te leggen dat daar met messen wordt rondgelopen. In de Sprengen geldt trouwens bovendien dat de laatste tijd wat ontsnappingen hebben plaatsgevonden. Het betreft dus niet alleen een moeilijke, maar ook een gevaarlijke groep. Ik wil de staatssecretaris daarom het volgende vragen. Zij heeft met ons gedebatteerd over de groepsgrootte, althans over het terugbrengen daarvan. Ik meen dat het in dit geval gaat om de zogenaamde ITA, de individuele trajectbegeleiding. Dat zijn groepen van acht. Denkt de staatssecretaris over plannen om de grootte van deze groepen eventueel te verkleinen? Maakt dat onderdeel uit van haar plannen?

Staatssecretaris **Albayrak**: Dat is dezelfde discussie maar dan gespiegeld: hoeveel personeel moet er zijn op de groepsgrootte? Ik meen dat de evaluatie zal uitwezen of wij in het jaar dat wij nu bezig zijn, moeten constateren dat de groepen nog kleiner moeten worden om ze te kunnen handhaven. In totaal zijn er zestien plekken. Het goede nieuws is dat deze niet allemaal zijn bezet. Het zijn maar enkele jongeren. Op dit moment gaat het om twaalf jongens, geen meisjes. Als onderdeel van de evaluatie zal ik dus bekijken of de groepsgrootte nu adequaat is.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Het is geen geheim dat er lastige jongeren zijn, evenmin dat je die vooral aantreft in jeugdgevangenissen en in het bijzonder onder de groep die jeugd-tbs heeft. Dat weten wij allemaal. Ik acht het een heel goede zaak dat de staatssecretaris een experiment is begonnen om te bezien hoe wij kunnen voorkomen dat deze jongeren op en neer worden geschoven. Dat was tot nu toe de praktijk. Ik ben wel benieuwd waar de evaluatie blijft. Het project loopt nu anderhalf jaar. Ik meen dat wij de resultaten in oktober zouden zien.

Staatssecretaris **Albayrak**: Ja.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Mijn tweede vraag luidt hoe wij kunnen voorkomen dat het project een zo zware wissel trekt op het personeel in de twee jeugdgevangenissen dat mensen weglopen. Dat dreigt te gebeuren. Wordt dat bijgehouden? Vinden er gesprekken plaats met de mensen die dit werk moeten doen, dat veel belastender is dan het werk dat zij tot nu toe hebben gedaan?

Staatssecretaris **Albayrak**: U kent mij inmiddels. Ik wacht niet tot er een evaluatie ligt als er al problemen bekend zijn. Als je tussentijds maatregelen kunt nemen,

moet je dat doen. Daartoe was tijdens dit pilotproject geen aanleiding. Nu zijn er incidenten waar wij specifiek naar kijken. Dat kan gevolgen hebben voor de personeelsgrootte. Ik ben nog niet zo ver dat ik daarover in concluderende zin iets kan zeggen. De evaluatie is klaar en is net binnen. Wij zijn bezig de evaluatie te bekijken. De Kamer krijgt zo snel mogelijk de resultaten samen met mijn reactie en eventuele aanvullende maatregelen. Dat zal in ieder geval binnen twee maanden zijn.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Voorzitter. Wij kennen in Nederland jeugdstrafrecht voor jeugd tot en met 18 jaar. Hoe kan het dan dat de gemiddelde leeftijd waarop PIJ-jongeren in de Sprengen komen, bijna 18,5 jaar is op het moment waarop zij binnenkomen en dat 72% 18 jaar of ouder is? Waarom krijgen die jongens niet gewoon volwassenen-tbs?

Staatssecretaris **Albayrak**: De rechter kijkt naar de achtergronden van een jongere, in combinatie met de zwaarte van het delict dat hij heeft gepleegd. Hij heeft de mogelijkheid om een jongere te berechten via het volwassenenstrafrecht, ook als hij jonger is dan 18. De rechter heeft dat in deze zaak niet gedaan, maar de mogelijkheid is er en er wordt regelmatig gebruik van gemaakt. Nederland heeft daardoor veel kritiek gekregen van de Raad van Europa, juist omdat wij jongeren berechten als volwassenen als dat geëigend is.

De leeftijd van binnenkomen op één locatie zegt niet zo veel. Het gaat erom hoe oud de jongeren waren toen zij veroordeeld werden. Het zijn vaak jongeren die eerder op andere locaties verbleven. Je kunt dus niet zeggen dat het moment waarop zij bij de Sprengen binnenkomen, het moment is waarop zij net veroordeeld zijn.

Vragen van het lid Van der Ham aan de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over **het bericht dat er na de raadsverkiezingen 3 mld. wordt bezuinigd op gemeenten**.

□

De heer **Van der Ham** (D66): Voorzitter. Het kabinet heeft negentien commissies ingesteld om op vele terreinen bezuinigingen te onderzoeken. Onduidelijk is of dat ook gevolgen zal hebben voor het gemeentefonds. De resultaten hiervan zullen pas bekend zijn in het tweede kwartaal van volgend jaar. De politieke besluitvorming erover komt nog later. Met uitsluitsel over de verwachte bezuinigingen op gemeenten kan het kabinet wat onze fractie betreft echter niet wachten. De programma's voor de verkiezingen van 3 maart 2010 worden nu geschreven. Het kabinet moet politieke partijen in staat stellen om kiezers op lokaal niveau een eerlijke keuze te geven. Kiezers hebben recht op openheid voor de verkiezingen.

Bovendien zullen in de weken na 3 maart 2010 in meer dan vierhonderd gemeenten collegeonderhandelingen worden gevoerd en ook daarvoor moet er duidelijkheid zijn. Partijen moeten een helder zicht hebben op hun financiële toekomst. Het kabinet kan dus niet wachten tot volgend voorjaar met het geven van duidelijkheid aan gemeenten over de vraag waar zij aan toe zijn. In verschillende debatten hebben wij de afgelopen weken gevraagd of het kabinet duidelijkheid wilde geven. Dat wilde het niet, maar gelukkig gaf de directeur Openbaar Bestuur en Democratie van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties vorige week in het blad Binnenlands Bestuur wel helderheid over de omvang van de bezuinigingen op gemeenten. Hij zei letterlijk: "3 mld. minder van het Rijk". Daarom stellen wij de volgende vragen aan de staatssecretaris.

1. Is zij het met mij eens dat gemeenten snel duidelijkheid moeten krijgen over hun budgetten na 2011?
2. Wanneer zal zij die duidelijkheid verschaffen?
3. Waarom treedt een ambtenaar hier wel mee naar buiten, terwijl het kabinet weigert die transparantie te geven?
4. Klopt het bedrag van 3 mld. dat de ambtenaar noemde en gaat het dan alleen over het gemeentefonds of over de totale bezuinigingen?

□

Staatssecretaris **Bijleveld-Schouten**: Voorzitter. Ik hecht eraan dat gemeenten in een zo vroeg mogelijk stadium duidelijkheid hebben over hun financiën in de toekomst. Daarom heeft mijn directeur Openbaar Bestuur en Democratie vorige week gesproken met de vereniging FAMO, de financiële managers van de lagere overheden, op hun najaarsbijeenkomst van 25 september 2009.

Zoals u weet, heb ik de gemeenten in het bestuurlijk overleg financiële verhoudingen zo helder mogelijk geïnformeerd over de stand van zaken op dit moment. De Kamer heeft daarover op 6 juli 2009 een brief ontvangen. Wij geven voor 2010 en 2011 een indicatie van de accresruimte die ligt op 0% nominaal accres tot maximaal 0% reëel accres. Verder hebben wij een behoedzame raming gedaan. Wij hebben gezegd: als de begroting 2010 sluitend is, neem dan in ieder geval taakstellende bezuinigingen op. Dat staat in de septembercirculaire die voor de volgende jaren is ingevuld. Het antwoord op de eerste vraag luidt: ja, ik hecht daaraan. Ik wilde dat ook zo helder mogelijk laten weten.

De ambtenaar heeft geheel namens mij gesproken, zoals de heer Van der Ham zal begrijpen. Ik heb dit soort scenario's zelf ook altijd aangegeven. Na de septembercirculaire kregen wij in het Bestuurlijk Overleg Financiële Verhoudingen een aantal extra vragen. Het leek ons toen goed om de scenario's die wij op dit moment kunnen overzien, ook te schetsen. In het derde scenario dat wij hebben geschetst, leiden de heroverwegingen tot een besparing van 35 mld. Stel dat 50% daarvan betrekking heeft op de relevante uitgaven. Dat is 17 mld. Stel dat de normering werkt zoals nu het geval is. Dan zou 17% van die 17 mld., 3 mld. dus, bij de lagere overheden en vooral de gemeenten terechtkomen; dat alles onder de premisse dat het kabinet daartoe besluit in het licht van de uitgavenbeperking. Behoedzaam betekent dus dat de gemeenten rekening houden met een nominaal tot reëel bedrag van nul, zoals in de septembercirculaire is aangegeven. De gemeenten moeten er wel rekening mee houden dat het nog erger kan worden. Daar moet ook rekening mee worden gehouden in alle ramingen voor de toekomst. Ik geef verder nog de boodschap mee dat de colleges, ook na de collegeonderhandelingen, hun ambities aan moeten passen aan het toch verslechterende financieel-economische beeld. Het is goed als dit gebeurt, maar ik kan niet aangeven of het bedrag klopt. Uitgaande van die aannames en het omvangrijke bedrag

zal een en ander in die orde van grootte neerslaan bij de gemeenten. Daar moeten zij nu dus al rekening mee houden, maar officieel geldt het pas voor 2010 en 2011. Het gaat dus om de nullijn wat dat betreft.

De heer **Van der Ham** (D66): De staatssecretaris geeft veel rekensommetjes, maar uiteindelijk kunnen wij haar nergens aan houden. Zij noemt een bedrag van 3 mld., maar het kan minder en ook meer zijn. Volgend jaar hebben wij een debat over de rijksbegroting, al is dat wat D66 betreft te laat. De keuzen die met betrekking tot het gemeentefonds worden gemaakt, slaan neer op de lokale democratie. Men kan daar niet mee uit de voeten als daarover niet meer helderheid wordt gegeven. De staatssecretaris moet ervoor zorgen dat de adviescommissies die zij heeft ingesteld hierover sneller advies uitbrengen, zodat wij nog dit jaar weten waar wij en de gemeenten aan toe zijn. De staatssecretaris schaadt de lokale democratie en de autonomie daarvan als zij daar verder geen inzicht in geeft. Ik eis van haar dat zij meer duidelijkheid geeft aan de gemeenten dan zij nu doet.

Staatssecretaris **Bijleveld-Schouten**: Ik werp die duiding van de heer Van der Ham ver van mij. Ik heb juist inzicht gegeven in een en ander, als één van de weinigen. Ik dacht eigenlijk dat de heer Van der Ham mij een compliment zou geven. Voor 2010 en 2011 hebben wij nominaal en reëel nul aan accresruimte opgenomen. Daar hebben wij klip-en-klaar helderheid over gegeven. Ik heb in de septembercirculaire tegen de gemeenten gezegd dat voor 2012 en verder rekening moet worden gehouden met verdergaande bezuinigingen, maar dat wij die nu nog niet kunnen invullen. Mijn directeur Openbaar Bestuur heeft de middelenmanagers uitgelegd wat het meest vergaande scenario zou kunnen zijn, uitgaande van 35 mld. aan bezuinigingen. De gemeenten weten dus wel meer, ook als het gaat om 2010 en 2011. Ik werp de duiding van de heer Van der Ham daarom heel ver van mij. De gemeenten zijn heel tevreden dat ze op dit moment meer weten dan anderen wellicht.

De heer **Brinkman** (PVV): Voorzitter. Een bedrag van 3 mld. is redelijk, want er valt nog veel meer vet weg te snijden bij de gemeenten. Het komt bij de gemeenten altijd uit de lengte of uit de breedte. Als de staatssecretaris 3 mld. weghaalt bij de gemeenten, dan halen zij dat bedrag weer bij de burger weg. Kan de staatssecretaris garanderen dat, als zij 3 mld. bij de gemeenten wegsnijdt, de gemeenten dat niet verhalen op de burgers? Ik denk bijvoorbeeld aan btw-verhogingen, een raar idee van GroenLinks.

Staatssecretaris **Bijleveld-Schouten**: Gemeenten gaan niet over btw-verhogingen. Over dat voorbeeld komen wij nog te spreken in ander verband, want dat is gewoon rijkswetgeving. Maar ik heb u al een garantie gegeven. Dat weet u ook, mijnheer Brinkman. Ik heb met de gemeenten afgesproken dat de lastenverhogingen heel beperkt zullen zijn. Dat beeld blijkt ook correct te zijn. Meer garanties ga ik u niet geven. Overigens halen we de 3 mld. niet weg. Wij schetsen het maximale risico waarmee gemeenten rekening moeten houden. Van mij kunt u de garantie krijgen dat ik mij er voor de volle honderd procent voor zal inzetten dat de gemeenten dit niet in lastenverhogingen omzetten. Maar het blijft gemeentelijke autonomie om op lokaal niveau ook dit type afweging te maken. Voorzieningen en belastingen mogen tegenover elkaar staan, ook op gemeenteniveau.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): De staatssecretaris vroeg zojuist van de heer Van der Ham een compliment, omdat de bewindslieden van Binnenlandse Zaken duidelijkheid zouden geven. Daar valt iets voor te zeggen. Voor het eerst horen wij namelijk van iemand in het kabinet dat het bedrag van 35 mld. uit twee posten is opgebouwd. 17 mld. minder uitgaven, met doorwerking van 3 mld. richting de gemeenten. Maar dus nog eens 17 mld. Dat moet gevonden worden door een beperking van de aftrekposten, voor het eigen huis bijvoorbeeld. Ik begrijp dat dat het scenario is waar de bewindslieden van Binnenlandse Zaken rekening mee houden. 17 mld. moet gevonden worden door beperking van aftrekposten. Dat vind ik goed nieuws. Ik krijg daarvan graag een bevestiging van de bewindslieden van Binnenlandse Zaken.

Staatssecretaris **Bijleveld-Schouten**: Ik heb gezegd: stel dat het 50% is. Zo is het aan de managers geschetst: stel dat het om 50% gaat, dan gaat het om 3 mld.

Vragen van het lid Van Gerven aan de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport over **het tekort aan plastisch chirurgen**.

□

De heer **Van Gerven** (SP): Voorzitter. De 200 plastisch chirurgen in Nederland luiden de noodklok omdat het ministerie van Volksgezondheid heeft besloten om het aantal opleidingsplaatsen voor plastisch chirurgen te halveren tot slechts zeven per jaar. Voorheen waren er gemiddeld 15 tot 17 plaatsen per jaar. Dit is absurd. De komende jaren zal de vraag naar plastische chirurgie alleen maar stijgen, door borstreconstructies na kankerbehandeling en door de chirurgische behandeling van overgewicht door buikwandcorrecties. Het ministerie suggereert dat er geen wachtlijsten zijn. Kinderen met aangeboren handafwijkingen wachten nu al anderhalf tot twee jaar. De officiële wachtlijstregistratie van kiesBeter laat zien dat de helft van de ziekenhuizen in Nederland boven de maximale wachttijd zit.

Maar er is meer. Een deel van de vrouwen krijgt geen reconstructie na borstkanker aangeboden, omdat er te weinig plastisch chirurgen zijn. Ze worden domweg niet doorverwezen. Ook gebeurt het dat mensen in hoge nood hun heil zoeken bij beunhazen in privéklinieken, waar ze grote risico's lopen. Deze beunhazen doen zich voor als plastisch chirurgen, terwijl ze het niet zijn. De minister moet stoppen met het spelen van boekhoudertje. Hij kijkt alleen maar naar de opleidingskosten van specialisten. Is de minister bereid per direct het aantal opleidingsplaatsen weer op het niveau van 15 tot 17 te brengen? En wil de minister, in overleg met de plastisch chirurgen het aantal opleidingsplaatsen uitbreiden en afstemmen op de werkelijke behoefte aan plastisch chirurgen, zodat patiënten niet anderhalf jaar hoeven te wachten en niet hun toevlucht hoeven te zoeken bij commerciële beunhazen, met alle risico's van dien? Over beunhazen gesproken: waarom sluit de minister niet gewoon Acura Medisch Centrum in Weert, die al maanden onverantwoorde zorg levert?

□

Minister **Klink**: Voorzitter. De noodklok wordt geluid. 200 plastisch chirurgen melden dat er tekorten zijn. De heer Van Gerven zegt dat ik dit jaar ben teruggegaan naar zeven opleidingsplaatsen, die gecreëerd zouden moeten worden. Dat is een substantiële afwijking van de reeks. Ik ken de reeks vanaf 2002. Het gemiddelde aantal opleidingsplaatsen lag vanaf toen op 14 à 15. Ik teken daarbij aan dat er vorig jaar 24 plaatsen zijn gecreëerd. Vorig jaar zaten wij daar, gemeten aan het gemiddelde, dus ver boven. Nu zitten wij eronder.

Is dat een beslissing van mijn kant? Formeel wel, maar die wordt wel genomen op basis van de adviezen van het Capaciteitsorgaan. Het Capaciteitsorgaan komt tot zijn ramingen mede op basis van de adviezen van de beroepsgroepen, de wetenschappelijke verenigingen, de ziekenhuizen en de zorgverzekeraars. Die gaan niet over één nacht ijs. Meer inhoudelijk gaan ze er ook van uit dat de zorgvraag in de komende periode verdubbelt. Dat is althans de aanname van het Capaciteitsorgaan. Dat heeft inderdaad ermee te maken dat borstkanker jammer genoeg vaker voorkomt: bij één op de acht vrouwen. In het verleden was dat nog bij één op negen. Daarnaast zijn de vooruitzichten en prognoses beter zodat er vaak correcties en borstreconstructies moeten plaatsvinden. Daar houdt het Capaciteitsorgaan, zo weet ik zeker, ook rekening mee.

Desalniettemin constateer ik net als u dat er een wachtlijst is. Die wachtlijsten zijn niet 50%, maar zover ik weet valt 67% binnen de Treeknormen van zeven weken. Dat neemt niet weg dat er voor een derde sprake is van een wachtlijst. Ik ga ervan uit, al moet ik het antwoord op die vraag een beetje schuldig blijven, dat het Capaciteitsorgaan ook daar rekening mee houdt. Al met al moet er dus een sluitende prognose zijn van de behoefte aan medisch specialisten, ook aan plastisch chirurgen, van de zijde van het Capaciteitsorgaan, mede – ik herhaal dat – op basis van de inzichten van de wetenschappelijke verenigingen en beroepsgroepen en de ziekenhuizen. Met andere woorden: die raming moet toereikend zijn. Daarover zullen de heer Van Gerven en ik het heel snel eens zijn.

Ik wil op basis van dit signaal van de beroepsgroepen in elk geval het volgende doen. Ten eerste wil ik kijken in hoeverre de adviezen van de beroepsgroepen en van de wetenschappelijke verenigingen dusdanig toereikend zijn dat het Capaciteitsorgaan zich daarop mag baseren. Ten tweede wil ik bezien in hoeverre het Capaciteitsorgaan afwijkt van de adviezen van de beroepsgroepen en of het daar goede redenen voor heeft. Ten derde wil ik op basis van de inzichten ook in de wachtlijsten die zich aftekenen, kijken in hoeverre de prognose van het Capaciteitsorgaan toereikend is en in hoeverre dit criterium wordt meegenomen. In die zin vindt de heer Van Gerven mij aan zijn kant: een en ander kan niet op basis van foutieve inschattingen en foutieve ramingen. Overigens zijn die inschattingen en ramingen, als er een actuele problematiek is, wel zes jaar geleden gemaakt, want het duurt altijd zes jaar voordat er uitstroom is. Als er nu dus een probleem is, hebben wij het over een problematiek waarvan de inschatting zes jaar geleden is gemaakt. Dat neemt niet weg dat, voor zover er een probleem is, wij dat in de toekomst moeten proberen te voorkomen. Daarom zal ik kijken naar: 1. de adviezen, 2. de vraag in hoeverre het Capaciteitsorgaan die adviezen overneemt en, zo niet, of het daar goede redenen voor heeft, en 3. de vraag in hoeverre de problematiek van wachtlijsten die zich nu aftekent, niet daadwerkelijk een extra impuls met zich brengt. Maar nogmaals: het getal van zeven opleidingsplaatsen dat de heer Van Gerven noemde, waarbij wij nog aan de bovenkant van het advies van het Capaciteitsorgaan zaten, moeten wij wel spiegelen tegen het getal van 24 opleidingsplaatsen die vorig jaar zijn gecreëerd.

De heer **Van Gerven** (SP): Voorzitter. Als ik mag, wil ik nog een vraag stellen.

De feiten zijn heel anders dan de minister nu stelt. Kinderen die aan hun handen moeten worden geopereerd, moeten anderhalf tot twee jaar wachten. Vrouwen die een borstreconstructie moeten ondergaan, moeten wachten of worden eenvoudigweg niet doorverwezen. Dat zijn de cijfers van de beroepsgroep zelf. De minister zegt deze cijfers nu voor het eerst te horen, maar wij hebben daar al heel vaak over gediscussieerd. Wij willen af van de numerus fixus; artsen moeten worden opgeleid. Wij willen extra capaciteit voor specialisten om de wachtlijsten terug te dringen. Dat is al herhaalde malen aan bod geweest. De minister geeft geen antwoord op mijn vraag: wil hij die beslissing terugdraaien en de capaciteit per direct weer terugbrengen op het jaarlijkse gemiddelde? Ondanks het jaarlijkse gemiddelde, dat nu al zes, zeven jaar is zoals het is, is er namelijk geen afname van de wachtlijsten.

Met permissie, voorzitter. Als de minister stelt dat één op de drie ziekenhuizen volgens zijn cijfers – ik heb andere cijfers; wij hebben zelf onderzoek gedaan – wachtlijsten heeft tot tien maanden of langer, of langer dan zeven weken, wat de officiële norm is, dan is de minister niet goed bezig.

Minister **Klink**: Dat vind ik te gemakkelijk. Ik zei zo-even het volgende. Ten eerste, bij 67% van de ziekenhuizen bevindt men zich binnen de Treeknormen. Vervolgens schermt de heer Van Gerven als het gaat over de Treeknormen meteen met tien maanden en dergelijke. Dat zal ik nagaan, maar zeven weken is geen tien maanden. Voor zover er een overmaat is aan "weken", zo zal ik maar zegen, waarbij men niet aan de Treeknormen voldoet, als er dus een overschrijding is, ga ik ervan uit dat het Capaciteitsorgaan dergelijke zaken meeneemt in zijn raming.

Ten tweede, als er nu actuele tekorten zijn, is er zes jaar geleden een verkeerde raming geweest. Dat kan ik nu niet herstellen, want al zou ik nu 30 opleidingsplaatsen creëren, dan heb ik nog niet de problematiek van dit moment opgelost, voor zover die er is.

Ten derde ga ik ervan uit dat de raming van het Capaciteitsorgaan toereikend is voor de zorgvraag die zich over zes en volgende jaren gaat aftekenen.

Omdat wij nu het signaal krijgen dat er te weinig plastische chirurgen zijn en gegeven het feit dat als dat inderdaad zo is, er in het verleden een verkeerde raming is gemaakt, ga ik mij ervan vergewissen of de huidige raming wél toereikend is om te voorkomen dat over zes jaar de opvolger van de heer Van Gerven tegen mijn opvolger zegt dat er destijds door de heer Klink een verkeerde raming is gemaakt. Dat heb ik u toegezegd.

De heer **Van Gerven** (SP): Voorzitter ...

De **voorzitter**: Nee, mijnheer Van Gerven, het woord is aan mevrouw Timmer. U hebt uw twee beurten gehad.

De heer **Van Gerven** (SP): Maar, mevrouw de voorzitter ...

De **voorzitter**: Nee, echt niet, ga maar lekker zitten. Het klinkt onaardiger dan ik het bedoel. U hebt uw tweede vraag echt een volle minuut gesteld.

De heer **Van Gerven** (SP): Voorzitter. Als ik nog even mag.

De **voorzitter**: Nee, niet hier. Mevrouw Timmer, stelt u alstublieft uw vraag.

Mevrouw **Timmer** (PvdA): Voorzitter. Ik dank de minister voor de toezegging dat hij gaat kijken of de raming en de werkelijkheid met elkaar overeenstemmen.

Er zijn meer specialismen met problemen. Mocht blijken dat inderdaad iets niet klopt, hoop ik dat de minister ook kijkt naar andere specialismen waar wij verschillen zien tussen de ramingen en naar wat de beroepsgroepen zelf aangeven.

Kunnen de beroepsgroepen ook inzichtelijk maken of de plastisch chirurgen inderdaad allemaal fulltime werken en of mensen dingen erbij doen buiten het ziekenhuis, om het voorzichtig uit te drukken, en of dat mede een oorzaak kan zijn van oplopende wachtlijsten?

Minister **Klink**: Voorzitter. Als ik mij goed herinner, maakten vorig jaar de maag-, darm- en leverartsen melding van tekorten. Toen is ook gesproken over het opheffen van de numerus fixus. Ik verwacht daarover nog deze maand of anders in november het advies van de RVZ. Ik wacht dat met belangstelling af, want in de regel ben ik geen voorstander van een planeconomie waarbij de overheid van bovenaf bepaalt hoeveel opleidingsplaatsen er moeten komen. Ik teken daarbij wel aan dat het veld het zelf deed in het verleden. Dus als er nu tekorten zijn: ik ben pas sinds 2008 aan zet; voor die tijd was het het veld dat mede op basis van de raming van het Capaciteitsorgaan de schattingen maakte en de besluiten nam. Het Capaciteitsorgaan werd toen wel vaak gevolgd.

Desalniettemin ben ik het met mevrouw Timmer eens dat wij over de hele linie moeten kijken. Ik vind dit wel een ″interessante″ casus om te kijken wat het Capaciteitsorgaan doet met de adviezen van de wetenschappelijke verenigingen. Zijn die toereikend? Zijn de criteria toereikend? Hoe zit het met de wachtlijsten die de heer Van Gerven noemde? Ik plaats ″interessant″ tussen aanhalingstekens want er zit veel leed achter als iemand op een wachtlijst staat. De planning van de capaciteit moet wel zodanig gebeuren dat men niet achter de feiten aanloopt en geen wachtlijsten ontstaan. Daarbij moet je inderdaad rekening houden met de andere trends die zich aftekenen: parttime werken, eventueel eerder stoppen, uitwijken naar de meer commerciële sector et cetera. Die thema's zal ik in ieder geval spiegelen op basis van deze signalen.

Mevrouw **Uitslag** (CDA): Voorzitter. Ik dank de minister voor zijn antwoord. Naar mijn mening legt de minister de vinger echt op de zere plek. Hij geeft aan dat het Capaciteitsorgaan en het werkveld zelf met een prognose komen en hij op basis van dat advies ja of nee zegt. Dat probleem is ook aan de orde gekomen in het debat over het arbeidsmarktbeleid dat wij een paar maanden geleden met elkaar gevoerd hebben. Toen heeft de minister mede op verzoek van het CDA een RVZ-rapport toegezegd over dit probleem met alle voetangels en klemmen. Hoe gaat de minister op dit moment om met de tekorten? Is het mogelijk om te werken met taakverschuiving of met inzet van verpleegkundigen? Hoe worden de problemen aangepakt?

Minister **Klink**: Ik wacht in ieder geval het advies van de RVZ af. Als wij het vrijlaten en iedereen die dat wil laten instromen in de medische opleidingen, is dat voor mijn collega van OCW buitengewoon duur. Bovendien bestaat er een risico van kapitaalvernietiging als de vraag zich straks niet aftekent. Ik wacht in dat opzicht het rapport van de RVZ af. Ik geef nogmaals aan dat de huidige capaciteitstekorten – voor zover die er zijn – in feite het gevolg zijn van verkeerde ramingen in het verleden. Dat moet echt beter. Ik zal daarom nagaan in hoeverre daar verbeterslagen gemaakt zijn. Omdat mij uitdrukkelijk is verzekerd dat heel sterk rekening wordt gehouden met de adviezen van de beroepsgroepen zelf, neem ik aan dat daar verbeteringen aangebracht zijn. Maar goed, dat ga ik wel bekijken.

Dan de taakafsplitsing en taakverdeling binnen een ziekenhuis. Of die bij de plastisch chirurgen opgeld doet, weet ik niet, maar ik hoor van te veel specialisten dat er echt nog een goede taakverdeling met verpleegkundigen en andere artsen mogelijk is. Tegen die achtergrond ga ik het advies van het RVZ bezien. Bij een zekere prikkel tot doelmatigheid zijn wij uiteindelijk allemaal gebaat.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Voorzitter. De minister heeft toegezegd dat hij drie dingen gaat uitzoeken. Ik vind dat heel goed en ik vraag hem, er een vierde punt aan toe te voegen: geven de wachtlijsten wel een goed beeld van de tekorten? Er zijn twee punten die specifieke aandacht verdienen. Ten eerste: verdwijnen mensen niet naar privéklinieken? Dan zouden zij ten onrechte van de wachtlijsten verdwijnen. Ten tweede: trekken mensen zich niet ontmoedigd helemaal terug? Er zijn geluiden uit de sector die daarop wijzen. Ik vraag de minister dus om te bekijken of de wachtlijsten wel een goede indicatie geven.

Minister **Klink**: Voorzitter. Ik ben het met mevrouw Sap eens. In feite kunnen er informele wachtlijsten zijn. Ze staan niet in de cijfers, maar ze zijn er wel. Ik zal bezien in hoeverre er daar een problematiek is. Ik ben voornemens om dit signaal van de beroepsgroepen in die zin serieus te nemen, dat ik wil bekijken in hoeverre de ramingen in het verleden en de huidige ramingen ontoereikend zijn. Ik zal ook bezien of de signalen terecht worden afgegeven. Er wordt een heleboel onrust gecreëerd bij mensen die wellicht voor een hersteloperatie staan. De punten die mevrouw Sap heeft aangegeven, neem ik mee. Ik zal de Kamer daarover schriftelijk inlichten.

De heer **Zijlstra** (VVD): Voorzitter. Dé oplossing is natuurlijk gewoon het opheffen van die numerus fixus. De minister gaf aan geen voorstander te zijn van planeconomische praktijken, maar ik constateer dat hij pas na aandringen van de Kamer een onderzoek naar de

numerus fixus aan de RVZ heeft gevraagd. Hij is op dit punt niet zelf opgetreden.

De Kamer heeft uitgesproken dat zij vindt dat plastische chirurgie wat vaker door specialisten moet worden gedaan in plaats van door algemeen opgeleide artsen. Aan de ene kant vinden wij dat er meer plastisch chirurgisch werk door specialisten moet worden gedaan. Aan de andere kant wil de minister het aantal opleidingsplaatsen verlagen. Hoe brengt hij die twee zaken bij elkaar?

Minister **Klink**: Voorzitter. Als de heer Zijlstra spreekt van "verlagen", veronderstelt dat dat wij lager dan de ramingen zijn gaan zitten. En dat is maar zeer de vraag. Vorig jaar ging het om 24 plaatsen. Het Capaciteitsorgaan heeft tegen ons gezegd dat het er dit jaar vier tot zes of zeven moeten zijn. Wij zijn op zeven gaan zitten, dus aan de bovenkant. Naar onze inschatting en die van het Capaciteitsorgaan, waar echt een behoorlijke mate van rekenwerk onder zit en waar met veel dynamiek rekening wordt gehouden, zou dit toereikend moeten zijn.

De heer Zijlstra heeft gelijk: het RVZ-advies heb ik mede op aandringen van de Kamer gevraagd. Wij zullen ernaar kijken, maar die bestudering wil niet zeggen dat ik al tot de conclusie gekomen ben dat deze vorm van capaciteitsraming moet verdwijnen. Ik wacht het advies af, maar ik ben wel beducht voor hoge opleidingskosten, kapitaalvernietiging en een teveel aan specialisten, hetgeen uiteindelijk weer druk kan geven op de volumeontwikkeling ...

De heer **Zijlstra** (VVD): ... en het salaris.

Minister **Klink**: Wie weet.

Mevrouw **Agema** (PVV): Voorzitter. In het buitenland struikel je over de plastisch chirurgen, maar alleen in Nederland kennen wij dat vreselijk benepen systeem van de numerus fixus. Al die duizenden jonge mensen die elk jaar worden uitgeloot voor medicijnen, omdat wij simpelweg die plaatsen niet aanbieden, zouden wel arts of specialist moeten kunnen worden. Vrouwen die een borstreconstructie nodig hebben, moeten dat kunnen krijgen van een goede, professionele plastisch chirurg. De minister wil marktwerking in de ziekenhuizen. Dan hebben die specialisten natuurlijk wel collega's nodig om mee te kunnen concurreren. Dat is de tweede reden. Terwijl de Kamer in 2001 een motie aangenomen heeft om die numerus fixus af te schaffen, hebben wij dat benepen systeem nog steeds. Dat snap ik niet.

Minister **Klink**: Voorzitter. Met deze interventie ben ik betrekkelijk snel klaar, want het Capaciteitsorgaan is niet in het leven geroepen om tekorten te creëren en dus een benepen instantie te zijn, maar om een goede raming te maken en in een toereikend aantal plastisch chirurgen te voorzien. Mocht dat laatste niet het geval zijn, dan ligt dat niet aan een benepen mentaliteit, maar aan verkeerde berekeningen. En daar gaan wij naar kijken.

Mevrouw **Leijten** (SP): Voorzitter. Het is goed dat de minister gaat kijken of de adviezen van de beroepsgroepen zijn opgevolgd. Ik wil graag weten hoe snel hij dat gaat bekijken, want wij zitten nu wel met die planning. Ik wil dat graag zo snel mogelijk gedaan hebben. Verder gaat hij wel heel handig om de beunhazerij heen. Doordat er wachtlijsten zijn en mensen zitten te wachten op bijvoorbeeld een borstcorrigerende operatie, gaan er mensen naar privéklinieken. Daar mogen nog steeds artsen operaties doen die geen opleiding hebben als plastisch chirurg. Wanneer gaat hij daar nu eens een eind aan maken?

Minister **Klink**: Laat ik het even stelselmatig nalopen. Ten eerste de adviezen: ik probeer zo snel mogelijk inzicht te krijgen en zal u – ik zei het mevrouw Sap al toe – daarvan schriftelijk in kennis stellen. Ten tweede de privéklinieken: de inspectie meldt mij stelselmatig dat de meeste, nagenoeg alle, privéklinieken toereikende, verantwoorde, goede zorg leveren. Gelukkig maar. Ten derde de beunhazen: wij hebben een registratieverplichting en ik heb u gemeld dat er een toets van de inspectie komt. Wij weten nu waar de klinieken zitten en waar ze hun diensten aanbieden; de inspectie houdt de vinger aan de pols. Verreweg de meeste klinieken werken toereikend. Van degenen die niet toereikend werken, weten wij nu dat ze bestaan, dat de inspectie bovenop hun nek zit en dat men zich dient te melden bij de inspectie.

□

De **voorzitter**: Ik dank de minister voor de gegeven antwoorden. Wij gaan nu verder met de regeling van werkzaamheden.

Ik deel aan de Kamer mee dat de volgende leden zich hebben afgemeld:

Van Dijken, Heijnen, Waalkens, Dijsselbloem en De Roon;

Van Bommel, de gehele week.

Deze mededeling wordt voor kennisgeving aangenomen.

De **voorzitter**: Op de tafel van de Griffier ligt een lijst van ingekomen stukken. Op die lijst staan voorstellen voor de behandeling van deze stukken. Als voor het einde van de vergadering daartegen geen bezwaar is gemaakt, neem ik aan dat daarmee wordt ingestemd.

Regeling van werkzaamheden

De **voorzitter**: Ik stel voor, het spoeddebat aangevraagd door het lid Algra over de inwerkingtreding van de Wabo en voortgang ICT-ontwikkeling van de agenda af te voeren.

Voorts stel ik voor, de heropening van het initiatiefwetsvoorstel-Van Dam inzake stilzwijgende verlenging en opzegtermijn bij lidmaatschappen, abonnementen en overige overeenkomsten (30520) van de agenda af te voeren, en het voorstel op de stemmingslijst van volgende week dinsdag te plaatsen.

Overeenkomstig de voorstellen van de voorzitter wordt besloten.

De **voorzitter**: Ik deel mee, dat ingevolge artikel 69, tweede lid, van het Reglement van Orde, een aantal aangehouden moties zijn vervallen. Van de volgende aangehouden moties is de termijn verlopen: 31700-V,

nr. 58; 30654, nr. 67; 30654, nr. 68; 31795, nr. 25; 31920, nr. 3; 31780, nr. 28; 31700-XVI, nr. 136; 29240, nr. 32; 29240, nr. 35; 24587, nr. 331; 31524, nr. 9; 31524, nr. 11; 31524, nr. 12; 31524, nr. 15; 23432, nr. 296; 29683, nr. 33; 28286, nr. 283; 29453, nr. 112; 30872, nr. 33; 31089, nr. 40; 31089, nr. 45; 28385, nr. 139; 28385, nr. 141; 28982, nr. 73; 28345, nr. 87; 31439, nr. 15; 31579, nr. 10; 31700-XVIII, nr. 54; 31751, nr. 8; 31829, nr. 12; 31913, nr. 2; 31700-VI, nr. 38; 31490, nr. 14; 31371, nr. 180; 27925, nr. 336; 31301, nr. 31; 31951, nr. 8 en 31410, nr. 8.

Het woord is aan mevrouw Arib.

Mevrouw **Arib** (PvdA): Voorzitter. Ik wil graag het verslag van het algemeen overleg over de Jeugdgezondheidszorg op de agenda zetten.

De **voorzitter**: Wij zullen het VAO toevoegen aan de agenda.

Mevrouw **Arib** (PvdA): Wat mij betreft hoeft dat niet op korte termijn.

De **voorzitter**: Heel goed.

Het woord is aan mevrouw Koşer Kaya.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Voorzitter. Ik wil een debat met de minister-president naar aanleiding van zijn brief van 25 september jongstleden over de brede heroverwegingen.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Voorzitter. Wij steunen dat verzoek om een debat, maar wij geven daarbij wel in overweging om dat volgende week te voeren omdat deze week de agenda al erg vol zit.

Mevrouw **Kant** (SP): Voorzitter. Ik heb de heer Pechtold vorige week bij dit verzoek gesteund en die steun is er nog steeds.

De heer **Weekers** (VVD): Voorzitter. Wij hebben aangegeven dat wij niets zien in die twintig commissies omdat de politiek besluiten moet nemen. Ik voel ook niets voor een spoeddebat hierover. Als er al een debat plaatsvindt, moet het maar een volledig debat zijn de volgende week, maar dit heeft niet onze voorkeur.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Voorzitter. Dit is voldoende behandeld tijdens de financiële beschouwingen. Wij hebben geen behoefte aan een debat.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Daar sluit ik mij bij aan.

De **voorzitter**: Mevrouw Koşer Kaya, u hebt geen steun voor een debat.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): De hele begroting wordt tegen het licht gehouden. Ik laat mij niet door de coalitiepartijen op dit punt het zwijgen opleggen: dan een spoeddebat.

De **voorzitter**: Daarvoor hebt u voldoende steun. Ik zal zien wanneer ik dat kan plannen. Mag ik u nog een voorstel doen, mevrouw Koşer Kaya? Ik word terecht erop gewezen dat het volgende week ook moeilijk wordt. Zou u niet gewoon een algemeen overleg hierover kunnen houden?

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Nogmaals, de hele begroting wordt tegen het licht gehouden. Het lijkt mij zeker bij zo'n gewichtig dossier toch belangrijk dat wij hier plenair over kunnen debatteren.

De **voorzitter**: Ik kan inhoudelijk niet met u in discussie gaan. Ik kan in een discussie met u alleen verwijzen naar de opmerking van de heer Weekers en de heer Van Dijck en zeggen dat ik volgende week geen ruimte heb. Ik geef u in overweging om het in een algemeen overleg te bespreken. Meer kan ik niet doen. Als u persisteert, zet ik uw verzoek op het lijstje.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Voorzitter. Als de heer Pechtold zelf bij de financiële beschouwingen was geweest, had ook dit debat niet gehoeven.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Dat is onzin. Ik ben woordvoerder financiën.

De **voorzitter**: Ik heb een besluit genomen. Uw verzoek komt op het lijstje.

Het woord is aan mevrouw Sap.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Voorzitter. Met het afbreken van het SER-overleg over de AOW hebben de werkgevers vorige week de polder onder water gezet. Morgen vinden er in het hele land 65-minutenacties plaats; alle aanleiding om deze week hier het debat te voeren. Ik verzoek u daarom om deze week een debat te plannen met de minister-president, de minister van Financiën en de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Ik geef hiervoor alle steun. De AOW-kwestie is de meest heikele kwestie die nu leeft. Het is natuurlijk raar als hierover in de Kamer niet gedebatteerd wordt. Ik verzoek dus om een snel en lang debat.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Ik steun graag mijn collega.

De heer **Blok** (VVD): De VVD-fractie steunt het verzoek ook. Er is morgenochtend een overleg met minister Donner vervallen. Het is dus misschien een suggestie om dit morgenochtend op de agenda te zetten.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): De fractie van D66 steunt het verzoek ook. De suggestie van de heer Blok nemen wij ook mee.

De **voorzitter**: Ik zie nog geen steun voor een debat.

De heer **Ulenbelt** (SP): Als er al een debat zou moeten komen, dan in ieder geval niet morgenochtend. Ik ben namelijk echt van plan om dan met al die mensen actie te gaan voeren.

De **voorzitter**: Mevrouw Sap, er is geen meerderheid voor een debat.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Er is crisis in het land. De

acties beginnen, maar toch wil de coalitie niet erover praten.

De **voorzitter**: Dit is een procedurevergadering.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Oké, dan zal ik mijn verzoek moeten omzetten in een verzoek tot een spoeddebat. Daar was wel voldoende steun voor. Dan houden wij een spoeddebat.

De **voorzitter**: In dat geval moet ik helaas hetzelfde zeggen als ik net ook gezegd heb. Het komt op het lijstje.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Dit is het belangrijkste thema dat het land bezighoudt en de politiek zou moeten bezighouden. Ik wil dus dringend verzoeken om daar echt urgentie in te betrachten en er alles aan te doen om het deze week te laten plaatsvinden.

De **voorzitter**: Ik hoor wat u zegt, maar ik heb ook maar één agenda en 24 uur per dag.
Het woord is aan de heer Ten Hoopen.

De heer **Ten Hoopen** (CDA): Mevrouw de voorzitter. Namens de CDA-fractie zou ik graag een spoeddebat aanvragen over de oneigenlijke concurrentie c.q. het protectionisme waardoor het Nederlandse bedrijfsleven een fors aantal orders misloopt. Graag voor het herfstreces, met de minister en de staatssecretaris van EZ.

De **voorzitter**: U vroeg ook om een spoeddebat?

De heer **Ten Hoopen** (CDA): Als dat kan.

De **voorzitter**: U hebt allemaal wel hoge verwachtingen. Ik wil er toch op wijzen dat een algemeen overleg ook een debat in de Kamer is.

De heer **Vendrik** (GroenLinks): Voorzitter. Dat zou ik ook denken. Ik kan mij ook voorstellen dat wij samen met de heer Ten Hoopen een goede brief van de staatssecretaris van Economische Zaken vragen en dat wij die betrekken bij de behandeling van de begroting van het ministerie van EZ. Die is heel binnenkort. Dan hebben we hier twee bewindslieden en kan hier uitvoerig over gesproken worden. De CDA-fractie heeft heel veel spreektijd. Daar valt dus echt een mouw aan te passen, mijnheer Ten Hoopen.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Voorzitter. Ik sluit mij kortheidshalve aan bij collega Vendrik.

Mevrouw **Vos** (PvdA): Geweldig idee van GroenLinks.

De heer **Weekers** (VVD): Voorzitter. Ik zou de heer Ten Hoopen ten volle willen steunen. Dit is een buitengewoon urgent onderwerp. Je ziet allerlei protectionistische maatregelen opdoemen. Dit debat kunnen we niet uitstellen. Ik ben het dus zeer eens met een debat voor het herfstreces.

De heer **Van der Ham** (D66): Ook steun van D66.

De **voorzitter**: Mijnheer Ten Hoopen, u hebt steun. Ik heb alleen weinig tijd. Er staan voor aanstaande donderdagavond nog twee andere spoeddebatten gepland. Ik zou dus niet weten wanneer ik dit moet doen.

De heer **Ten Hoopen** (CDA): Dan formuleer ik het zo: kunnen wij aan de minister en de staatssecretaris een brief vragen? Als het debat niet plenair kan, kunnen wij dan in ieder geval voor het herfstreces een spoed-AO hebben?

De **voorzitter**: Het laatste moet u met de commissie afkaarten, maar het stenogram van dit gedeelte van het debat zal ik doorgeleiden naar het kabinet.
Het woord is aan de heer Jansen.

De heer **Jansen** (SP): Voorzitter. Er was even een misverstand. Sorry, ik dacht dat een schriftelijk verzoek afdoende was. De SP-fractie verzoekt om uitstel van de stemmingen over de Kernenergiewet (30429).

De **voorzitter**: Wenst een van de leden het woord te voeren over dit verzoek? Dat is niet het geval. Ik stel voor, de stemmingen over de Kernenergiewet van de stemmingslijst af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

De **voorzitter**: Het woord is aan de heer Van der Ham.

De heer **Van der Ham** (D66): Voorzitter. Naar aanleiding van wat berichten over nieuwe ontwikkelingen wil ik graag een flitsheropening van het Westerscheldedebat, zodat mijn collega Neppérus een motie kan indienen. Dit verzoek doe ik namelijk ook namens mevrouw Neppérus. Dan kunnen wij er straks direct over stemmen en dan zijn wij meteen klaar.

De heer **Van der Staaij** (SGP): Ik ben dol op Westerscheldedebatten, maar dit lijkt me toch wat te gortig. Er is wat rumoer over een onderzoek, waarvan wij wisten dat het kwam. Het kabinet zal er vrijdag over besluiten. Laten wij nu gewoon even dat kabinetsbesluit afwachten en er dan weer over verder praten.

Mevrouw **Van Gent** (GroenLinks): Ik zou dit wel willen steunen om ook de heer Koppejan de gelegenheid te geven, zijn stem uit te brengen over dit interessante dossier.

De heer **De Mos** (PVV): Ik steun het verzoek.

De heer **Polderman** (SP): Wij steunen het verzoek van de heer Van der Ham.

De **voorzitter**: Mevrouw Neppérus ook.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Ik steun het verzoek.

De **voorzitter**: Ik heb nog geen meerderheid voor een heropening. Die heb ik wel nodig.

Mevrouw **Roefs** (PvdA): Wij hebben absoluut geen behoefte aan een volgende termijn. Het lijkt een beetje op politieke spelletjes. Dat lijkt me niet gepast.

De **voorzitter**: Mijnheer Van der Ham, er is geen steun voor een heropening.

De heer **Van der Ham** (D66): Het gaat gewoon om de mogelijkheid voor mevrouw Neppérus om een motie in te dienen. Dit gaat niet over een heel nieuwe heropening.

De **voorzitter**: Nee, ik doe het gewoon netjes, zoals het altijd gaat. Mijnheer Koppejan, gaat u overstag voor de 76?

De heer **Koppejan** (CDA): Wij hebben ook geen behoefte aan heropening.

De heer **Van der Ham** (D66): Nee, ik begrijp dat u daar geen behoefte aan hebt.

De **voorzitter**: Nee, nu wordt het inhoudelijk. Dit is procedureel.

De heer **Van der Ham** (D66): O, het is procedureel, dat is waar, ja.

De **voorzitter**: Ja, dat is waar. Dat wist u ook wel.

De heer **Van der Ham** (D66): Ja, dat weet ik ook wel.

De **voorzitter**: Dus wij hebben geen steun voor een heropening.

De heer **Van der Ham** (D66): Wat jammer dat het CDA ons daarin niet steunt, maar ja, helaas. Ik vind het echt jammer.

De **voorzitter**: Zo is het leven.

De heer **Van der Ham** (D66): Zo is het leven, hè mijnheer Koppejan?

De **voorzitter**: Het woord is aan mevrouw Van Gent.
Mag het een beetje stiller, dames en heren?

Mevrouw **Van Gent** (GroenLinks): Voorzitter. Ik zou de minister-president namens mijn fractie willen vragen om het rapport openbaar te maken dat de Grontmij in opdracht van het kabinet heeft gemaakt over een alternatief voor ontpoldering van de Hedwigepolder. Ik heb dat donderdag tijdens het debat gevraagd, maar dat is afgewezen. Ik heb toen gezegd dat het zich vanzelf wel zou oplossen, omdat het toch op straat komt te liggen. Ik vraag me ook af of de rijksrecherche alweer is ingeschakeld. Ik zou toch graag formeel dat rapport krijgen van het kabinet. Aangezien het al op straat ligt, lijkt het mij dat de Kamer daar ook snel kennis van moet kunnen nemen.

De **voorzitter**: Wij zullen het stenogram doorgeleiden naar het kabinet.
Het woord is aan de heer Irrgang.

De heer **Irrgang** (SP): Voorzitter. Ik had mondelinge vragen aangemeld over de DSB-bank, maar die hebt u in al uw wijsheid niet goedgekeurd. Daarom ben ik nu helaas genoodzaakt om het verzoek te doen tot een spoeddebat, omdat de situatie spoedeisend is. Er ligt namelijk een ultimatum dat vrijdag afloopt.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Voorzitter. Steun voor het spoeddebat. Omdat het echt deze week moet plaatsvinden, geef ik in overweging om daar een spoed-AO van te maken.

De heer **Weekers** (VVD): Voorzitter. De VVD vindt dat de onderste steen boven moet komen in het DSB-dossier. Ik vraag mij alleen af of de minister en de Kamer op dit moment aan zet zijn. Ik vraag wel om een brief van de minister van Financiën waarin hij uitlegt hoe hij tegen deze kwestie aankijkt, wat de rol is van de minister en wat de rol is van de Kamer. Daaraan gekoppeld, vraag ik wanneer het onderzoek van de AFM afgerond en openbaar kan zijn, zodat daaraan conclusies kunnen worden verbonden.

De **voorzitter**: U doet dus een ander voorstel.

Mevrouw **Vos** (PvdA): Ik sluit mij aan bij dat voorstel. Ik onderken het spoedeisende karakter, maar het lijkt mij handig om het zeker niet deze week nog te doen.

Mevrouw **Blanksma-van den Heuvel** (CDA): Wij steunen het verzoek voor een spoeddebat niet, en wel om dezelfde reden die de VVD heeft aangegeven. Wij willen graag dat de minister van Financiën een brief schrijft. Wij zijn op dit moment niet aan zet, maar willen wel graag een debat op het moment dat wij alle ins en outs kennen en er duidelijkheid is over het onderzoek van de AFM.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Wij steunen het voorstel wel. Wat er bij DSB gebeurd is, is schandalig. Het heeft een heel hoog spoedeisend karakter, want de ondertekening van het convenant is tot vrijdag uitgesteld. Ik stel voor om voor vrijdag een spoeddebat te houden.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Soms moet de Kamer ook rust betrachten: graag eerst een brief.

De **voorzitter**: Mijnheer Irrgang, u hebt steun voor een spoeddebat. Ik beveel u echter dringend aan om het voorstel van mevrouw Sap te volgen en er een algemeen overleg van te maken, voorafgegaan door een brief.

De heer **Irrgang** (SP): Als dat deze week nog kan plaatsvinden, vind ik dat goed. Dat is voor mij namelijk het belangrijkst. Een Kamerdebat is een Kamerdebat en het maakt mij niet uit in welke zaal dat plaatsvindt. Het kan dus ook een algemeen overleg zijn. Het gaat mij erom dat het nog deze week plaatsvindt en als de minister nog een brief naar de Kamer wil sturen, houd ik hem niet tegen. Het is wat mijn fractie betreft echter wel spoedeisend.

De **voorzitter**: U weet dat ik niet ga over de algemene overleggen, maar ik neem aan dat iedereen het heeft gehoord en dat de commissie daarin stappen zal zetten. Aldus besloten. Ik zet het op het lijstje.

De heer **Irrgang** (SP): Ik ga er wel van uit dat die afspraak bij dezen is gemaakt.

De **voorzitter**: U kunt daar niet van uitgaan. U kunt in de plenaire zaal geen afspraken maken over vergaderingen van de commissie. Dat moet de commissie zelf doen. Dat kan heel snel, maar dat kan niet via mij. Dat hoeven wij hier ook niet verder te bespreken.

De heer **Irrgang** (SP): Dan wil ik graag mijn verzoek tot een spoeddebat doorzetten.

De **voorzitter**: Daar ging ik al van uit. Ik zei al: het komt op mijn lijstje. Ik hoor het wel als de commissie anders beslist.
Het woord is aan de heer Zijlstra.

De heer **Zijlstra** (VVD): Voorzitter. Ik verzoek u om het VAO over eerstelijnszorg op de agenda te plaatsen.

De **voorzitter**: Ik zal het VAO toevoegen aan de agenda.
Ik begrijp dat mevrouw Neppérus nog een verzoek wil doen voor een spoeddebat.

Mevrouw **Neppérus** (VVD): Voorzitter. Ik heb vastgesteld dat de meerderheid van deze Kamer op dit moment niet de discussie over de Westerschelde wil heropenen. Wij weten dat het kabinet een besluit gaat nemen. Alles ligt al op straat. Ik stel voor om volgende week hierover een debat te houden, of anders een spoeddebat. Dat onderwerp moeten wij bespreken.

De **voorzitter**: Dan zie ik u volgende week wel weer terug. U hebt zich niet aangemeld. Nu ja, dat heeft u net gedaan, maar ik was eigenlijk al klaar met de regeling van werkzaamheden. Maar goed, ik wil uw verzoek best op het lijstje zetten als u dat prettig vindt.

Mevrouw **Neppérus** (VVD): Graag.

De **voorzitter**: Dan voeg ik het aan het lijstje toe. Ik ga ervan uit dat de leden die net de heer Van der Ham steunden nu ook mevrouw Neppérus steunen.

Mevrouw **Van Gent** (GroenLinks): Ik heb dat vorige week al aangegeven bij het debat over de Westerschelde. Het kabinet neemt vrijdag een besluit, dus het lijkt mij logisch dat wij snel een debat houden over dat besluit. Het maakt mij niet veel uit waar dat zal plaatsvinden.

De **voorzitter**: Wij nemen nog geen besluit en u komt terug als daartoe aanleiding is. Aldus besloten.
Wij gaan nu verder met de stemmingen.

Aan de orde zijn **stemming over een motie**, ingediend bij het debat over **inrichting van het internationale financiële stelsel**, te weten:
- de motie-Tony van Dijck over het bevriezen van salarissen bij financiële instellingen die staatssteun hebben gekregen (31371, nr. 255).

(Zie vergadering van 29 september 2009.)

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de SP en de PVV voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

Aan de orde zijn de **stemmingen over moties**, ingediend bij het debat over **de algemene financiële beschouwingen naar aanleiding van de Miljoenennota 2010 (32123)**, te weten:
- de motie-Sap over het betrekken van het Sociaal en Cultureel Planbureau en het Planbureau voor de Leefomgeving bij de brede heroverweging (32123, nr. 29);
- de motie-Koşer Kaya c.s. over het centraal stellen van vijf onderwerpen in de verantwoording over de uitvoering van de rijksbegroting (32123, nr. 30);
- de motie-Verdonk over het inzetten van de gelden voor ontwikkelingshulp voor het lenigen van de nood van burgers in eigen land (32123, nr. 31);
- de motie-Verdonk over het uitwerken van 20% bezuinigen op de post subsidies (32123, nr. 33);
- de gewijzigde motie-Verdonk over beschikbaar stellen van gelden voor veteranendag (32123, nr. 35).

(Zie vergadering van 30 september 2009.)

De **voorzitter**: De motie-Sap (32123, nr. 29) is in die zin gewijzigd dat zij thans luidt:

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de brede heroverweging niet alleen een kwestie is van financieel-economische aard;

overwegende dat ook de minister van Financiën van mening is dat het brede welvaartsbegrip gehanteerd zou moeten worden en maatschappelijke effecten door de ambtenarencommissies in beeld gebracht moeten worden;

overwegende dat het van belang is om zicht te krijgen op de maatschappelijke en milieueffecten van alle voorstellen die op tafel komen;

voorts overwegende dat het daarbij wel van groot belang is dat de totstandkoming van de voorstellen geen vertraging oploopt;

verzoekt de regering, bij de brede heroverweging gedurende de rit niet alleen het Centraal Planbureau, maar ook het Sociaal en Cultureel Planbureau en het Planbureau voor de Leefomgeving te betrekken,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt de indiening van deze gewijzigde motie voldoende ondersteund.
Zij krijgt nr. 38 (32123).
Ik stel vast dat wij hierover nu kunnen stemmen.

In stemming komt de gewijzigde motie-Sap (32123, nr. 38).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de SP, de PvdA, GroenLinks, D66, de

PvdD, de ChristenUnie en de SGP voor deze gewijzigde motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Koşer Kaya c.s. (32123, nr. 30).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de SP, de PvdA, GroenLinks, D66, de PvdD, de VVD, de ChristenUnie, de SGP, het CDA en het lid Verdonk voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de fractie van de PVV ertegen, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Verdonk (32123, nr. 31).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fractie van de PVV en het lid Verdonk voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Verdonk (32123, nr. 33).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fractie van de PVV en het lid Verdonk voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de gewijzigde motie-Verdonk (32123, nr. 35).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van D66, de VVD, de SGP, de PVV en het lid Verdonk voor deze gewijzigde motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

Aan de orde zijn de **stemmingen over moties**, ingediend bij het debat over **toekomstige Nederlandse betrokkenheid bij Afghanistan**, te weten:
- de motie-Peters over niet overgaan tot een militaire missie in Uruzgan na december 2010 (27925, nr. 358);
- de motie-De Roon over het zo spoedig mogelijk beëindigen van de militaire missie in Afghanistan (27925, nr. 359);
- de motie-Van der Staaij c.s. over de Kamer vóór 1 maart 2010 inlichten over de Nederlandse betrokkenheid in Afghanistan na 2010 (27925, nr. 360);
- de motie-Voordewind/Van Dam over rekening houden met een aantal overwegingen en uitspraken (27925, nr. 361);
- de motie-Van Bommel over een regeringsstandpunt vóór 1 januari 2010 over een eventuele toekomstige Nederlandse militaire aanwezigheid in Afghanistan (27925, nr. 362).

(Zie vergadering van 30 september 2009.)

De **voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van een stemverklaring vooraf.

□

De heer **Van der Ham** (D66): Voorzitter. De inzet van D66 bij het spoeddebat over Afghanistan van vorige week was om het besluitvormingsproces zuiver te houden en niet op de inhoud vooruit te lopen. Onze kritische houding ten aanzien van de missie in Uruzgan mag bekend worden verondersteld. Wij stemden immers twee keer tegen. De gebrekkige communicatie en de inconsequente houding van het kabinet zijn volgens D66 geen reden voor de Kamer om dan maar wel een voorschot te nemen op de inhoudelijke besluitvorming. De motie van de Partij van de Arbeid en de ChristenUnie doet dat wel. De mondelinge toelichting op de motie was nog verstrekkender. Om die reden steunt D66 de ook meeondertekende motie-Van der Staaij en stemt zij tegen de motie-Voordewind/Van Dam, de motie-Peters en de motie-De Roon.

In stemming komt de motie-Peters (27925, nr. 358).

□

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de SP, GroenLinks, de PvdD, de PVV en het lid Verdonk voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-De Roon (27925, nr. 359).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de SP, de PvdD, de PVV en het lid Verdonk voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Van der Staaij c.s. (27925, nr. 360).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de SP, GroenLinks, D66, de PvdD, de VVD, de ChristenUnie, de SGP, het CDA, de PVV en het lid Verdonk voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de fractie van de PvdA ertegen, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Voordewind/Van Dam (27925, nr. 361).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de SP, de PvdA, GroenLinks, de PvdD, de VVD, de ChristenUnie, de PVV en het lid Verdonk voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Van Bommel (27925, nr. 362).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de SP, GroenLinks, de PvdD, de PVV en het lid Verdonk voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

Aan de orde zijn de **stemmingen over moties**, ingediend bij het debat over **natuurherstel Westerschelde**, te weten:
- de motie-Polderman over het uitgangspunt dat van verruiming en verdieping van de vaargeul geen sprake meer kan zijn (30862, nr. 29);
- de motie-Polderman over het niet verder meewerken aan verdergaande verdiepingen en verruimingen van de vaargeul (30862, nr. 30);
- de motie-Van der Staaij/Neppérus over vasthouden aan het besluit om in te zetten op natuurherstel door buitendijkse alternatieven (30862, nr. 31);
- de motie-De Mos over afzien van ontpoldering van de Hertogin Hedwigepolder of enige andere polder in Zeeuws-Vlaanderen (30862, nr. 32);
- de motie-Koppejan c.s. over een plan van aanpak voor 600 ha estuariene natuur zonder gedwongen ontpoldering (30862, nr. 33);
- de motie-Van der Ham/Van Gent over geen vierde verdieping van de Westerschelde (30862, nr. 34);
- de motie-Thieme c.s. over onderzoek door de Algemene Rekenkamer naar uitvoering van de verplichtingen ingevolge de Vogel- en Habitatrichtlijn (30862, nr. 35);
- de motie-Van Gent c.s. over integraal uitvoeren van de Scheldeverdragen (30862, nr. 36).

(Zie vergadering van 1 oktober 2009.)

De **voorzitter**: Op verzoek van de heer Koppejan stel ik voor, zijn motie (30862, nr. 33) van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

De **voorzitter**: De motie-Thieme c.s. (30862, nr. 35) is in die zin gewijzigd dat zij thans luidt:

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat er al geruime tijd onduidelijkheid bestaat over de toetsing van activiteiten aan de Vogel- en Habitatrichtlijn, zoals neergelegd in de Natuurbeschermingswet 1998;

verzoekt het Presidium, de Algemene Rekenkamer te vragen om onderzoek uit te voeren naar uitvoering van de verplichtingen voortkomend uit de Vogel- en Habitatrichtlijn,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt de indiening van deze gewijzigde motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 37 (30862).

Aangezien de gewijzigde motie-Thieme c.s. (30862, nr. 37) is ingetrokken, maakt zij geen onderwerp van behandeling meer uit.

De heer Van der Ham verzoekt eerst te stemmen over motie nr. 34 alvorens te stemmen over motie nr. 30.

Op verzoek van de heer Van der Staaij stel ik voor, zijn motie (30862, nr. 31) van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

Mevrouw **Neppérus** (VVD): Voorzitter. Ik zou graag weten waarom de heer Koppejan zijn motie aanhoudt, want die sprak ons zo aan.

De **voorzitter**: Het debat is gesloten. Ik ga geen discussie meer aan. Bovendien heeft de heer Koppejan dit zelf in het debat aangekondigd.

De heer **Van der Ham** (D66): Kan de heer Van der Staaij zijn besluit toelichten?

De **voorzitter**: Nee, mijnheer Van der Ham, ik heb u het woord niet gegeven.

De heer **Polderman** (SP): Voorzitter. Ik stem niet in met het verzoek van de heer Van der Ham om de volgorde van de stemming over de moties om te draaien. Mijn verzoek is om de oorspronkelijke volgorde aan te houden, dus eerst te stemmen over de motie op stuk nr. 30.

De **voorzitter**: Wij zullen stemmen in de oorspronkelijke volgorde.

In stemming komt de motie-Polderman (30862, nr. 29).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fractie van de SP voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Polderman (30862, nr. 30).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de SP, GroenLinks, D66, de PvdD, de SGP en de PVV voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-De Mos (30862, nr. 32).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fractie van de PVV en het lid Verdonk voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Van der Ham/Van Gent (30862, nr. 34).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de SP, GroenLinks, D66 en de PvdD voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Van Gent c.s. (30862, nr. 36).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van GroenLinks, D66 en de PvdD voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

Aan de orde zijn de **stemmingen over moties**, ingediend bij het debat over **tarieven nationale vervoersbewijzen**, te weten:
- de motie-Roemer/Van Gent over afzien van tariefstijging van de strippenkaart (23645, nr. 320);
- de motie-Roemer/Van Gent over prijsbeleid om meer reizigers in het openbaar vervoer te krijgen (23645, nr. 321);
- de motie-Aptroot over het niet uit de pas lopen van prijsstijging in het ov met de inflatie (23645, nr. 322).

(Zie vergadering van 1 oktober 2009.)

De **voorzitter**: Op verzoek van de heer Aptroot stel ik voor, zijn motie (23645, nr. 322) van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

In stemming komt de motie-Roemer/Van Gent (23645, nr. 320).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de SP, GroenLinks, de PvdD en de PVV voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Roemer/Van Gent (23645, nr. 321).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de SP, GroenLinks, D66, de PvdD en het lid Verdonk voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

Aan de orde is de behandeling van:
- **het voorstel van de leden Heerts en Kalma tot wijziging van het Reglement van Orde (31995).**

De **voorzitter**: Aangezien zich geen sprekers hebben gemeld, stel ik voor, dit voorstel zonder stemming aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Aan de orde is het **debat** naar aanleiding van een algemeen overleg op 10 september 2009 over **grensarbeidersproblematiek**.

De **voorzitter**: Ik heet de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid van harte welkom.

□

De heer **Weekers** (VVD): Voorzitter. Wij hebben het afgelopen halfjaar een tweetal algemeen overleggen gevoerd met diverse bewindspersonen over de grensarbeidersproblematiek, naar aanleiding van het rapport Commissie grensarbeiders II, het rapport van de commissie-Rijkers. Die commissie had een aantal praktische aanbevelingen gedaan om de problemen op te lossen waartegen mensen aanlopen die in het ene land wonen en in het andere werken. In dat rapport is op praktische wijze geprobeerd om een aantal problemen op te lossen. De meeste daarvan heeft het kabinet, al dan niet onder druk van de Kamer, opgelost. Ik dank het kabinet daarvoor.

Grensarbeiders zijn de pioniers van de interne markt. Zij zorgen ervoor dat, in elk geval in de grensregio's, de arbeidsmarkt beter functioneert. Dat is goed voor het bedrijfsleven in grensregio's; het is goed voor de ondernemers daar. Ook is het van belang dat mensen niet onnodig in eigen land blijven zitten, met de handen over elkaar en werkloos. Het is daarom belangrijk dat er voortdurend aandacht bestaat voor deze op de arbeidsmarkt toch kwetsbare groep. Deze mensen zijn namelijk voortdurend onderhevig aan veranderingen in wet- en regelgeving in meerdere landen die niet op elkaar aansluit en waarvoor in het algemeen wat minder aandacht is in de hoofdsteden van de diverse landen.

De commissie-Rijkers heeft gerapporteerd. Over het rapport hebben debatten plaatsgevonden en daarna is de commissie bedankt. Op dit moment bestaat er dan ook geen commissie meer. Wel zijn er wat gremia die zich bezighouden met voorlichting rondom grensarbeidersproblematiek. Wij kunnen er echter de klok op gelijkzetten: als wij dit niet in de gaten blijven houden, zullen er weer tal van nieuwe problemen ontstaan. Daarom dien ik de volgende motie in.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de Commissie grensarbeiders II goed werk heeft verricht door met praktische aanbevelingen te komen om probleemdossiers voor grensarbeiders op te lossen;

overwegende dat dit werk niet wordt voortgezet terwijl door voortdurende wijziging van wet- en regelgeving in Nederland en direct aangrenzende landen nieuwe problemen zullen ontstaan voor grensarbeiders;

verzoekt de regering, blijvende aandacht te besteden aan grensarbeidersproblematiek middels periodiek bestuurlijk overleg en de Kamer hierover jaarlijks te rapporteren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door het lid Weekers. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 26 (26834).

De heer **Weekers** (VVD): Als ik het dan heb over het bestuurlijk overleg ...

De **voorzitter**: Uw tijd is ruim om. Nog één zin.

De heer **Weekers** (VVD): Mijn laatste, afrondende zin. Wat mij betreft wordt dat bestuurlijk overleg gevoerd met belangengroeperingen en deskundigen, maar ook

met de regeringen van Belgische en Duitse zijde. En de Benelux Economische Unie en de relatie met België zouden hierin ook een rol kunnen spelen, maar de uitwerking laat ik graag aan de minister over.

□

De heer **Bashir** (SP): Voorzitter. De minister van VWS is er niet. Tot nu toe heeft hij gesteld dat de kleine groep van 1800 in Nederland wonende dubbelgepensioneerden voordeel had toen de nieuwe Zorgverzekeringswet nog niet was ingevoerd. Het is echter een feit dat werkenden in België, tijdens hun werkzame periode, meer sociale premies betalen. Als zij gepensioneerd zijn, krijgen zij juist minder. Deze mensen hebben dus voorheen geen voordeel gehad. Zij hebben juist gedurende 30 tot wellicht 40 of 45 jaar meer sociale premies afgedragen, toen zij nog gewoon werkten. De minister was het met deze stelling niet eens, maar wilde dat niet onderbouwen met cijfers. De Stichting grensarbeid heeft op mijn verzoek een aantal gegevens op een rijtje gezet. Hieruit blijkt dat deze mensen tijdens hun werkzame leven wel degelijk meer sociale premies hebben afgedragen. Ik vraag de voorzitter deze gegevens rond te delen en toe te voegen aan de Handelingen.

De **voorzitter**: Ik neem aan dat er geen bezwaar tegen bestaat dat dit stuk ter inzage wordt gelegd bij het Centraal Informatiepunt van de Kamer.

(Ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.)

De heer **Bashir** (SP): Ik blijf er dus bij dat deze kleine groep ouderen gecompenseerd dient te worden en daarom dien ik de volgende motie in.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat een beperkte groep van ongeveer 1800 in Nederland wonende dubbelgepensioneerden door de invoering van de Zorgverzekeringswet relatief zwaar is getroffen en er tot duizenden euro's per jaar op achteruit is gegaan;

overwegende dat de bijdragen aan de Zorgverzekeringswet tijdens de actieve loopbaan in België fors groter zijn dan die in Nederland zouden zijn;

overwegende dat de gedupeerden de verandering in de wetgeving niet hadden kunnen zien aankomen maar dat de oorzaak gelegen is in niet goed op elkaar afgestemde ziektekostenstelsels in de verschillende landen;

overwegende dat het met name mensen treft met een bescheiden inkomen die niet meer in staat zijn, wijziging te brengen in hun toekomstige inkomenspositie;

constaterende dat de door de Nederlandse politiek ingestelde Commissie grensarbeiders II aanbeveelt om via een afbouwregeling voor deze groep een tijdelijke compensatie te verlenen;

verzoekt de regering om alsnog voor deze groep via een afbouwregeling compensatie te verlenen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door het lid Bashir. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 27 (26834).

Mevrouw Van Gent heb ik niet gezien, dus het woord is aan de heer De Nerée.

□

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Voorzitter. De grensarbeidersproblematiek is buitengewoon ingewikkeld. Daarom hebben wij er verschillende algemeen overleggen aan gewijd. Gelukkig is een groot aantal problemen opgelost. Wij moeten voorkomen dat er in de toekomst weer problemen ontstaan. In dat licht komt de motie van de heer Weekers op het CDA sympathiek over. In goed overleg tussen de diverse partijen moet ervoor worden gezorgd dat de problemen niet meer kunnen ontstaan en van te voren worden opgelost.

Bij de dubbelgepensioneerden hebben wij uitvoerig stilgestaan in het algemeen overleg. Grotendeels is daarvoor al een oplossing gekomen. Wat dat aangaat, krijgt de motie van de heer Bashir niet de steun van de CDA-fractie.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

□

Minister **Donner**: Voorzitter. Ik dank de Kamer, omdat wij volgens mij op deze wijze een vruchtbaar debat in het algemeen overleg kunnen afronden. Zoals de heer Weekers zei, is er naar aanleiding van het rapport van de Commissie grensarbeiders een groot aantal aanbevelingen gedaan. Deze zijn volgens mij overgenomen voor zover het kabinet meende dat eraan voldaan kon worden, maar ik ben het geheel met hem eens dat het punt van grensarbeid blijvend aandacht verdient. Het bijzondere is, zoals de heer Weekers zei, dat zij de pioniers zijn van het vrije verkeer. Tegelijkertijd valt op dat het vrije verkeer zoals dat tot nu toe altijd is geregeld, uitgaat van verplaatsing van zowel woonplaats als arbeidsplaats. Voor deze situatie is alles geregeld, maar het is gebrekkig geregeld voor de situatie dat woon- en werkplaats gescheiden zijn.

Deze situatie bestond altijd al. In de tijd dat wij nog scherpe grenscontroles hadden, was dit iets moeilijker, hoewel er toen ook driftig economisch grensverkeer was. Dit onttrok zich echter meestal aan iedere douanecontrole. De situatie van gescheiden woon- en werkplaats met grensoverschrijding bestaat nog steeds en zal vermoedelijk in de komende jaren intensiever worden. Daarom hebben wij, zoals ik geschetst heb in het algemeen overleg, met de Duitsers, met Noordrijn-Westfalen, afspraken gemaakt over een zo actief mogelijke informatievoorziening over de verschillen en de potentiële problemen. In het kader van de Benelux is het secretariaat bezig om hetzelfde te inventariseren. Ik

hoop dit ook voor Nederland te kunnen combineren. De motie, die is ingediend om te komen tot bestuurlijk overleg met zowel groeperingen als met regeringen, zie ik als aansporing om een en ander structureel nog beter in te bedden dan wij tot nu toe al hadden gedaan. Ik zal gaarne voldoen aan het verzoek om daarover jaarlijks te rapporteren. Als de Kamer mij toestaat, wil ik dat voegen bij de begrotingsstukken, tenzij er aanleiding is om tot een speciale rapportage te komen, zodat de zaak meer aandacht krijgt. Ik stel voor om de rapportage met de reguliere stroom mee te sturen, maar als daartoe aanleiding is, zal ik de Kamer speciaal per brief inlichten. De motie zie ik dus al een constructieve aanmoediging om verder te gaan op de ingeslagen weg.

De heer Bashir wijst in zijn motie op de situatie van een groep mensen die in België hebben gewerkt, maar nu in Nederland wonen en pensioen ontvangen. Hij heeft zojuist ook een overzicht van inkomensverschillen en lastenverschillen laten circuleren. Dit is voor mij een geheel nieuwe materie, waarvan ik tot vijf minuten geleden nog maar beperkt af wist. Bij eerste kennisneming merk ik op dat de heer Bashir naar mijn mening twee problemen door elkaar haalt. Het ene is het gegeven dat in België de opbouw van sociale zekerheid inderdaad anders is dan in Nederland, zeker als het gaat om de ziektekosten. Men betaalt zolang men werkt een hogere premie. Als men gepensioneerd is, betaalt men een lagere ziektekostenpremie. In Nederland hebben wij voor een ander systeem gekozen, namelijk van een gelijke premie, ongeacht of men werkt of niet. Dat was vanouds al het geval in het geprivatiseerde systeem en het is versterkt met de ziektekostenwet zoals wij die nu hebben ingevoerd. Als iemand die in België heeft gewerkt in Nederland komt wonen, valt betrokkene onder het Nederlandse ziektekostensysteem en wordt daarmee met de Nederlandse premie geconfronteerd. Er valt geen compensatie te geven voor het feit dat hij, als hij in België was blijven wonen, een lagere premie zou hebben betaald. Het zou vreemd zijn om dat te gaan compenseren.

Tot voor invoering van de wet had men door de systematiek van het systeem in Nederland een veel lagere premie. Daar is nu geen aanleiding meer voor. Wij hebben bewust gekozen voor een gelijke premie voor iedereen. Dat heeft voor Nederlanders, of zij nu eerst in België hebben gewerkt of niet, hetzelfde effect. Er is dus geen aanleiding om het verschil van voor en na de invoering te gaan compenseren. Men wordt niet met hogere lasten geconfronteerd dan Nederlanders in een gelijke situatie, maar met gelijke lasten. Ten opzichte van de situatie in België, zijn de lasten wellicht hoger. Dat kan zijn, maar dat is een gevolg van de keuze voor een verplaatsing van België naar Nederland.

De heer **Bashir** (SP): Ik ben blij dat de minister van SZW onderkent dat mensen die in België hebben gewerkt tijdens hun actieve periode meer belasting afdragen. Dat ontkende de minister van VWS tot nu toe. Het punt is dat mensen die in België hebben gewerkt en in Nederland wonen voorheen onder het Belgische premiestelsel vielen, ook als zij gepensioneerd waren. Zij betaalden dus Belgische premies. Met de invoering van de nieuwe ziektekostenverzekering is dat gewijzigd en vallen zij onder het Nederlandse stelsel. Daardoor is hun inkomen er flink op achteruit gegaan. Dat is de enige groep die er bijna 20% op achteruit is gegaan. Het betreft vooral ouderen. In mijn motie wordt slechts verzocht om een afbouwregeling, een compensatie voor deze 1800 mensen die hun inkomenspositie niet meer kunnen veranderen. Zij hebben deze wetgeving niet zien aankomen en kunnen geen invloed meer uitoefenen op hun inkomenspositie.

Minister **Donner**: Het gaat hier niet om iets dat men had kunnen opvangen als men het had kunnen voorzien. Men had een voordeel dat men nu niet meer heeft. Dat voordeel ontstond doordat men gebruik maakte van een gat tussen de Nederlandse en de Belgische wetgeving. Ik heb niet gezegd dat de Nederlandse lasten hoger zijn. Ik heb alleen geconstateerd dat in België het systeem anders is, namelijk dat men zolang men werkt hogere lasten voor ziektekosten heeft om lagere lasten te krijgen als men gepensioneerd is. Voor dat systeem kiezen wij niet. Als men ervoor kiest om van België naar Nederland te verhuizen, is dat een consequentie die men op dat moment kan voorzien. Wij hebben nu voor deze mensen een gelijke situatie gecreëerd als voor andere Nederlanders, als voor hun buren. Dat is geen nadeel dat wij zouden moeten compenseren. Dat zou vreemd zijn. Dat zou betekenen dat iedereen die gebruik maakt van verschillen in belastingwetgeving of andere wetgeving en daar een voordeel bij heeft, gecompenseerd moet worden als het gat tussen de twee systemen wordt gerepareerd.

De heer **Bashir** (SP): Ik ben het niet eens met wat de minister stelt. Deze mensen hebben er geen gebruik van gemaakt. Zij hebben tijdens hun werkzame periode meer sociale premies betaald. Als zij eenmaal gepensioneerd zouden zijn, zouden zij minder premie moeten betalen. Nu is dat juist andersom. Tijdens hun werkzame periode hebben zij veel premie betaald. Nu moeten zij, in tegenstelling tot hun voormalige collega's die minder premie betalen als zij gepensioneerd zijn, meer premie betalen, terwijl zij dus ook tijdens hun werkzame periode meer sociale premies hebben afgedragen.

Minister **Donner**: Dat zijn de keuzen die men maakt met de verplaatsing van het ene rechtssysteem naar het andere. Het omgekeerde gaan wij toch ook niet extra belasten? De Nederlander die hier heeft gewerkt, die vervolgens in België gaat wonen en die daar het voordeel heeft van de lagere premies voor gepensioneerden, gaan wij toch geen extra last geven omdat hij nu plotseling dat voordeel heeft? Dat zijn de gevolgen van nationale stelsels die autonoom worden ingericht. In een aantal gevallen is het redelijk om iets te compenseren. Er is reden om een inkomensachteruitgang te compenseren als die een gevolg is van een wijziging. Hier constateer ik dat dit vooral het gevolg is van de keuze om niet in België, maar in Nederland te wonen. Daar kunnen volstrekt eerbare en goede redenen voor zijn – ik kan er zo een aantal bedenken – maar het kan ook nadelen hebben. Die aanvaardt men dan.

Ik wil het hierbij laten. Volgens mij heb ik alle vragen beantwoord. Ik moet alleen constateren dat ik de Kamer de aanneming van de motie-Bashir zou willen ontraden. Laat dat duidelijk zijn.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Ik dank de minister voor zijn antwoorden.

Donner

Volgende week dinsdag wordt er over de moties gestemd.

De vergadering wordt van 16.00 uur tot 16.30 uur geschorst.

Aan de orde is de behandeling van:
- **het verslag van een schriftelijk overleg over het ontwerpbesluit wijziging van het Besluit gebruik meststoffen en het Besluit glastuinbouw (28385, nr. 153).**

De beraadslaging wordt geopend.

□

De heer **Koopmans** (CDA): Voorzitter. Allereerst lof voor de regering en zeker voor de minister van LNV voor het binnenhalen van de derogatie. Drie punten willen wij nog even bespreken.

Vanuit een aantal kleine biologische sectoren krijgen wij opmerkingen dat in de uitwerking van regels soms dingen naar boven komen die niemand had bedacht, die niemand had verwacht en die eigenlijk ook door niemand worden gewenst. Wij vragen de minister om hier in de komende weken nog even specifiek aandacht te geven. Dit geldt bijvoorbeeld voor de rabarberteelt, die weliswaar heel klein is, maar waarbij nog een aantal problemen ligt.

Een ander punt gaat over de uitrijperiode van vaste mest. Het was ons eigenlijk niet duidelijk dat die uitrijperiode zou worden veranderd. Daarom dien ik de volgende motie in.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de uitrijperiode op zand- en lössgronden opschuift van 15 februari naar 1 september;

overwegende dat vroege toediening van (biologische) vaste mest voor de eerste snede van belang is;

overwegende dat (biologische) vaste mest voorziet in de behoefte van gewassen én bijdraagt aan een goede bodemvruchtbaarheid/-structuur waarmee uitspoeling van stikstof naar het grond- en oppervlaktewater wordt beperkt;

overwegende dat latere toediening van vaste mest op grasland leidt tot vervuiling van de eerste snede;

verzoekt de regering, de huidige uitrijperiode voor (biologische) vaste mest op graslanden te handhaven,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden Koopmans en Snijder-Hazelhoff. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 156 (28385).

De heer **Koopmans** (CDA): Voorzitter. De laatste motie luidt als volgt.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de toepassing van Betacal een duurzame mineralenkringloop – van Nederlandse bodem naar fabriek en terug naar de Nederlandse bodem – sluit;

overwegende dat de toepassing van de kalkmeststof Betacal bijdraagt aan het voorkomen van verzuring van de Nederlandse bodem, aan minder verbruik van kalkmeststoffen uit kalkgroeves en aan minder import van schaars fosfaat;

overwegende dat afzetproblemen van Betacal leiden tot aanzienlijke kostenverhoging voor de suikerindustrie en dat daardoor de opbrengstprijs voor suikerbieten nog verder onder druk komt te staan;

verzoekt de regering, voor Betacal de huidige uitzonderingspositie te handhaven,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden Koopmans en Snijder-Hazelhoff. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 157 (28385).

□

Minister **Verburg**: Voorzitter. Ik dank de heer Koopmans voor zijn felicitaties en zijn blijk van waardering voor het behalen van een nieuwe derogatie voor de komende periode. Ik denk dat dat compliment zeer terecht is. Wij hebben op het scherpst van de snede geopereerd met het nitraatactieprogramma. Het is heel mooi om te zien dat dat gewaardeerd wordt en dat je voor de komende jaren opnieuw de hoogste derogatie kunt binnenhalen. Ik heb veel waardering voor iedereen die daaraan een bijdrage heeft geleverd. Het is bekend dat ik erover ook met de Kamer op het scherpst van de snede van gedachten heb gewisseld.

Ten aanzien van de eerste opmerking van de heer Koopmans merk ik het volgende op. Hij heeft gesteld dat de uitwerking van het vierde nitraatactieprogramma er in de praktijk onbedoeld toe zou kunnen leiden dat zich negatieve effecten voordoen bij kleine biologische teelten zoals rabarber. De heer Koopmans sprak van ″onbedoelde effecten″. Ik ben bereid daarnaar met open blik te kijken. Wij moeten elkaar echter goed verstaan dat het nitraatactieprogramma wel het nitraatactieprogramma is. Maar iedereen is er vanzelfsprekend aan gehouden om kleine, onbedoelde hobbels weg te nemen. Deze problemen kunnen dus worden opgelost zonder te tornen aan het respecteren van de afspraken die zijn gemaakt.

Ik zal vervolgens ingaan op de moties die de heer Koopmans mede namens mevrouw Snijder-Hazelhoff heeft ingediend. De eerste motie gaat over de uitrij-

periode voor, al dan niet biologische, vastmest op graslanden. De heer Koopmans verzoekt om de uitrijperiode te handhaven. Hij doet dat vanuit de terechte notie dat vastmest bijdraagt aan bodemvruchtbaarheid. Zijn verzoek biedt mij de gelegenheid om een redactionele aanpassing toe te lichten. Ik heb die overigens al verwerkt.

In de versie van de wijziging van het Besluit gebruik meststoffen die bij de Tweede Kamer is voorgehangen, is per abuis geen onderscheid gemaakt tussen mest en drijfmest. Dat had wel dienen te gebeuren. Het is natuurlijk nooit de bedoeling geweest om de uitrijperiode voor vaste mest in te korten. In het vierde actieprogramma zijn de bestaande regels voor vaste mest immers gewoon gehandhaafd en niet aangescherpt. Ik heb een en ander inmiddels gecorrigeerd in de versie van de wijziging van het Besluit gebruik meststoffen die ik aan de Raad van State heb toegestuurd. De regels voor het uitrijden van vaste mest blijven ongewijzigd. Er vindt geen aanscherping plaats.

De heer Koopmans heeft overigens terecht opgemerkt dat vaste mest bijdraagt aan een goede bodemvruchtbaarheid. Gezien de maatregelen die ik al heb getroffen, is deze motie overbodig.

De heer **Koopmans** (CDA): Toen wij de stukken lazen, was onze vaststelling dus terecht. Dank aan de minister dat zij de correctie al blijkt te hebben aangebracht in de versie die zij naar de Raad van State heeft gezonden. Die kennen wij vanzelfsprekend niet. Op grond van haar opmerking trek ik de motie natuurlijk in.

De **voorzitter**: Aangezien de motie-Koopmans/Snijder-Hazelhoff (28385, nr. 156) is ingetrokken, maakt zij geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

Minister **Verburg**: Dank.

In zijn tweede motie, die eveneens is medeondertekend door mevrouw Snijder-Hazelhoff, verzoekt de heer Koopmans de regering de huidige uitzonderingspositie voor Betacal te handhaven. Het onderwerp Betacal, oftewel schuimaarde, is niet nieuw in dit dossier. Voor de afzet van dit product is het kennelijk een probleem dat er fosfaat in zit, dat meetelt in de gebruiksruimte. Om aan de wensen van de suikerindustrie tegemoet te komen, is tweemaal eerder gedeeltelijke vrijstelling gegeven voor dat fosfaat in Betacal. De laatste keer was in de periode 2008-2009 onder de nadrukkelijke toezegging dat het om een tijdelijke maatregel ging. Om die reden heeft de Europese Commissie er toen mee ingestemd.

In de onderhandelingen over het vierde actieprogramma zijn de fosfaatnormen terecht een hoofdonderwerp van overleg geweest met de Europese Commissie. Overmatig gebruik van fosfaat brengt immers grote schade toe aan waterecosystemen. Een vrijstelling voor fosfaat in Betacal of schuimaarde betekent feitelijk dat de gebruiksnorm voor fosfaat wordt verhoogd. Dat is om meerdere redenen onwenselijk. Ik noem er vier. Landbouwkundig is het niet nodig, milieukundig is het ongewenst, het schept een ongewenst precedent en niet in de laatste plaats: het zou in strijd zijn met de afspraken die wij met de Europese Commissie hebben gemaakt, afspraken die de basis vormen voor de derogatie waarover de heer Koopmans lovende woorden heeft gesproken.

Tot slot wijs ik erop dat, door nu opnieuw een uitzondering te maken voor Betacal, dit product een concurrentievoordeel krijgt ten opzichte van zowel andere kalkmeststoffen als andere fosfaatmeststoffen. Dat vind ik niet verantwoord. Dat is de reden waarom ik deze motie ontraad.

De heer **Koopmans** (CDA): Betacal is een heel duurzaam product. Het is een restproduct. Vanuit die optiek zou het, gekoppeld aan het feit dat het in de akkerbouw momenteel net als in veel andere sectoren zo slecht gaat, tot een kostenreductie kunnen leiden. Ik vraag de minister vanuit die optiek hiernaar nogmaals te kijken.

Minister **Verburg**: Ik heb mijn redenen gegeven. Ik wil hetgeen de motie vraagt niet overwegen, enerzijds vanwege het fosfaat, anderzijds omdat er andere kalkmeststoffen zonder fosfaat beschikbaar zijn in de markt. Het is een aantal keren gebeurd. Ik heb afspraken gemaakt met de Europese Commissie en het lijkt mij geen goede zaak om dat nog een keer te proberen. Daarom blijf ik de motie ontraden.

De heer **Koopmans** (CDA): Als er door de opmerkingen van de minister minder Betacal zou komen, had zij een punt, maar er blijft natuurlijk net zo veel Betacal komen. Het gaat er juist om het fosfaat dat erin zit, zo efficiënt mogelijk in te zetten met zo laag mogelijke kosten. Daarom vraag ik de minister nogmaals om hier met een welwillend oog naar te kijken.

Minister **Verburg**: De suikerindustrie heeft andere mogelijkheden om Betacal af te zetten. Op het moment waarop, alles overwegende, Betacal wordt ingezet in plaats van fosfaatmeststoffen, is dat natuurlijk ook mogelijk. Het is niet en en. Het gaat uiteindelijk om de optelsom van fosfaten. Ik handhaaf mijn reactie.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Ik stel voor, over de ingediende motie volgende week dinsdag te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Aan de orde is de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Een integraal kader voor regels over gehouden dieren en daaraan gerelateerde onderwerpen (Wet dieren) (31389).**

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De **voorzitter**: Er zijn, laten we zeggen, ouderwets ruime spreektijden aangegeven. Ik weet niet goed hoe ik dat vriendelijk moet zeggen. Ik denk dat ik de dinerpauze na de eerste twee sprekers plan. Dan kunt u daar rekening mee houden. Het zal zeker niet lukken om het allemaal voor de dinerpauze te doen. U hoeft voor die tijd dus niet te gaan lopen.

Het woord is aan mevrouw Van Velzen.

□

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Voorzitter. Het zijn inderdaad lange spreektijden, maar er worden ook bergen wetten op een hoop geschoven. Het leest als een taaie kluif. Dat zullen mijn collega's wel met mij eens zijn.

Dit is overduidelijk geen wet die is bedoeld om de positie van door mensen gehouden dieren te verbeteren. Dat vind ik een enorme gemiste kans. Het is geen wet die de dieren beschermt. Het is een wet die mensen zo min mogelijk in de weg wil zitten als ze met dieren omgaan en die de dierlijke productie wil stimuleren. Een wet dus voor dierlijke productie in plaats van de dierenwet. Ik verzoek de minister haar huiswerk opnieuw te doen. Volgens mij heeft ze de verkeerde opdracht uitgevoerd. Die opdracht stamt nog uit de vorige kabinetsperiode toen alle ministers de opdracht hadden om het aantal wetten en regeltjes te verminderen. Een aantal creatieve ambtenaren kwam toen op een slimme oplossing: laten wij al die wetten bij elkaar gooien, dan kan de minister scoren, want dan heeft zij heel wat regeltjes verminderd. Het verminderen van regels is echter geen politiek doel van de SP. Volgens mij geldt dat voor veel van mijn collega's. De wijze waarop de minister al die wetten bij elkaar heeft geschoven, maakt de boel ook absoluut niet overzichtelijker. De ene wet wordt wel afgeschaft. De andere wordt juist niet afgeschaft. Een andere wet wordt later in deze wet geschoven. Het zal mij worst zijn of sprake is van minder regels, maar in de schriftelijke inbreng geeft de CDA-fractie aan, de partij van de minister dus, dat de wet een minimale vermindering van de regelgeving heeft opgeleverd.

De SP zal dit wetsvoorstel beoordelen op een verbetering van het dierenwelzijn ten opzichte van de huidige situatie. Lost dit wetsvoorstel nu problemen op? Nee, dit wetsvoorstel bevestigt de huidige status quo. Met in het achterhoofd dat een wet niet zomaar wordt gewijzigd en dat het dus aannemelijk is dat de Wet dieren de komende jaren, vele jaren niet meer zal worden gewijzigd, vind ik dat stilstand achteruitgang is. Er zijn heel veel misstanden in de veehouderij. Er zijn veel misstanden met productiedieren, hoewel die in het wetsvoorstel verbloemd landbouwhuisdieren worden genoemd. Er zijn misstanden met huisdieren en misstanden met wilde dieren. Daarom was het mooi geweest als wij vandaag, een dag na Werelddierendag, een historische verbetering hadden gezien van de dierenwelzijnswetgeving in Nederland en als de Kamer die vandaag had kunnen bespreken. Maar nee, ik constateer dat de bestaande wetgeving niet eens is geëvalueerd. Volgens mij moet dat de eerste stap zijn. Je moet eerst kijken wat je had en of dat wel of niet goed loopt. Op basis van de praktijk met de huidige wet moet je vervolgens kijken wat er kan worden verbeterd. De minister wijst er in de schriftelijke beraadslaging op dat in de huidige Gezondheids- en welzijnswet voor dieren niet staat dat die compleet moet worden geëvalueerd. Ik vind dat een bleek juridisch excuus. Ik stel dus voor om dat alsnog te doen. Ik stel voor te kijken naar de huidige praktijk en lessen te trekken uit het verleden. Ik stel voor te kijken waarom de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren zo lang, eigenlijk tot vandaag, een amper nader ingevulde wet is gebleven en waarom al die kansen om met AMvB's de wet nader in te vullen niet zijn benut. Ik krijg daar graag een reactie van de minister op. Ik overweeg een motie daarover in te dienen.

Ik was ook verbaasd door de overvalmethode waarmee dit wetsvoorstel is voorgelegd aan het veld, midden in de zomer van 2007 en ook nog een keer in augustus, een maand waarvan je weet dat er dan maar weinig mensen zijn. Toen is de wet twee weken ter consultatie voorgelegd, in 2007, terwijl het nu eind 2009 is. We hadden er best wat meer weken voor uit kunnen trekken om dierenorganisaties en dierenartsen de kans te geven om mee te denken. De wet en de toelichting op deze wet vormen een compleet boekwerk. Als je daarvoor twee weken de tijd hebt gehad, heb je er amper serieus over kunnen nadenken. Waar was dat eigenlijk voor nodig? De minister geeft schriftelijk aan dat de dierenwelzijnsorganisaties er wel begrip voor hadden. Dat durf ik te betwijfelen. De dierenwelzijnsorganisaties zagen zich namelijk wel genoodzaakt om een complete alternatieve wet te schrijven. Dat zegt toch genoeg? Waarom neemt de minister dat signaal niet serieus? Het wetsvoorstel dat de minister heeft geschreven, heeft niet de steun van dierenwelzijnsorganisaties, ook niet van dierenartsen. Ik begrijp dat hun tegenvoorstel niet bij de politieke agenda van de minister past, maar zij hebben wel laten zien dat ze het serieus nemen. Ze hebben een serieus tegenvoorstel gedaan en er tijd en denkwerk in gestoken. Ik vraag de minister daarom of zij alsnog bereid is om een serieuze consultatie te doen, om te bekijken of er iets van overeenstemming te vinden is met de organisaties, met de dierenartsen en de dierenwelzijnsorganisaties. Ik vraag de minister om een reactie. Eigenlijk vind ik dat de minister dit wetsvoorstel tot die tijd, totdat er een serieuze evaluatie en consultatie is geweest, gewoon moet aanhouden. Dat betekent dus ook dat de SP-fractie met deze wet niet zal instemmen, tenzij die drastisch verbeterd wordt. Ik heb wel een aantal ideeën om deze wet te verbeteren. Wat mij betreft zijn dat noodzakelijke verbeteringen.

Bij het voorbereiden op de bespreking van dit wetsvoorstel een enigszins zwaarmoedig gevoel. Twee jaar geleden werd de Nota Dierenwelzijn behandeld. Toen kwamen wij met vele verbeteringsvoorstellen. Veel van mijn collega's kwamen met veel verbeteringsvoorstellen. De Partij voor de Dieren werd beschimpt om de grote hoeveelheid moties die zij indiende en de grote hoeveelheid verbetervoorstellen die zij deed. Het waren er ook veel. Maar eigenlijk had de minister beschimpt moeten worden. Zij had zo weinig serieuze verbeteringen in de Nota Dierenwelzijn gezet dat zij het eigenlijk aan de oppositie overliet om te proberen om de nota wat acceptabeler te maken. Ik werd zwaarmoedig bij het idee dat we dat vandaag weer zouden moeten doen. We hebben goede voorstellen gedaan in de vorm van moties. Die zijn allemaal weggestemd en ontraden door de minister. Toch denk ik dat goede voorstellen het verdienen om herhaald te worden en dat dieren niet gebaat zijn bij mijn emoties en bij mijn zwaarmoedigheid. Goede ideeën mogen herhaald voorgesteld worden. Daarom heb ik een aantal amendementen geschreven.

Uit de nota naar aanleiding van het verslag wordt wel duidelijk wat de visie van deze minister is. Niet het dierenwelzijn en de wijze waarop dieren gehouden worden, verbeteren, maar "algemeen uitgangspunt is dat wetgeving zo min mogelijk verplichtingen oplegt of lasten geeft en zo veel mogelijk ruimte biedt aan burgers

en bedrijven". Ik zie een minister die zich er niet mee wil bemoeien of als ze dat al moet doen, vooral toch zo min mogelijk, ook al gaat het om de wijze waarop wij omgaan met wezens van vlees en bloed. Ik vind dat het leidend moet zijn of deze wet problemen oplost en of de positie van dieren verbeterd wordt. Ik vraag aan de minister of zij bereid is om de wet op dit punt aan te passen en ervoor te zorgen dat de positie van dieren serieus verbeterd wordt. Ik vrees eerlijk gezegd van niet, vandaar dat ik preventief al een aantal amendementen heb ingediend. Ik zou ze graag willen doorlopen.

Ik begin bij het amendement op stuk nr. 16. De huidige formulering van de wet geeft de minister het recht om de wet gefaseerd in te laten gaan. Ik verwees net al naar de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren, die tot op de dag van vandaag deels nog niet in werking is getreden. Om dat te voorkomen, willen wij voorstellen om de wet in één keer in werking te laten treden. Dit is dus inclusief eventueel onwelgevallige amendementen die door de Kamer worden aangenomen en dus in de wet terechtkomen.

Het amendement op stuk nr. 17 gaat over de doelstelling van de Wet dieren. De doelstelling van de minister is namelijk het bevorderen van de afzet en de kwaliteit van dierlijke producten. Het bevorderen van afzet kan natuurlijk nooit het doel zijn van deze wet, in ieder geval niet wat de SP-fractie betreft. De verduurzaming van productie lijkt mij een goed streven. Sterker nog, dat vindt niet alleen de SP-fractie, dat heeft ook het kabinet neergelegd in de nota Duurzaam voedsel. Ik stel in dit amendement daarom voor dat verduurzaming een doel wordt, in plaats van omzetverhoging.

Het amendement op stuk nr. 18 geeft helderheid over wat dierenwelzijn eigenlijk is. De minister heeft daarvoor een mooie definitie gegeven in haar Nota Dierenwelzijn. Maar die definitie komen we in deze wet niet meer tegen. De minister zegt, kort samengevat, dat dieren niet mogen lijden onder honger, dorst, angst en pijn. Ze moeten natuurlijk gedrag kunnen vertonen. De grenzen van hun adaptatievermogen mogen niet overschreden worden. Dat zijn heel wijze woorden. Ik wil deze overnemen. Dat staat nu niet in de wet. De minister stelt zelf al dat de intrinsieke waarde van een dier moeilijk is af te wegen. Met dit amendement wordt er in ieder geval voor gezorgd dat het wetsvoorstel op dit punt een stuk wordt verbeterd en wordt de minister haar eigen werkdefinitie teruggegeven in dit wetsvoorstel.

Het amendement op stuk nr. 19. De Wet dieren zal een kaderwet zijn. Het zal eigenlijk vooral een heel kale wet zijn, want hij staat enorm vol met witte vlakken die nog nader moeten worden ingevuld met AMvB's. Die kunnen er komen. Dat geeft geen enkele verplichting. Waarom heeft de minister ervoor gekozen om zo enorm veel vrijblijvendheid in een wetsvoorstel te zetten? Met het amendement op stuk nr. 19 wordt geregeld dat er een nahangprocedure voor deze AMvB's komt. Om dat in gewone mensentaal te vertalen: als er een AMvB wordt opgesteld, dan kan de Kamer alsnog besluiten dat die bij nader inzien beter in de wetstekst wordt opgenomen. Dat lijkt mij een verbetering van dit wetsvoorstel.

Het amendement op stuk nr. 20. Er zijn nog steeds dieren die door de wijze waarop ze zijn gefokt, niet op natuurlijke wijze kunnen bevallen. De keizersnede, het opensnijden van een dier bij de bevalling, is standaard geworden bij bepaalde rassen vleeskoeien. De initiatieven die nu worden genomen om het toepassen van keizersnedes te verminderen, zijn te vrijblijvend. In artikel 2.6 van dit wetsvoorstel worden regels opgesteld voor het fokken van dieren. Wij willen daaraan toevoegen dat het fokken van dieren die niet op natuurlijke wijze kunnen bevallen, uiteindelijk onmogelijk wordt gemaakt.

Het amendement op stuk nr. 21. De minister wil geen wettelijke regels opstellen voor het spelen van wedstrijdjes met dieren, terwijl zij zelf aan ons heeft gemeld dat Wageningen University deze kwestie heeft geanalyseerd en concludeert dat er sprake is van welzijnsproblemen met betrekking tot de trainings- en verzorgingswijze van bijvoorbeeld paarden bij sportevenementen. De minister onderbouwt op geen enkele manier voor de Kamer dat zelfregulering door de sector zelf een oplossing is. Met dit amendement wordt ervoor gezorgd dat er regels kunnen worden gesteld voor het gebruik van dieren bij wedstrijden. Waarom is de minister er zo van overtuigd dat de sector het bestrijden van dopinggebruik zo goed in de klauwen heeft? Zij geeft immers zelf tegelijkertijd aan dat er grote belangen zijn in de topsport, waaronder financiële. Daardoor kunnen eerlijke competitie en fair play onder druk komen te staan en is er een strikt antidopingbeleid noodzakelijk. Waarom zouden wij dat daarom niet gewoon in de wet vastleggen?

Ik heb nog een paar amendementen. Die zijn helaas noodzakelijk bij dit wetje. In dit wetsvoorstel wordt nu een evaluatie na vijf jaar voorgeschreven. Met het amendement op stuk nr. 21 wordt geregeld dat dit een periodieke evaluatie wordt. Er is dus geen sprake meer van na vijf jaar nooit meer evalueren. De evaluatie vindt periodiek plaats. Met het amendement wordt ook geregeld dat de belangen- en maatschappelijke organisaties daar heel nadrukkelijk bij worden betrokken.

Het amendement op stuk nr. 23 gaat over de positieflijst. In haar antwoorden op de vele vragen die hierover vanuit de Kamer zijn gesteld, geeft de minister aan dat een positieflijst – dat is een lijst van dieren die je mag houden gelet op volksgezondheid en dierenwelzijn – een nogal symbolisch lijstje is, waarvan zij het nut niet zo inziet. De Kamer debatteert daar echter nu al meer dan een decennium over en de minister heeft het beloofd. Zij gaat het dus ook uitvoeren, maar heeft er weinig vertrouwen in en gaat het straks ook alleen maar eventueel voor zoogdieren invoeren. Met dit amendement wordt geregeld dat het voor alle dieren kan gebeuren en dat er een positieflijst komt. Geen discussie over; die komt er gewoon. Graag krijg ik dus steun voor dit amendement.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Voorzitter, als u mij toestaat, heb ik een vraag over het amendement op stuk nr. 21, dat collega Van Velzen voorstelt. Zij gaat immers erg snel. Zij stelt een andere tekst voor. "Kunnen regels worden gesteld" wordt dan "worden regels gesteld". Zij past de zinsnede echter niet zo aan dat het bij AMvB gebeurt. Op welke wijze voorziet haar amendement in welke regels er worden gesteld?

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Met het amendement wordt geregeld dat er wel regels kunnen worden gesteld, terwijl de minister nu aangeeft dat er geen regels worden gesteld. Zij wil het aan de sector overlaten.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Dat snap ik, maar dan is de tekst mij nog steeds niet duidelijk, want welke regels stelt de minister dan?

Mevrouw Van Velzen (SP)

© M. Sablerolle ± Gouda

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Als ik de wetstekst goed voor ogen heb, dan kan een en ander per AMvB worden geregeld. Terwijl de minister nu zegt dat er geen regels worden gesteld, zeggen wij: die worden wel gesteld. Die worden dan in een AMvB opgenomen. Het gaat om een verschil in visie. Laat je het los en vertrouw je de sector dat het allemaal wel goed komt? Wij zeggen: het gaat hier wel om wedstrijdje spelen met dieren. Aangezien daarbij grote financiële belangen spelen, is het wenselijk om de vinger aan de pols te houden en in het wetsvoorstel vast te leggen dat er regels worden gesteld. Dat is ook vanuit een ethisch perspectief wenselijk.

Ik kom nu bij het amendement op stuk nr. 26. In de Wet dieren staat een mooi artikel, namelijk dat je dieren niet opzettelijk ziek mag maken. Dat wordt niet erg diep nader ingevuld. Wij stellen voor dat onder het verbod op het ziek maken van dieren ook moet vallen dat men dieren niet moedwillig bloedarmoede moet laten oplopen. Er ligt een wetenschappelijk rapport van ESFA. Daaruit blijkt dat het wettelijk voorgeschreven hemoglobinegehalte van kalfjes die gefokt worden om blank kalfsvlees te produceren, veel te laag is. Die dieren zijn chronisch ziek. Het hemoglobinegehalte moet aanzienlijk omhoog, minstens naar 6 mmol/liter. Het is een oude discussie, mevrouw de voorzitter; de minister weet precies waarover ik het heb. Zij wenst de wet op dat punt niet aan te passen, vandaar dat ik in een amendement heb vastgelegd dat mensen geen bloedarmoede mogen veroorzaken bij deze dieren.

Het amendement op stuk nr. 28 gaat over ingrepen bij dieren. Het strekt ertoe dat men bij een dier niet mag knippen, vijlen, zagen of hakken tenzij expliciet in een AMvB staat dat dit wel mag. Dit amendement heeft tot doel te voorkomen dat ingrepen worden toegestaan terwijl er alternatieven zijn die de ingreep niet noodzakelijk maken, bijvoorbeeld een betere huisvesting of beter voer.

Met het amendement op stuk nr. 30 willen wij invulling geven aan het begrip diermishandeling. Het amendement is bedoeld om handvatten te geven aan een rechter die moet beoordelen wat diermishandeling is. Wij stellen voor om in ieder geval het schoppen, slaan en het opzettelijk verwaarlozen van dieren onder het begrip diermishandeling te laten vallen.

In de Wet dieren zoals die vandaag door ons besproken wordt, staat dat er ter nadere invulling van deze wet algemene maatregelen van bestuur kunnen worden opgesteld op de punten a, b, c, d en e. Uit de schriftelijke toelichting van de minister blijkt echter dat dit limitatief bedoeld is. Er kunnen geen nadere regels gesteld worden, bijvoorbeeld niet over het handelen in dieren en over het doden van dieren anders dan hetgeen nu al in de wet staat en dat is te beperkt. Met het amendement op stuk nr. 33 stellen wij voor om het limitatieve te schrappen en bij elk artikel "onder meer" toe te voegen, zodat deze wet ook toekomstproof wordt. Het is een juridische toevoeging die deze wet flexibeler maakt. Dat lijkt mij wenselijk.

Mijn fractie pleit al jaren bij de ramingen voor meer personeel bij het bureau wetgeving. De mensen daar hebben ontzettend hard gewerkt en zijn nog steeds hard aan het werk voor veel mijn collega's om amendementen op deze wet te schrijven. Een aantal zit nog in de wachtrij. Met alle lof en waardering voor de mensen van het bureau wetgeving, een aantal amendementen is dus nog niet af. Ik wil mijn amendementen toch in eerste termijn toelichten en ga ervan uit dat u vanavond dan wel morgenochtend die amendementen zult ontvangen.

Het eerste betreft het schrappen van het "nee, tenzij"-principe als het gaat om het doden van dieren. Ik vraag aan de minister of dit haar invulling is van de erkenning van de intrinsieke waarde van dieren. Het signaal dat uitgaat van het schrappen van het "nee, tenzij"-principe, is toch vooral dat dieren sowieso gedood mogen worden. Dat signaal wilt u toch niet afgeven, mevrouw de minister? Ik vind het wel tekenend dat u voor die benadering kiest. De minister zegt dat het "nee, tenzij"-principe niet te handhaven is, maar met de huidige wet kan een particulier gewoon zijn dieren doden als het maar geen pijn doet. Er hoeft geen doel te zijn, het hoeft geen nut te hebben, hij kan dieren doden als het maar geen pijn doet. Ik vind dat bizar. Ik zie daar geen logica in. Dierenmishandeling is ook verboden, maar het gebeurt wel achter de voordeur. Dan zegt de minister toch ook niet: we laten dat maar gaan want het is moeilijk te handhaven? Ik zie de logica van het schrappen van het "nee, tenzij"-principe niet in. Is de minister bereid om het principe dat dieren niet gedood mogen worden tenzij er aan bepaalde criteria is voldaan, weer in de wet te zetten? Dan hoef ik het amendement waaraan nu hard wordt gewerkt, niet in te dienen. Dat is best wel sympathiek tegenover de ambtenaren van de Kamer. Als de minister dit toezegt, gaat dit telefoontje nu uit.

Het tweede amendement in wording betreft een handelsverbod voor foie gras; ook een oude discussie. Dit product wordt gemaakt door het ziekelijk vetmesten van ganzen en eenden waardoor zij een zieke en helaas door sommigen als smakelijk getypeerde lever krijgen. Dat soort producten zou je eigenlijk niet moeten willen aanschaffen. Ze zouden ook niet in de schappen moeten liggen in dit land. Dit amendement in wording regelt een verbod op de invoer en de handel in foie gras en loopt dus eigenlijk parallel aan het handelsverbod voor honden- en kattenbont dat in de wet staat. Ik wijs erop dat het honden- en kattenbontverbod al in Nederland werd geaccepteerd voordat Europa het overnam. Dat zou dus geen enkele belemmering moeten zijn; er is geen vooruitgang zonder voorlopers. Laten wij hier de knoop doorhakken en productie en handel van foie gras in

Nederland verbieden. Al met al is dit een hele reeks amendementen om een wet – die wat mij betreft de hoofdletter W nog niet verdient – een beetje op te kalefateren.

Nog een paar andere opmerkingen. In haar memorie van toelichting maakt de minister duidelijk dat de zorgplicht voor dieren geldt voor iedereen, behalve voor de overheid zelf. Ze somt alle partijen op: houders, handelaren, vervoerders, fabrikanten, dierenartsen, maar niet de overheid. Ik snap dat niet. Ik vind dat zelfs bizar, want als het bijvoorbeeld over zwerfdieren gaat, heeft de overheid wel degelijk een zorgplicht. Kan de minister hier nog eens op ingaan? Is dit geen omissie in de memorie van toelichting? Kan zij dit aanpassen? Bestaat er wel een zorgplicht voor de overheid als het om dieren gaat? Volgens de SP-fractie natuurlijk wel. Waarom heeft de minister er niet voor gekozen om dit expliciet te benoemen? Waarom heeft zij het negeren van de zorgplicht niet strafbaar gesteld? Het amendement van de heer Waalkens op dat punt is volstrekt logisch; ik steun dat ook.

Hetzelfde geldt voor de preventieve toets voor huisvestingssystemen. Het amendement van de heer Van der Ham hierover steun ik van harte. Dit voorkomt de introductie van nieuwe huisvestingssystemen die wel aan de wet voldoen, maar de facto een verslechtering zijn op het vlak van dierenwelzijn. Dat kan natuurlijk nooit de bedoeling zijn; dat willen wij niet. Ik tenminste niet en ik reken op een meerderheid in de Kamer die dat ook niet wil. Wij kunnen dat in deze wet verbeteren.

In een vorige regeringsperiode heeft collega Ormel voorgesteld om bij het opstellen van regels voor het transport van dieren nooit verder te gaan dan wat Europa voorschrijft. Dat is star en jammer. Wij waren daartegen, maar een meerderheid van de Kamer was voor. Het ontneemt ons de mogelijkheid om een kopgroep van landen te vormen die wel verder gaat, de wetten aanscherpt en de Europese wetgeving daarmee stimuleert. Als ik het goed begrijp wordt de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren geschrapt en zijn wij niet meer gebonden aan de amendementen van de heer Ormel. Ik zie deze ook niet terugkomen in de Wet dieren. De minister stelt in haar memorie van toelichting dat artikel 2.5 in lijn is met het amendement-Ormel, maar als ik het lees lijkt het mij nog steeds mogelijk om met dit artikel een stap verder te gaan dan Europa voorschrijft. Ik zou er blij mee zijn als de minister dat kon bevestigen. Dan hebben wij het amendement-Ormel de facto tot het verleden verwezen. Dat de minister graag in de geest van het amendement-Ormel wil handelen, snap ik, maar in de wet staat geen verplichting om dat amendement uit te voeren. Graag verheldering op dat punt.

Daarnaast vraag ik haar nogmaals of zij bereid is om ervoor te zorgen dat er geen dieren meer op internationaal transport gaan die aan het einde van de rit toch geslacht gaan worden. Het is natuurlijk wreed en nutteloos om dieren levend te vervoeren en te laten lijden door een transport – het is altijd lijden, het zijn geen luxe omstandigheden – terwijl ze aan het eind van het transport alsnog geslacht worden. Ik overweeg een motie op dat punt. Hoe zit het nu met het streven van de minister naar maximale transporttijden van acht uur? Heeft zij iets bereikt in Europa?

Tot slot een positief punt. De minister wil het aanwezig zijn bij diergevechten strafbaar stellen. Dat vind ik ontzettend gaaf. Ik ben heel erg blij dat zij dit gewoon regelt in de wet. Is zij ook bereid om dit in Europees verband te gaan bepleiten? Dan zouden wij stiergevechten en de aanwezigheid bij dat soort walgelijke gevechten kunnen verbieden. Ik wens de minister ontzettend veel succes om dat te gaan bereiken.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Mevrouw Van Velzen heeft het over het amendement-Ormel om vooral geen nationale kopwetgeving met betrekking tot diertransporten toe te staan. Dat amendement is inmiddels al voorbijgestreefd door mijn aangenomen motie die inhoudt dat deze wet helemaal niet in lijn van dat amendement kan worden aangepast. Is zij met mij van mening dat de minister in de Wet dieren moet laten terugkomen dat kopwetgeving ook mogelijk moet blijven voor diertransporten?

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Dit is geen politieke tegenstelling. In de wet zoals ik die lees, bestaan die mogelijkheden gewoon. De minister heeft daarin nergens gesteld dat deze wet ons verbiedt om verder te gaan dan Europa. Natuurlijk moeten bepaalde Europese regeltjes rechtstreeks geïmplementeerd worden. Daar kunnen wij niets tegen doen, maar volgens mij wordt u bediend en zijn wij daar allebei blij om.

De heer **Dibi** (GroenLinks): Ik ben het op veel punten met u eens. In het verleden waren wij het ook eens over een verbod op wilde dieren in het circus. Toen gebeurde er ineens iets raars; ik weet niet wat precies. Iemand noemde het "kadaverdiscipline binnen de SP". Ik weet niet of dat waar is, maar u was ineens tegen. Omdat u hier een heel warm pleidooi houdt voor dierenwelzijn en dierenrechten, ben ik benieuwd of u niet gewoon toch voor een verbod op wilde dieren in het circus bent.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Ik krijg altijd een raar beeld bij "kadaverdiscipline". Ik sta hier levend en wel; er zijn dus geen kadavers bij de SP. Er is in mijn fractie een discussie gevoerd over wilde dieren in het circus. Mijn fractie zei: er loopt een onderzoek; zullen we dat niet gewoon afwachten? Dat onderzoek is er. De minister heeft dat onderzoek beoordeeld. Ik was eigenlijk blij verrast door het feit dat zij op punten aangeeft dat het welzijn van dieren in het circus inderdaad wordt aangetast en dat zij de noodzaak ziet van het komen met regels. Vervolgens gaf zij aan dat zij met die regels tot 2011 wil wachten. Ik vind dat raar. Als je ziet dat er ergens een probleem is, moet je niet jaren wachten met het oplossen daarvan, zeker als het gaat om een aantasting van het welzijn van levende dieren. We hebben dit in de commissie behandeld. Ik moet zeggen dat alleen mevrouw Thieme mijn verzoek heeft gesteund om te bespreken waarom die regels pas in 2011 ingaan. Andere partijen lieten het afweten of waren niet aanwezig. U was er niet; ik kan u dus niets kwalijk nemen, maar het zou fijn zijn geweest als wij dat onderzoek en het rapport van de minister gewoon zouden hebben behandeld. Nu heeft de Kamer besloten om dit op de lange baan te schuiven totdat die regels naar de Kamer komen. Ik ben het daar nadrukkelijk niet mee eens. Ik denk dus dat wij het inmiddels weer met elkaar eens zijn dat er regels gesteld moeten worden over circusdieren.

De heer **Dibi** (GroenLinks): U was voor een verbod, maar

was daarna ineens daartegen. U verschool zich daarbij achter een onderzoek. GroenLinks heeft geen onderzoek nodig om te weten dat giraffen en olifanten binnen een circus geen natuurlijk gedrag maar verstoord gedrag gaan vertonen en dat dit slecht is voor die dieren en voor de intrinsieke waarde van die dieren. Als er morgen een motie wordt ingediend over een verbod op wilde dieren in het circus, bent u dan voor dat verbod? Alstublieft niet weer een lange uitweiding over wat u allemaal wel of niet wilde. Bent u voor of tegen?

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Ik constateer dat uit dat onderzoek een aantal grote welzijnsknelpunten komen en dat de minister op een aantal van die punten met regels wil komen. Ik vind dat heel goed. Ik vind dat dit snel moet gebeuren. Ik gaf al aan dat de commissie heeft besloten om dit op de lange termijn te schuiven. Wat mij betreft, gebeurt dat niet. Wat mij betreft, gaan we dat onderzoek in detail bespreken en daar conclusies aan verbinden. Een helderder antwoord kunt u volgens mij niet krijgen.

De heer **Dibi** (GroenLinks): Ik ben van plan om hier morgen een motie over in te dienen. Dan hoeft het niet lang te duren. Bent u bereid om uw naam onder die motie te zetten?

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Stuur mij de tekst en ik zal u een oordeel geven.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): We kennen mevrouw Van Velzen natuurlijk als een groot dierenbeschermster. De SP had geen onderzoek nodig om in het verkiezingsprogramma aan te geven dat zij voor een verbod was op wilde dieren in circussen. Nu ligt er een onderzoek, waarvan u bovendien kennelijk vindt dat daarin ernstige dierenwelzijnsproblemen naar voren komen. Dan kunt u toch niet terugvallen op het voorstel om dan maar regels te stellen voor het welzijn van deze dieren in circussen? Dan moet u terugvallen op uw verkiezingsprogramma en uw kiezers niet teleurstellen. U moet dus stellen dat er zodanige ernstige dierenwelzijnsproblemen zijn dat u niet anders kunt doen dan overgaan tot een verbod.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Het spijt me, maar volgens mij heb ik heel open en eerlijk aangegeven hoe de discussie in mijn fractie is gevoerd. Er is een onderzoek gekomen. Ik had het mooi gevonden als dat onderzoek u helemaal gelijk had gegeven, maar dat onderzoek is wel ietsje genuanceerder. Het geeft op bepaalde punten aan dat er sprake is van grote welzijnsproblemen, maar op andere punten niet. Ik denk dat op sommige punten wel degelijk regels kunnen worden gesteld. We gaan nu erg de diepte in van een onderzoek dat niet op de agenda staat, maar het onderzoek gaat bijvoorbeeld in op het welzijn van olifanten. Het lijkt mij vrij duidelijk dat dat helemaal niet goed gaat en dat wij op dat punt helemaal geen regeltjes moeten stellen anders dan: einde van dit verhaal.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Waarom had de SP in eerste instantie helemaal geen onderzoek nodig om te komen tot het standpunt dat er een verbod moest komen op wilde dieren in circussen? En waarom is het onderzoek nu ineens van zo'n groot belang dat u van dat standpunt afwijkt en in die zin de kiezers in de kou laat staan die vooral vanwege dat punt op de SP hebben gestemd?

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Mijn fractie heeft een andere afweging gemaakt.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Welke afweging is dat dan geweest?

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Mijn fractie had eerst het standpunt van een verbod. Vervolgens is gezegd dat er nu een onderzoek loopt waar wij naar gaan kijken. Ik kan een lang verhaal houden en het breed uitmeten, maar zo ligt het.

De heer **Waalkens** (PvdA): Collega Van Velzen heeft terecht gezegd dat dit een kaderwet is waar een uitvoeringsagenda achteraankomt. Zij heeft een punt gemaakt van de evaluatie van de oude wetgeving. In de toekomst, bij het inrichten van de uitvoeringsagenda en bij de onderbouwing van het stellen van nadere regels via de AMvB, zullen er allerlei mogelijke momenten zijn om terug te kijken. Is mevrouw Van Velzen dat met mij eens? Kan dat het moment zijn om te kijken naar wat wij bereikt hebben met de oude regels aan de ene kant en wat wij noodzakelijk achten om bij te stellen in de nieuwe regels aan de andere kant? Is mevrouw Van Velzen het met mij eens dat wij dat evaluatiemoment kunnen verschuiven naar de vaststelling van de uitvoeringsagenda zoals die voorkomt bij de AMvB's?

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Ik vind het echt een gemiste kans dat de dierenwelzijnswetgeving van de afgelopen decennia niet geëvalueerd is. Dat zou de basis moeten zijn. Je gaat niet eerst een kaderwet bouwen en dan kijken hoe je de bestaande regeltjes evalueert. De knelpunten – wat er mis ging en de regels die niet ingevuld zijn – hadden de basis moeten zijn voor een voorstel van de minister tot een verbeterde wet. Dit wetsvoorstel is geen verbetering. Dit wetsvoorstel is gewoon heel kaal met een paar leuke addertjes onder het gras. Hierdoor is het niet eens een wetsvoorstel voor de bescherming van dieren, maar een wetsvoorstel voor de bescherming van mensen die op commerciële wijze dieren willen houden.

Het is echt een gemiste kans. Kunnen wij dat repareren? Nee, nooit 100%. Uiteraard kunnen wij bij het invullen van de AMvB's alsnog kijken naar de oude wet. Ik stel voor om deze wet te parkeren, terug te gooien in de consultatie, een evaluatie uit te voeren en dan de discussie op inhoud aan te gaan over een volwaardige wet, wat mij betreft ook met ingevulde algemene maatregelen van bestuur.

De heer **Waalkens** (PvdA): Ik wil geen beeldspraak hanteren, maar het adagium is dat je een olifant hapje voor hapje eet, als je hem al zou willen eten. Wij hebben nu een kaderwet waar een uitvoeringsagenda achter hangt. In die zin denk ik dat wij kunnen kijken naar oude AMvB's en het inpasbaar maken van de nieuwe AMvB's, met een evaluatie op het moment dat wij een AMvB voorgelegd krijgen.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): De heer Waalkens weet ook dat deze wet al in wording was onder minister Veerman en hij is hier al lang en breed weg. Dit is een heel kale

wet, die suggereert dat het denken heeft stil gestaan. Deze Kamer borrelt echter van de ideeën over de manier waarop het dierenwelzijn verbeterd kan worden. De maatschappij borrelt van verontwaardiging over wat er met dieren wordt gedaan in deze wereld. Deze wet had een stap vooruit moeten zijn. Het is leuk en wel om dan te zeggen dat er nog een invullingsagenda en een programma komen, maar die hadden hier al op tafel moeten liggen. Dit is gewoon een kaderwetje. Er zit een aantal stevige verbeteringen in, maar daar had de discussie niet over moeten gaan. De discussie had moeten gaan over de vraag hoe wij vandaag een historische stap vooruitzetten op het vlak van dierenwelzijn. Dat kunnen wij erbij lappen. Daar hebt u ook mijn steun voor. Dat had alleen aan de basis van deze wet moeten staan.

De heer **Ormel** (CDA): Ik prijs mevrouw Van Velzen met haar circusstandpunt en haar zorgvuldige afweging. De heer Waalkens had het al over het eten van olifanten. Zij wil in ieder geval het optreden van olifanten bekijken. Zij weet dat veel SP-stemmers genieten van het circus. Zij weet dat olifanten huisdieren zijn, die in India gebruikt worden om boomstammen uit het bos te halen. Vergelijk dat eens met het houden van postduiven in Oss of met het houden van grote honden op een flatje in Amsterdam. Betrekt zij dat in haar afwegingen over het circus?

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Volgens mij heeft de heer Ormel mij verkeerd begrepen. Ik heb aangegeven dat er nu een dik en breed onderzoek ligt. Het is wat mij betreft wel duidelijk dat je olifanten niet moet houden in circussen voor het vermaak van mensen. Wij gaan ze niet opeten, mijnheer Waalkens, maar wij moeten ze ook niet houden voor het vermaak van mensen. Ik hoop dat iedereen zakdoeken in de buurt heeft, want dit moet mij van het hart. Ik ben heel erg blij dat het enige wat de heer Ormel over mijn betoog heeft op te merken, gaat over circusdieren. Klaarblijkelijk onderschrijft hij de rest. Als wij het daarover eens zijn, dan gaan wij grote stappen vooruit in Nederland.

De heer **Ormel** (CDA): Zo werkt u niet en ik ook niet. Toch even serieus. Natuurlijk moet het welzijn van olifanten in een circus geborgd zijn. Wat is het specifieke onderscheid tussen het houden van een goed verzorgde en goed gevoede olifant in een ruim hok en het houden van een Duitse dog in een klein flatje?

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Dat is precies waar deze minister met deze wet tekortschiet. Zij gaat voorbij aan het doel waarvoor dieren worden gehouden. Ik vind dat je hogere eisen kunt stellen als een doel vrij nutteloos is. Wij hebben geen circus nodig waar dieren worden gebruikt om mensen te vermaken. Als je dat dan toch doet, dan mag je daaraan strengere eisen stellen. Zeker wanneer je ook nog met die dieren gaat slepen. Het onderzoek laat zien dat er welzijnsaanpassingen zijn bij olifanten. Dat moeten we gewoon niet doen.

De heer **Ormel** (CDA): Als mevrouw Van Velzen het doel waarvoor dieren worden gehouden tot criterium verheft, waarom stelt zij dan geen vragen bij sportvissen, bij paardrijden of bij kattenfokken?

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Ik wil hier geen spelletje van maken, maar ik heb net een amendement ingediend ...

De heer **Ormel** (CDA): Ik stel een serieuze vraag.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Laat mij toch antwoord geven! Ik heb net een amendement ingediend en ik heb uitgebreid toegelicht dat ik wel degelijk iets wil doen met het gebruiken van paarden bij wedstrijden. Ik heb wel degelijk aangegeven dat ik op veel punten commentaar heb. De heer Ormel vergelijkt nu het een met het ander, maar zijn vergelijking gaat mank. Ik stel wel degelijk verbeteringen voor in de wijze waarop wij met dieren moeten omgaan die worden gebruikt voor vermaak en voor wedstrijdjes. Dat moet in de wet worden vastgelegd. Dat laten wij niet over aan de sector die het met zelfregulering moet regelen.

De heer **Ormel** (CDA): Ik constateer dat mijn vergelijking niet kreupel is, maar dat mevrouw Van Velzen selectief verontwaardigd is.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Ik constateer dat de heer Ormel het gebruik van paarden bij sport vergelijkt met circusdieren. Ik geef aan dat ik wel degelijk restricties wil aanleggen bij het gebruik van paarden voor sport. Ik wil dat in de wet vastleggen. Die vergelijking gaat dus wel degelijk mank. Ik denk overigens niet dat deze discussie veel zal opleveren. De heer Ormel wil namelijk helemaal niet dat ik iets wijzig aan de huidige situatie. Dat wil ik wel en dat is de politieke tegenstelling. Hij vindt dat de manier waarop wij in Nederland omgaan met dieren wel goed. Ik vind dat er enorm veel verkeerd gaat en dat wij dat moeten verbeteren. Vandaar dat ik net een trits amendementen heb neergelegd. Ik hoop dat hij daar serieus naar wil kijken, een blaadje wil leggen over de zinsnede dat het door de SP is voorgesteld en naar de inhoud wil kijken. Misschien kan hij er dan een aantal steunen.

□

De heer **Ormel** (CDA): Voorzitter. Het wetsvoorstel Wet dieren ligt voor ons ter plenaire behandeling. Het doel van dit wetsvoorstel is om te komen tot een samenhangend stelsel van regels die als kenmerk hebben dat zij direct verband houden met het gehouden dier. De bundeling van vijf wetten is een goed streven wanneer daardoor een vereenvoudiging en een verlaging van administratieve lasten wordt bereikt. Helaas moeten wij constateren dat deze bundeling leidt tot een maar zeer bescheiden vermindering van regelgeving. Deze wet biedt wel de mogelijkheid om regelgeving ten aanzien van welzijn van dieren die in Europees verband worden afgeschoten, snel via AMvB's te realiseren. De echte verbetering van dierenwelzijn moet in Europees verband worden afgesproken. Gelukkig zet deze minister zich daar volop voor in, zoals onlangs het voorstel tot aanpassing van de transportrichtlijn.

Daarnaast wordt in dit wetsvoorstel de positieflijst geregeld. Dat is al geruime tijd een wens van de CDA-fractie. Zo kunnen dieren die schadelijk zijn voor de volksgezondheid of die kunnen zorgen voor faunavervalsing worden geweerd. Denk bijvoorbeeld aan die Amerikaanse eekhoorn die in een impuls wordt aangekocht. Dat beest wordt na twee weken helemaal

gek in zijn kooitje dat in de keuken staat. De keukendeur wordt opengezet waarna het diertje ontsnapt. Het handhaaft zich in de Nederlandse natuur en onze inheemse rode eekhoorn wordt het land uitgejaagd. Of denk aan die Amerikaanse wasbeer die drager kan zijn van een voor mensen gevaarlijke parasiet.

Een ander winstpunt van deze wet is dat het doden van huisdieren alleen door deskundigen mag worden uitgevoerd. Kan de minister aangeven hoe dat in de praktijk uitwerkt? Hoe kan het verbod om je eigen hond of je eigen kat te doden worden gehandhaafd?

De heer **Graus** (PVV): De heer Ormel spreekt van een gelijk speelveld in Europa. Het is hem wellicht bekend dat wij toch vooroplopen – ik weet dat mevrouw Thieme dat niet graag hoort – op het gebied van dierenwelzijn. Is de heer Ormel niet bang voor verslechtering van het dierenwelzijn in Nederland? Ik doel op wat Nederland tot nu toe op dat vlak heeft opgebouwd.

De heer **Ormel** (CDA): Wij moeten vooral handhaven wat wij hebben opgebouwd. Wij moeten proberen om dat in Europa te vertolken. Wij moeten proberen er zo veel mogelijk voor te zorgen dat wij alle dieren in Europa helpen. Ik ken de heer Graus als een ambassadeur voor dierenwelzijn. Ik weet bovendien dat hij in een grensregio woont. Hij kan dan ook degene zijn die het kwartje laat vallen bij zijn fractie en die laat zien hoe goed Europa voor de dieren is. Daar ligt voor hem een schone taak.

Dit wetsvoorstel is hoofdzakelijk een logische opvolger van de wetten die hierin opgaan, zoals de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren, de Wet op de dierenbescherming, de Wet op de uitoefening van de diergeneeskunde en de Diergeneesmiddelenwet.

Volgens mij staat er nog een Europafan bij de interruptiemicrofoon.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): De heer Graus heeft namelijk een punt. Europa is helemaal niet zo goed voor dieren. Zo heeft Nederland de normen van het Varkensbesluit naar beneden aangepast nadat de Europese richtlijn van een lagere norm uitging. Dat voorbeeld toont aan dat Europa slecht is voor dieren. De heer Ormel zegt dat het allemaal in Europa moet gebeuren. Wat vindt hij dan van dit voorbeeld van verslechtering van dierenwelzijn? Vandaag is bovendien bekend geworden dat de Europese vleeskuikenrichtlijn voor Nederlandse pluimveehouders zodanig wordt uitgelegd dat die slechts aan de laagste normering hoeven te voldoen, namelijk van 42 kilogram per vierkante meter. Er is ook een mogelijkheid om te kiezen voor 33 kilogram per vierkante meter. Hoe is het dan mogelijk dat Europa in de beleving van de heer Ormel goed is voor dieren? Bij de vleeskuikenrichtlijn wordt toch ook gekozen voor het laagste normeringsniveau?

De heer **Ormel** (CDA): Als wij onze vleeskuikenhouders een veel hogere norm opleggen dan de rest van de Europese Unie, weet mevrouw Thieme net zo goed als ik dat er geen vleeskuiken meer grootgebracht kan worden in Nederland. Ik ben ervan overtuigd dat de professionaliteit van onze boeren ervoor zorgt dat kuikens in Nederland op een nette manier grootgebracht worden. Dat wil niet zeggen dat er geen verbetering mogelijk is. Ook ik vind dat verbetering mogelijk is. Er moet veel verbeteren. Wij leven echter in de realiteit van de Europese Unie. Dat betekent dat wij deelnemen aan een processie van Echternach: twee stapjes vooruit en een stapje achteruit. Uiteindelijk leidt de weg voorwaarts.

Een ander punt is dat het allemaal zo slecht gaat in Europa. Je kunt het glas zien als halfvol of halfleeg. Ik weet niet of mevrouw Thieme weleens in Europa op vakantie gaat. Ik ga wel in Europa op vakantie. Als ik zie hoe het met het dierenwelzijn is gesteld in Griekenland of Spanje, sterkt mij dat in de overtuiging dat de dieren in Nederland het verschrikkelijk goed hebben. Voor ons ligt er een grote taak om deze situatie uit te breiden naar de andere lidstaten van de Europese Unie.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): De heer Ormel wil hier mooie sier maken met Europa. Volgens hem moet vooral daar het dierenwelzijn worden geregeld. De inzet van Nederland in Europa is echter vooral aan de lage kant. Wij kiezen de laagste normering voor de eigen pluimveehouders. Wij passen onze nationale regelgeving aan om vooral geen stapje meer te doen dan Europa voorschrijft. Europa is dus een ramp voor dieren en zorgt helemaal niet voor verbetering. Europa zorgt er zeker niet voor dat Nederland het beste jongetje van de klas wordt.

De heer **Ormel** (CDA): Ik zie dat toch anders. Ik zie deze minister in Europa ontzettend haar best doen om bijvoorbeeld de richtlijn voor dierentransport aan te scherpen en om het non-vaccinatiebeleid terug te brengen. Het is duidelijk dat zij vervolgens niet alles binnenhaalt. Het lijkt mij ook duidelijk dat Nederland ervoor zorgt dat onze boeren een positie houden binnen de Europese Unie. Dat is de bekende processie van Echternach. Wij gaan met zijn allen in Europa langzaam vooruit. Dat betekent dat steeds meer dieren in de Europese Unie het beter gaan krijgen.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Waarom spreekt de minister bij de vleeskuikenrichtlijn dan met de vleeskuikenhouders af dat de laagste normering goed genoeg is? In de Nota Dierenwelzijn en in de memorie van toelichting op de Wet dieren zegt de minister toch koploper te willen zijn in Europa? Waarom pakt zij dan niet de hoogste normering van de Europese regelgeving?

De heer **Ormel** (CDA): Omdat er ook nog zoiets is als een economische realiteit. Als zij dat doet, dan wordt er geen kuiken in Nederland meer grootgebracht. Ik ben er echter van overtuigd dat erg veel mensen die op u stemmen, lekker een eitje en kip eten. Die kip komt dan uit een andere lidstaat van de Europese Unie, of van nog verder weg waar men minder aan dierenwelzijn doet dan hier in Nederland.

De heer **Van der Ham** (D66): Ik ben niet katholiek, dus ik heb zelf nooit de processie van Echternach meegemaakt.

De heer **Ormel** (CDA): Rooms-katholiek bedoelt u dan.

De heer **Van der Ham** (D66): Ik ben ook niet roomskatholiek. Ik heb de processie van Echternach wel eens op televisie gezien, en er loopt altijd iemand voorop. Dat moet; dat is de hiërarchie. U vindt toch ook dat het van groot belang is dat een land als Nederland, dat zo'n welvaart heeft en zich dus ook kan permitteren om met dit soort zaken bezig te zijn, echt verder loopt dan de

rest? U zit, net als ik, al een tijdje in de Kamer. Natuurlijk zet deze minister zich, net als haar voorgangers, in om de non-trade concerns binnen de WTO te regelen. Natuurlijk worden er interessante dingen gezegd tijdens Europese toppen, maar uiteindelijk schiet het niet voldoende op. Dat zult u zeggen en dat zal ik zeggen, en wij zijn samen Europeanen. Is het dan niet nodig dat Nederland af en toe op een aantal onderwerpen, bijvoorbeeld als het gaat om kippen, zijn nek uitsteekt en ervoor zorgt dat het iets harder loopt dan de rest, om ook anderen aan te moedigen er een stapje bij te zetten? Uw houding is uiteindelijk wachten op de rest. Dat moet toch niet uw ambitie zijn in de politiek?

De heer **Ormel** (CDA): Ik vind het een beetje morbide als de heer Van der Ham het heeft over "de nek uitsteken", terwijl het gaat over kippen. Bij kippen heeft dat een speciale betekenis.

De heer **Van der Ham** (D66): Bij legkippen niet.

De heer **Ormel** (CDA): Nee, oké. Ik ben het voor een heel groot deel met u eens, maar Nederlandse boeren lopen in de Europese Unie voorop. Juist omdat zij voorop-lopen, is hun product kwalitatief heel hoogwaardig en is het bruto nationaal product van Nederland voor een behoorlijk deel afhankelijk van wat onze boeren produceren. Wij moeten hun daarvoor echter wel de kans geven. Als wij hier enorme afspraken maken over dierenwelzijn, die veel verder gaan dan in andere lidstaten, verdwijnen al de kippen en de varkens naar het buitenland. Wat dat betreft ben ik het met u eens. Wij moeten de minister voortdurend oproepen om in Europa te proberen om Europa stappen verder te laten zetten. U had het over de non-trade concerns; dat is zelfs op wereldniveau. Wij leven nu eenmaal in een wereld waarin wij allen profiteren van het feit dat er vrije handel is en dat er enorme transporten zijn. Nederland profiteert daarvan als geen ander. Als wij dan bij dieren niet willen profiteren, lijkt mij dat geen goede weg voor het dierenwelzijn.

De heer **Van der Ham** (D66): Waarom zouden wij non-trade wereldhandel hebben in allerlei andere producten en een uitzondering maken voor dieren? Er is één groot verschil en dat hoef ik u echt niet uit te leggen: het zijn levende wezens. Bij de ethische afwegingen die een christendemocraat, maar ook een sociaalliberaal heeft, spelen wel even andere dingen dan als het gaat over blikjes cola. Het verbaast mij dat het CDA het voortdurend heeft over normen, waarden en ethiek, terwijl wij bij dierenwelzijn eigenlijk moeten wachten op de rest. Dan moeten wij niet te hard lopen.

De heer **Ormel** (CDA): U hoort mij helemaal niet zeggen dat wij niet hard moeten lopen. Ik vind dat wij onze stinkende best moeten doen in Europees verband, maar ook in wereldverband met de non-trade concerns. Wij moeten ons best doen om nadrukkelijk duidelijk te maken dat dieren levende wezens zijn, waarmee wij respectvol om hebben te gaan. Ik vind wel degelijk dat er zaken moeten veranderen. Laat ik een voorbeeld nemen. Mevrouw Thieme had het ook al over slachtpluimvee dat binnen zes weken slachtrijp is. Dat is genetisch zo bepaald. Wij kunnen wel zeggen dat wij het gaan veranderen, en ik zou ook de fokkerijsector willen oproepen om eraan te werken om dat te veranderen. Als wij dat echter alleen doen, dan kunnen wij onze lokale markt misschien nog deels bedienen. Wij worden dan een nichemarkt. Er worden dan echter net zo veel kippen gegeten in de hele wereld. Het is toch veel beter om te proberen dat te veranderen in Europees verband?

De heer **Van der Ham** (D66): Ten slotte: u hebt ingestemd met de verrijkte kooi, wat een soort tussenvorm is tussen echt scharrelen en de oude legbatterij. Er is daarbij wat meer ruimte voor het beest. Wij hadden een grote stap kunnen zetten en u hebt die kleine stap toegestaan. Ik vraag u: dat is toch niet ethisch?

De heer **Ormel** (CDA): Waarom is dat niet ethisch?

De heer **Van der Ham** (D66): Omdat wij het er in dit parlement met z'n allen over eens waren dat wij een grote slag moeten maken van de legkippen naar kippen met wat meer ruimte. U heeft voor een tussenoplossing gekozen die niet nodig was. Dat heeft u puur op basis van economische argumenten gedaan, terwijl deze voor die boeren niet eens zo doorslaggevend waren. Het weinige lef dat de CDA-fractie op dat punt toont, strookt niet met de ethische moraalpolitiek die zij op heel veel andere punten in de Kamer voert.

De heer **Ormel** (CDA): Ik kan nu wel met grote woorden terugslaan naar D66, maar ik wil er toch een inhoudelijk antwoord op geven. U noemt het geval van de huisvesting van pluimvee. Daarin spelen een aantal factoren mee. Natuurlijk speelt het dierenwelzijn daarin een heel belangrijke rol, maar ook diergezondheid, volksgezondheid en economische factoren spelen een rol. Wij moeten daarin een balans zien te vinden, zodat het dierenwelzijn verbetert. Dat doet het als dieren in een kleinere groep bij elkaar worden gehouden, omdat dit toch iets meer overeenkomt met de oorspronkelijke situatie. Kooihuisvesting voor dieren zorgt echter wel voor veel minder besmetting dan de situatie waarin alle kippen op de grond lopen. U promoot een wijze van pluimveehouderij waarbij u vanuit uw menselijke gedachte redeneert dat buiten lopen veel prettiger moet zijn. 15.000 kippen die in een kale wei lopen – het kan niet eens meer een wei worden genoemd, omdat het gewoon een zandvlakte is – is echter ook geen natuurlijke situatie. Dat is een groter risico voor de volksgezondheid en de diergezondheid, vanwege bijvoorbeeld dioxinen die neerdalen en salmonellabacteriën die in de grond zitten. Dat afwegende, vind ik dat die verrijkte kooi een alternatief is. Het zou het beste zijn als iedere burger een tuin zou hebben waarin in het struweel een toompje loopt van één haan met vier kippen. Dat zou het beste zijn, maar die situatie is in Nederland niet realiseerbaar. Bovendien is er dan weer een vergroot risico op aviaire influenza.

De heer **Graus** (PVV): Voorzitter. Het is de avond van mijn leven. Ik hoor iemand praten over waardig omgaan met dieren, een natuurlijke omgeving en een kip die de nek uitsteekt. Ik vraag de heer Ormel echter hoe het zit met de miljoenen dieren die jaarlijks uit hun natuurlijke omgeving worden gehaald, op een onnatuurlijke manier op de rug worden gehouden, waarvan de nek wordt uitgetrokken en vervolgens de keel wordt doorgesneden om in eigen bloed te creperen, te sterven en te stikken. Ik

hoor de heer Ormel spreken over waardigheid en respectvol omgaan met dieren, maar hoe staat hij, na al deze mooie woorden, ten opzichte van het ritueel slachten?

De heer **Ormel** (CDA): Ik moet even denken over wat de heer Graus omschreef. Ik zie ritueel slachten niet op de manier die de heer Graus omschreef. Bij ritueel slachten is er een dilemma. Wij hebben natuurlijk te maken met dierenwelzijn, maar ook met de vrijheid van godsdienst en de vrijheid om het leven te leiden dat men ten diepste wil. Ik weet dat in sommige godsdiensten de wijze waarop wordt omgegaan met het slachten van dieren erg essentieel is. Als dit op een goede en correcte manier gebeurt, is dat niet het proces dat u beschrijft. Tegelijkertijd ben ook ik van mening dat wij er heel zorgvuldig naar moeten kijken en dat wij moeten nadenken over de vraag of het onverdoofd slachten van dieren niet tot het uiterste minimum moet worden teruggebracht.

De heer **Graus** (PVV): De heer Ormel zegt dat het zo niet hoeft. Ik ben vaak naar rituele afslachtingen gaan kijken en het gaat er altijd zo aan toe. Laten wij eerlijk zijn. Wij maken ons druk over een olifant in een circus maar ik heb nog nooit een ongelukkige circusolifant gezien. Wij maken ons druk over circusolifanten waarvan er misschien vier of vijf zijn in Nederland. Wij maken ons druk over kippen; of de nek wordt uitgestoken of niet en of ze op modder of op gras lopen. Miljoenen dieren liggen echter jaarlijks in ons land te creperen en te spartelen in hun eigen bloed – ze gorgelen dood in hun eigen bloed – zonder dat iemand daar wat aan doet. Dat doet alleen de Partij voor de Vrijheid. Het kan toch niet, na alle mooie woorden die de heer Ormel heeft uitgesproken, dat hij mij niet steunt in de strijd tegen rituele afslachting van dieren?

De **voorzitter**: Even één moment. Niet omdat u het bent, mijnheer Graus, maar als we allemaal zo lang en zo vaak gaan interrumperen als nu bij de eerste twee sprekers, dan gaan we niet "met de kippen op stok". Wij moeten het dus een beetje rapper gaan doen. Eerst antwoordt de heer Ormel aan de heer Graus, daarna is het woord aan mevrouw Thieme.

De heer **Ormel** (CDA): Mijnheer Graus, u gebruikt bloemrijk taalgebruik om een heel wezenlijk vraagstuk te bespreken. Allereerst wil ik uit hoffelijkheidsoverwegingen in de richting van onze collegae dit onderwerp nu niet inhoudelijk bespreken. De Partij voor de Dieren heeft een initiatiefwetsvoorstel over ritueel slachten aangekondigd. De diepere inhoudelijke besprekingen over het ritueel slachten horen thuis in het debat na het aanbieden van dat initiatiefwetsvoorstel. U daagt mij echter uit, dus ik wil er heel kort iets over zeggen, zonder tot een eindoordeel te komen. Dat kom ik nu nadrukkelijk niet.

U zegt: er liggen dieren te gorgelen in hun eigen bloed. Als wij dat initiatiefwetsvoorstel gaan bespreken, zult ook u zich moeten gaan verdiepen in wat er nu werkelijk gebeurt. Daarbij vraag ik u niet om helemaal een technicus te worden. In ons slachtproces – waarin wij conform de wet een dier doden – wordt een dier verdoofd. Hoe wordt dat dan verdoofd? Door een pen door zijn kop te drijven, waarna het dier omvalt. Deskundigen kunnen meten wat er dan gebeurt met de hersenactiviteit. Dat moet ook worden gedaan bij ritueel slachten. Dan kunnen wij bezien wat het verschil is tussen onze manier van slachten en de rituele wijze van slachten. Het kan zijn dat er dan voor bepaalde diersoorten een onevenredig groot verschil blijkt te zijn. Als fractie zullen wij dan een afweging moeten maken. Daarin kunnen wij de vrijheid van godsdienst, een grondrecht, meenemen.

De **voorzitter**: Maar dat gaan we dan allemaal doen.

De heer **Ormel** (CDA): Die afweging wil ik uit hoffelijkheidsoverwegingen graag maken nadat het initiatiefwetsvoorstel van mevrouw Thieme is ingediend.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Eén ding kan ik de heer Ormel altijd wel nageven: hij is altijd erg hoffelijk. Het is mij echter een lief ding waard als dit gewoon wordt vastgelegd in de Wet dieren en het kabinet zijn verantwoordelijkheid neemt om wettelijk te regelen dat ritueel slachten niet meer wordt toegestaan. Wat mij betreft, kunnen we hier nu zaken doen. Ik hoor in ieder geval een toenadering uit de CDA-fractie om serieus te kijken naar de mogelijkheid om onverdoofd ritueel slachten te beëindigen, te verbieden. Klopt dat?

De heer **Ormel** (CDA): Bij het ritueel slachten zijn er een aantal zaken op basis waarvan wij keuzes moeten maken. Dat is natuurlijk het dierenwelzijn, maar dat is óók de vrijheid van godsdienst. In die afweging moeten wij wel weten waarover wij praten. Je kunt zeggen dat het allemaal niks is en makkelijk de media bespelen, maar zo zit de CDA-fractie niet in elkaar. Wij zullen heel zorgvuldig die afweging maken. Het kan bijvoorbeeld zo zijn dat wij vinden dat het bij bepaalde diergroepen niet moet kunnen en bij andere diergroepen wel. Wij wachten in ieder geval het wetsvoorstel van de Partij voor de Dieren met belangstelling af.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Dus u wilt niet nu al aan de minister vragen of zij bereid is om het te regelen in de Wet dieren?

De heer **Ormel** (CDA): Het is een ingewikkeld vraagstuk. Ik heb geprobeerd aan de heer Graus enigszins duidelijk te maken wat de dilemma's zijn, in ieder geval voor de CDA-fractie. Die liggen op het gebied van dierenwelzijn, maar ook op het gebied van de vrijheid van godsdienst. In het licht van die afweging is het te gemakkelijk om het nu even zo te regelen in een kaderwet.

De **voorzitter**: U gaat door met uw betoog.

De heer **Ormel** (CDA): Voorzitter, ik was net klaar met de inleiding. Nederland is aan het veranderen. Dat blijkt al uit deze discussie. Ter illustratie wil ik een kort citaat voorlezen uit Zoete mond, de nieuwste roman van Thomas Rosenboom: "Met zijn snackbar, en vooral de nieuwbouw, was Angelen even modern als alle andere dorpen aan de Rijn. Maar in de oude kom liepen er nog altijd kippen achter de huizen, soms een varken. Er zaten in elke schuur wel een paar naamloze konijnen opgehokt. Maar ook die dieren kon je aaien en een naam geven. En het duurde niet lang meer of ook hier gingen hokken open, liepen de eerste konijnen door de woonkamer en

knielden de kinderen aandachtig bij ze neer. En het drukst was het op de vrije woensdagmiddagen. Dan kwamen ook wel kinderen uit de kom aanlopen met een kip aan een touwtje."

Dat staat in de hedendaagse Nederlandse literatuur. Nederlanders houden van dieren. Maar Nederlanders denken ook verschillend over de verhouding tussen dier en mens. Deze verschillen in levensfilosofie respecteren wij. Dat betekent dat niet de meest extreme denkrichting leidend moet zijn. Dieren zijn noch dingen, noch mensen. In de ogen van het CDA zijn dieren levende schepselen waarvoor mensen verantwoordelijk zijn. Dat laatste geldt zekere als zij de dieren onder hun hoede hebben.

Mensen hebben belang bij dieren. Mensen houden of gebruiken dieren met een bepaald doel. Nederland is een land waar huisdieren en gezelschapsdieren worden gehouden om te kunnen voorzien in behoeften van de mens. Dat kunnen materiële behoeften zijn, zoals voedingsmiddelen. Het kunnen ook immateriële behoeften zijn, zoals gezelschap. Denk maar aan de oude van dagen die eenzaam is en voor wie zijn hond of zijn kat zijn beste vriend is. Het kunnen ook diensten zijn ten behoeve van de mens. Ik denk bijvoorbeeld aan bewakingshonden. Zonder de domesticatie van dieren zou onze geschiedenis er anders hebben uitgezien. Dat moeten wij ons ook beseffen.

Ik heb nog een citaat, ditmaal van Anton Koolhaas uit zijn verhaal Mijnheer Tip is de dikste mijnheer. "Het is wat, zei mijnheer Tip, en hij keek langdurig naar Mort, die de oren nu geheel en al over de ogen vouwde en onder die afdakjes, in afwachting van verder beklag, stekelig voor zich uit lag te loeren." Ik heb heel veel met varkens gewerkt en omgegaan. Ik acht de uitdrukking "stekelig voor je uit loeren" een prachtige omschrijving van hoe een varken kijkt. Anders dan in het verhaal van Anton Koolhaas het geval is, ben ik ervan overtuigd dat onze varkens geen notie hebben van hun toekomst en niet kunnen praten. Want dieren zijn geen mensen.

De meningen over wat dieren dan wel zijn, lopen sterk uiteen. Datzelfde geldt voor de vraag hoe wij met dieren behoren om te gaan. Er bestaan grote verschillen van de mening over de positie van het dier in onze samenleving. In onze geürbaniseerde samenleving is het rechtstreekse contact met dieren enorm verminderd. Er lopen geen paarden meer door de straten. Koeien zien wij vanuit de trein. Wij vangen een glimp van een varken op als dit op een grote transportwagen op weg is naar het slachthuis. Huisdieren nemen een belangrijke plaats in ons dierbeeld in.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): De heer Ormel heeft het over de stekelige blik waarmee een varken kan kijken. Heeft hij wel eens in de ogen van een varken gekeken als dit onverdoofd wordt gecastreerd?

De heer **Ormel** (CDA): Varkens worden niet meer onverdoofd gecastreerd.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Het is nog steeds vrijwillig en aan de sector zelf of men al of niet onverdoofd castreert. Als men niet onverdoofd castreert, doet men het met verdoving, iets wat net zo erg is. In die zin laat dit kabinet en uw fractie de varkens in de steek. U kunt wel een mooi verhaal ophangen over de mooie blikken van een varken, maar als een varken wordt mishandeld in de bio-industrie, laat u het gewoon stikken.

De heer **Ormel** (CDA): Het citaat van Anton Koolhaas ging over Mort met zijn stekelige blik. Nu is Mort de dekbeer op die boerderij en die is dus niet gecastreerd. De CDA-fractie is voorstander van het afschaffen van castreren in Europees verband. Dan kunt u weer zeggen: waarom niet alleen in Nederland? Dan gaan wij in hetzelfde kringetje ronddraaien. Wij geloven dat er vooruitgang wordt gemaakt en dat steeds meer het besef doordringt dat wij af moeten van het castreren van varkens. Daar zijn wij blij mee.

Ik sprak over gezelschapsdieren. Je ziet dat honden blij zijn als je thuiskomt en dat een kat je stemming aanvoelt. Dat lijkt allemaal op menselijk gedrag, maar wat wij aan het doen zijn, is antropocentrisme. Wij beschouwen ons zelf als middenmaat en als de maat van alle dingen. Wij gaan menselijke gevoelens op dieren projecteren en daarin zijn wij selectief. Voor een muis in een laboratorium wordt een welzijnsdagboek bijgehouden en de muizen in de Tweede Kamer worden met gif bestreden. Stalsystemen in de veehouderij moeten zo veel mogelijk worden aangepast aan de natuurlijke omstandigheden. Castreren van biggen willen wij verbieden, maar de gecastreerde kater ligt bij velen tot in het bed en droomt van nesten vol jonge vogeltjes.

Als het om dierenwelzijn gaat, wordt anderen al snel vanuit het eigen perspectief de morele maat genomen. Mensen die oprecht om dieren geven, worden uitgemaakt voor dierenhaters, omdat zij vissen, jagen, paardrijden of koeien melken. Aan de andere kant worden mensen die vanuit hun persoonlijke afweging vegetariër zijn of opkomen voor verbetering van het dierenwelzijn in de veehouderij of in het laboratorium, ook weer in een negatief daglicht gezet. Deze polarisatie tussen mensen is niet in het belang van dieren.

Wij vragen speciale aandacht voor professionals die namens de Nederlandse samenleving dieren houden en verzorgen volgens normen die wij hun hier opleggen. Boeren leveren een essentiële bijdrage aan onze voedselvoorziening en dragen bij aan onze economie. Zij produceren nu eenmaal in een internationale omgeving en kunnen dus niet te veel uit de pas lopen. Ook boeren kunnen niet zonder maatschappelijke acceptatie van de manier waarop dieren worden gehouden. Wij zijn van mening – en dat is al gewisseld met mevrouw Thieme en de heer Van der Ham – dat wij volop moeten inzetten op verbeteringen in Europees verband.

Voor de CDA-fractie zijn dieren levende schepselen, waarvan in bepaalde gevallen weloverwogen gebruik mag worden gemaakt. Wij eten dieren, maar wij leven ook met dieren. Wij houden ze in huis, wij vissen, wij rijden paard, wij jagen, wij bezoeken de dierentuin, het Dolfinarium en het circus. Ik ben benieuwd of de heer Dibi het electoraal aandurft om het Dolfinarium af te schaffen.

In artikel 1.3 van dit wetsvoorstel staat dat de intrinsieke waarde van het dier wordt erkend. De intrinsieke waarde is in 1993 geïntroduceerd in de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren. Het is een van de vijf wetten die in het voorliggende wetsvoorstel tot een kaderwet worden samengevoegd. In dit wetsvoorstel wordt de intrinsieke waarde expliciet als wetsartikel vastgelegd. Dat vinden wij een krachtig signaal. De intrinsieke waarde wordt over het algemeen uitgelegd als de waarde die het dier heeft als levend schepsel, ongeacht de waarde die het dier voor de mens vertegenwoordigt. Wij moeten natuurlijk zoeken naar een balans

tussen deze beide waarden. De CDA-fractie vindt deze kaderwet een weerspiegeling van de huidige balans.

Het wetsvoorstel Dieren beoogt een integraal wettelijk kader te introduceren met betrekking tot het gedrag van mensen jegens dieren en ter beheersing van risico's die dieren of van dieren afkomstige producten kunnen meebrengen voor de mens en voor andere dieren. De voorbereiding van dit wetsvoorstel is aangevangen door het kabinet-Balkenende II vanuit het maatschappelijk breed gedragen gevoel dat vermindering van wet- en regelgeving hoognodig was. Wij staan nog steeds een vermindering van de regeldruk voor, maar wij vinden dat deze samenvoeging onvoldoende leidt tot een vermindering van de administratievelastendruk. Wij vragen de minister om een aantal voorbeelden te geven dat echt tot vermindering van de administratievelastendruk kan leiden door dit wetsvoorstel.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Ik dacht al dat de heer Ormel snel van de intrinsieke waarde naar de administratieve lasten zou overgaan, want de intrinsieke waarde wordt in dit wetsvoorstel helemaal niet uitgewerkt. Vindt hij ook niet dat het begrip "intrinsieke waarde" maar heel vaag, eigenlijk niet is gedefinieerd en dat dit om een nadere duiding vraagt? De minister deed dit wel in de Nota Dierenwelzijn, maar niet in deze wet. Ik heb het dan over de duiding dat dieren vrij van angst, pijn en honger moeten zijn en een soort eigen gedrag moeten kunnen vertonen. Vindt de heer Ormel datgene wat de minister dus al heeft aangereikt geen goede toevoeging?

De heer **Ormel** (CDA): Mevrouw Van Velzen verwijst indirect naar haar eigen amendement. Ik heb dat met belangstelling gelezen. Het gaat daarin over de Vijf Vrijheden van Brambell, maar ik vind dat eerlijk gezegd te expliciet. Ik gaf al eerder aan dat sprake is van een balans. Als wij de intrinsieke waarde van het dier het leidende principe maken, betekent dat dat heel veel vormen van dierenhouderij niet meer kunnen worden uitgevoerd. Dat kan de keuze van de SP zijn, maar het is niet mijn keuze.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Het CDA juicht het dus toe dat de intrinsieke waarde in het wetsvoorstel wordt erkend, maar als het erop aankomt dit om te zetten in normen, in het duiden van wat dit precies betekent, haakt de heer Ormel direct af. Ik was blij dat de minister daar zo concreet in was, maar ergens hoorde ik alarmbellen afgaan toen dit wel in de Nota Dierenwelzijn werd benoemd, maar in de wet niet terugkwam. Is de heer Ormel het met mij eens dat wij het gewoon aan onze stand verplicht zijn om de rechter die uiteindelijk met de wet in de hand moet beoordelen wat wel of niet kan duidelijke handvaten te geven? Intrinsieke waarde zegt mij niet zoveel. Als het gaat om het duiden, om het vastleggen dat dieren vrij van angst, pijn en honger moeten zijn, waarom kunnen wij elkaar dan niet vinden? Vindt u dat dieren wel angst, pijn en honger mogen hebben?

De heer **Ormel** (CDA): Nee, maar ik kan niet te allen tijde voorkomen dat een dier angst, pijn of honger heeft. Een voorbeeld, want wij praten nu een beetje cryptisch. Als de intrinsieke waarde het leidende principe zou zijn, dan betekent dit dat wij geen katers meer zouden mogen castreren, want het is nogal intrinsiek om een dier te castreren. Waarom worden katers gecastreerd? Ten eerste om een enorme overmaat aan katten te voorkomen in dit land. Dat is een plausibele reden. De tweede reden is dat, als je een kater niet castreert, je huis naar kater ruikt. Dat vind ik een minder plausibele reden. De derde reden is dat een niet gecastreerde kater veel vervelende geluiden 's nachts kan maken. De vierde reden is dat een niet gecastreerde kater nogal snel je meubilair aantast. Ik vind dat ook weinig plausibele redenen. In de afweging, waarbij ik denk aan het genot dat mensen hebben van een kat in huis, slaat de balans bij mij door naar het toch castreren van de kater, zodat de alleenstaande oude dame kan genieten van haar kat.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Dank voor de toelichting op wat katers met het leven van mensen doen.

De heer **Ormel** (CDA): Dat is intrinsieke waarde.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Ik zei dat de heer Ormel blij is dat de intrinsieke waarde van dieren in de wet wordt vastgelegd. Hij kan een heel verhaal over kater houden, GroenLinks spreekt graag over olifanten, maar het gaat er uiteindelijk om dat, als wij de intrinsieke waarde willen erkennen, die in normen moet worden vastgelegd. De heer Ormel accepteert echter dat in deze kaderwet geen nieuwe normen worden opgelegd en dat er dus niets verandert. Waarom is hij dan blij met de symbolische woorden over de intrinsieke waarde? Wat betekent dat eigenlijk?

De heer **Ormel** (CDA): De intrinsieke waarde stond in de preambule van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren. Er is nu een aparte wettekst in opgenomen en dat geeft een verzwaring aan de intrinsieke waarde. Dat betekent voor mij dat je in de afweging die je keer op keer moet maken en die niet in regeltjes is vast te leggen, nadrukkelijk rekening moet houden met het feit dat een dier een levend wezen is dat een waarde in zichzelf heeft. Om weer om die kater terug te komen, je moet toch eens even nadenken over de vraag of je hem wel moet castreren. Deze afweging moet je maken, maar ik vind het te ver gaan om in dit huis een verbod op het castreren van katers af te spreken. Ten aanzien van morele aspecten waarvan je weet dat de Nederlandse bevolking er verschillend over denkt, moet je als wetgever terughoudend zijn in het vastleggen ervan in een wet.

De nieuwe Wet dieren biedt de kans om tot doel- in plaats van middelvoorschriften te komen. Dit wetsvoorstel biedt ook kansen om meer verantwoordelijkheid voor dierenwelzijn en diergezondheid bij sectoren te leggen. Wat de CDA-fractie betreft is dat de manier waarop het hoort, namelijk het subsidiariteitsprincipe: de verantwoordelijkheid bij de mensen zelf leggen. Het nemen van eigen verantwoordelijkheid kan niet zonder een solide en wettelijke toezichtondersteuning door de overheid. Toezicht op toezicht blijft een verantwoordelijkheid van de overheid en behoort gezien het grote maatschappelijke belang van volksgezondheid, diergezondheid en dierenwelzijn hoge prioriteit te houden. Kan de minister aangeven of dit wetsvoorstel zal leiden tot wijziging in de wijze van handhaving of in de aantallen handhavers?

Dit wetsvoorstel is niet alleen van belang voor het dierenwelzijn, hoewel wij tot nu toe alleen maar hierover

gesproken hebben. Het is ook van belang voor de diergezondheid en de volksgezondheid. De Wet uitoefening diergeneeskunde en de Diergeneesmiddelenwet zijn geïntegreerd in dit wetsvoorstel. De CDA-fractie is bezorgd over de manier waarop antibiotica in de veehouderij worden ingezet. Dit geldt ook voor andere diergeneesmiddelen. Diergeneesmiddelen, mits juist toegepast, genezen zieke dieren en bestrijden infecties die ook voor mensen een risico kunnen vormen. Prima, maar diergeneesmiddelen worden ook gebruikt om de gevolgen van slechte huisvesting, verkeerde verzorging of veevoer van onvoldoende kwaliteit te maskeren. Resistentie kan optreden bij verkeerd of overmatig gebruik. Het is niet bewezen dat een deel van de MRSA-problematiek hierdoor veroorzaakt wordt, maar overmatig antibioticumgebruik draagt in ieder geval niet bij aan terugdringing van deze resistentieproblematiek. MRSA is erg, maar andere bacteriën kunnen een nog veel groter risico op gaan leveren, zoals de recente clostridium difficile. Kan de minister aangeven of er al monitoring plaatsvindt van deze zeer gevaarlijke bacterie en de verspreiding ervan?

Er was een boer in Noord-Brabant die af wilde van het antibioticumgebruik. Hij wilde zijn stal aanpassen op een dusdanige manier dat hij minder antibiotica kon gebruiken. Hij vond dat hij te veel antibiotica gebruikte. Wat schetst echter de verbazing van de CDA-fractie? Door allerlei regelgeving rond bouw, milieu en dergelijke kon de aanpassing van zijn stal op een dusdanige manier dat de dieren niet meer voortdurend antibiotica hoefden te gebruiken, niet plaatsvinden. De CDA-fractie is dan ook van mening dat ook ten aanzien van het verbouwen van stallen ter verbetering van het dierenwelzijn en de diergezondheid eenvoudigere wet- en regelgeving nodig is, mits dit aantoonbaar de reden is om een stal te verbouwen.

De CDA-fractie heeft al eerder gepleit voor een centrale en transparante registratie van het diergeneesmiddelengebruik. Wij hebben vanmiddag een amendement ingediend dat zorgt voor een wettelijke verankering. Het is mede ondertekend door de collegae Cramer en Waalkens. Wij geven de sector nog twee jaar de tijd om het zelf te doen. Als het dan nog niet geregeld is, zal de overheid het moeten doen. Vastleggen van de diergeneesmiddelendistributie van producent naar patiënt biedt de mogelijkheid van analyse, interpretatie en terugkoppeling naar voorschrijven en toedienen. Een onafhankelijk orgaan, bijvoorbeeld de veterinaire geneesmiddelenautoriteit, zou dan best practices kunnen signaleren en communiceren. Controle door de AID kan dan veel gerichter plaatsvinden en zal zich met name kunnen richten op veelvoorschrijvers en veelverbruikers. Sommige boeren dwingen dierenartsen tot het voorschrijven van diergeneesmiddelen. Sommige dierenartsen houden hun rug niet recht vanwege hun economische afhankelijkheid van steeds groter wordende bedrijven. Een centrale registratie van diergeneesmiddelen waarborgt de onafhankelijke positie van de voorschrijvende dierenarts en draagt bij aan een verminderd en verantwoord gebruik van diergeneesmiddelen. De CDA-fractie wil dit amendement wel ter toetsing aan Actal voorleggen. Wij vinden en wij denken dat dit kan bijdragen aan een vermindering van de administratievelastendruk.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Gaat de heer Ormel nu inzetten op het private systeem dat het bedrijfsleven c.q. de dierenartsen zelf in gang hebben gezet, of wil hij dat de minister nu helemaal de lead neemt?

De heer **Ormel** (CDA): Het amendement dat is ingediend geeft de sector, in de breedste zin des woords, nog twee jaar de tijd om het zelf te regelen. Dat heeft verre de voorkeur van de CDA-fractie. Op dit moment zijn er diverse systemen, die eigenlijk praktijkrijp zijn. De dierenartsen willen echter de data beheren, de boeren willen de data beheren en slachterijen willen de data beheren. Wij denken dat ze gewoon nét een duwtje in de rug nodig hebben om gezamenlijk tot een oplossing te komen. Dat is de bedoeling van dit amendement. Wij zijn van mening dat er een centrale diergeneesmiddelenregistratie moet komen die zal bijdragen aan een vermindering van het antibioticumgebruik en een beter gebruik van antibiotica.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Dat is dus wel vanuit het private systeem waar men nu mee bezig is?

De heer **Ormel** (CDA): Dat heeft zeer de voorkeur van de CDA-fractie. In dit amendement hebben we in feite een tijdslimiet gegeven. We hebben tegen de sector gezegd: u bent al zo lang bezig en u zegt al zo lang dat het kan. Ik denk ook dat het kan en dat het ook een verbetering is, want bedenk wel dat er nu een receptplicht is. Nu schrijft een dierenarts een recept en stopt het in zijn praktijk in een ordner. De boer stopt de doorslag in zijn ordner en niemand heeft meer overzicht over de verticale prullenbakken die ordners nou eenmaal zijn.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Dat is helder, maar wij kennen het amendement nog niet. Ik heb dat amendement althans nog niet gezien.

De heer **Ormel** (CDA): Ik dacht dat het amendement was rondgedeeld. Ik geef mevrouw Snijder toestemming om het van mijn tafeltje te halen en ik hoop van harte op haar steun. Daar reken ik eigenlijk ook op.

De heer **Graus** (PVV): De heer Ormel zal de PVV aan zijn zijde vinden als het gaat om verantwoord antibioticagebruik. Wij hebben daarover dezelfde mening. Maar hoe staat het volgens de heer Ormel met het overmatig enten, het verantwoord omgaan met entstoffen? De heer Ormel heeft niet graag dat ik hem aanspreek als dierenarts, maar hij is 24 uur per dag Kamerlid én dierenarts. Als dierenarts weet hij dat dieren niet ieder jaar geënt hoeven te worden, ook gezelschapsdieren niet. Hoe staat de heer Ormel hiertegenover?

De heer **Ormel** (CDA): Ik spreek als collega-Kamerlid tot u. Ik ben van mening dat wij te ver gaan als wij wetgeving rond het vaccineren van dieren in dit huis gaan regelen. Ik vind dat iedere beroepsgroep het aan zijn stand verplicht is om volgens de modernste normen van de wetenschap te handelen. Ik weet uit mijn vorige bestaan dat de inzichten ten aanzien van het vaccineren wijzigen. Aan die wijzigingen pas je je aan. Door transparant te maken wat je doet – dierenartsen zouden dit ook moeten doen – houd je elkaar in de beroepsgroep scherp. Het zou voor mij het meest effectief zijn als het maatschappelijk middenveld het zelf regelt.

Ormel

De Wet op de uitoefening van de diergeneeskunde wordt ook geïntegreerd in dit wetsvoorstel. De CDA-fractie is bezorgd over de ontwikkeling van de veterinaire infrastructuur. Nog geen tien jaar geleden stonden honderden praktiserende dierenartsen direct klaar om veterinaire werkzaamheden te verrichten die noodzakelijk waren om mond- en klauwzeer te bestrijden. Voor die tijd werden praktiserende dierenartsen massaal ingezet voor de bestrijding van varkenspest. Is deze expertise nog in voldoende mate aanwezig? Schaalvergroting en specialisatie hebben geleid tot afname van het aantal dierenartsen voor landbouwhuisdieren. In de opleiding is die specialisatie nauwelijks populier. De poortwachterfunctie van dierenartsen is essentieel om vroegtijdig besmettelijke dierziekten te ontdekken en het dierenwelzijn te bewaken. Early warning is ook van groot belang voor onze exportpositie en is dus een economisch belang voor Nederland. De overheid borgt de dierenarts te weinig bij de uitvoering van zijn wettelijke taken. Op welke wijze denkt de minister in de nabije toekomst overheidstaken zoals de monitoring van dierziekten en de bewaking van dierenwelzijn te kunnen uitvoeren als de veterinaire infrastructuur implodeert? Is de opleiding van dierenartsen niet te ver doorgeschoten in specialisatie? Is de controle op dierenartsen die zich niet aan de wet houden wel voldoende? De dierenarts heeft een vrij beroep, maar als dat zo vrij wordt dat degenen die zich niet aan de wet houden een dusdanig concurrentievoordeel hebben dat de goedwillende dierenarts zich niet kan handhaven, ontstaan er grotere risico's voor de volksgezondheid, de diergezondheid en het dierenwelzijn. Wij vragen de minister, hiervoor vooral aandacht te hebben.

Dieren maken een wezenlijk onderdeel van onze samenleving uit. Mensen houden van dieren. Het is fijn om dieren te hebben. Veel dieren hebben het goed in Nederland. Ik wil af van het beeld dat het hier een soort dierenhel is. Dat is niet zo. Het betekent ook niet dat wij achterover moeten leunen en zeggen: wij hebben een prachtige Wet dieren, wij lopen voorop in de wereld, dit is het dan wel! De meeste winst voor dieren valt toch echt te behalen door in Europees verband te proberen om verdere stappen te zetten. Daarbij moet wat ons betreft vooral gedacht worden aan beperking van transportduur van levende dieren, huisvestingsnormen en afspraken om doorgeschoten fokkerijdoelen terug te dringen. Dit laatste geldt zeker niet alleen voor de veehouderijsector. Denk maar eens aan de Paris Hilton hondjes en andere vormen van fokkerij.

Daarnaast dienen wij onverminderd alert te zijn om uitbraken van dierziekten te voorkomen. In dat kader past aandacht voor de veterinaire infrastructuur, terugdringen van het antibioticagebruik en vooral afschaffing van het Europese non-vaccinatiebeleid!

De vergadering wordt van 18.30 uur tot 20.00 uur geschorst.

□

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Voorzitter ...

De **voorzitter**: Ik zie dat mijnheer Graus aan de stenografentafel is gaan zitten. U kunt solliciteren, mijnheer Graus, maar ik weet niet of het gecombineerd kan worden met een Kamerlidmaatschap.

De heer **Ormel** (CDA): De heer Graus was blijkbaar even vergeten waar zijn plek was. Maar het overkomt iedereen wel eens dat hij even iets vergeet.

De **voorzitter**: Het komt in de beste families voor, heb ik begrepen.

Het woord is aan mevrouw Thieme.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Voorzitter. Zondag was het dierendag. En maandag was het: vergeten-dierendag. Vandaag is het: Wet dierendag. Of, beter gezegd: weg dierendag. Het is de dag waarop de minister de dieren nog verder wil uitleveren aan de markt en waarbij de vergeten dieren het wel kunnen vergeten. De totstandkoming van deze wet verdient geen schoonheidsprijs. De minister schermt graag met de instemming van de Dierenbescherming, bijvoorbeeld als het gaat om kalfsvlees. Maar dit wetsvoorstel werd in 2007 zeker niet met sterren gewaardeerd. Door de Dierenbescherming werd het gekwalificeerd als "bagger". En dan gaat het niet om de bagger waarvan varkens van nature zo houden.

De Wet dieren en dierlijke producten zag dieren vooral als producten, producten in dienst van de menselijke hebzucht, lekkere trek en hang naar afleiding en vermaak. Voor mensen wel te verstaan. Het is tenhemelschreiend dat een kabinet dat zegt te staan voor rentmeesterschap en solidariteit dieren zo in de steek denkt te kunnen laten. Tegenover elk dier dat als gezelschapsdier wordt gehouden, leven in Nederland zo'n dertig verborgen dieren in de bio-industrie. Om nog maar te zwijgen van de proefdieren.

Varkens, kippen, koeien, konijnen en geiten in de bio-industrie, opgefokt en opgehokt, mishandeld en ziek gemaakt voor de kiloknaller. Pelsdieren die een ellendig leven slijten voor nutteloze luxeproducten. Huisdieren die bij fokkers en handelaren een miserabel leven hebben. Vissen die levend worden opengesneden, levend met een haak in de bek vervoerd worden over duizenden kilometers of levend verbranden in zoutbaden. Circusdieren die hun leven in eenzaamheid doorbrengen in kleine hokken en die van hot naar her worden gesleept om kunstjes te vertonen. Deze dieren worden al jaren vergeten. En zij kunnen elke hoop op een beter leven nog steeds vergeten.

Deze dieren hebben helemaal niets aan het wetsvoorstel dat wij vandaag behandelen. Dit wetsvoorstel zet dierlijke productie en niet het welzijn van de dieren op de eerste plaats. In het coalitieakkoord werd voor het eerst in de Nederlandse geschiedenis een passage gewijd aan het dierenwelzijn. De verantwoordelijke minister Verburg kondigde vervolgens vol trots een drieluik aan: de Nota Dierenwelzijn, de Nationale Agenda Diergezondheid en de Wet dieren van het vorige kabinet. Het waren prachtige beloften, maar zonder betekenis. Het ene beleidsstuk verwees naar het andere, en dat wees weer door naar het eerste beleidsstuk. Onderlinge samenhang ontbreekt. In de Wet dieren is niets terug te vinden over de Nota Dierenwelzijn. Het is ook helemaal geen nieuwe wet. Oud-minister Veerman heeft de eerste laag van kritiek op het wetsvoorstel al in 2005 over zich heen gekregen. Nog geen jaar later volgde de mededeling dat de plannen werden stilgelegd in verband met verkiezingen en het aantreden van een nieuw kabinet. De Partij voor de Dieren heeft in de maanden hierna herhaaldelijk gevraagd naar de plannen rondom het wetsvoorstel. De

minister deed er alles aan om de illusie te wekken dat de plannen definitief ingetrokken waren. En toen, opeens, stuurde minister Verburg het oude voorstel naar maatschappelijke organisaties, die welgeteld twee weken kregen om te reageren op deze lukrake bundeling van vijf omvangrijke wetten. Het is zonde van die twee weken hard werken door deze organisaties, want met hun opmerkingen is nauwelijks iets gedaan. Waarom was het nou zo belangrijk om met dit voorstel te komen? Minister Verburg is er duidelijk over: vereenvoudiging. Zo min mogelijk verplichtingen of lasten. De minister bedoelt: zo min mogelijk ruimte voor de dieren, zo veel mogelijk ruimte voor burgers, bedrijven en dierlijke productie. En ook al weten wij dat de productie van dierlijke eiwitten een ramp is voor de wereldvoedselverdeling, het milieu en het klimaat, toch zet de minister vol in op ruim baan voor die productie. Een uitgangspunt dat niet alleen achterhaald is, maar ook nog eens strijdig met het kabinetsbeleid. Zie de nota Duurzaam voedsel. Waarom wil dit kabinet keer op keer niet leren van het verleden? De minister struikelt over haar eigen benen om dit wetsvoorstel snel door de Kamer te loodsen waarbij er geen tijd is voor praktijkervaringen. De GWWD, de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren, is sinds zijn inwerkingtreding in 1992 nooit geëvalueerd. Hoe kun je effectief nieuwe wetgeving ontwikkelen die werkelijke bescherming aan dieren geeft, als je niet weet waarom het nu al zo vaak fout gaat? Waarom moeten er nog steeds zoveel dieren lijden en waarom worden de daders bijna nooit gepakt of gestraft? Ligt het misschien aan de capaciteitsproblemen bij de handhavende instanties? Is er te weinig prioriteit voor dierenwelzijnszaken bij het Openbaar Ministerie? Ook prof. Freriks gaf tijdens de hoorzitting aan dat de evaluatie van de GWWD een noodzakelijk element is in de ontwikkeling van nieuwe wetgeving op dit terrein. Volgens haar is het vreemd dat er een samenvoeging van wetten plaatsheeft, zonder dat duidelijk is of die wetten nog wel adequaat zijn. Ik heb nog steeds geen bevredigend antwoord van de minister ontvangen op de vraag waarom deze evaluatie niet heeft plaatsgevonden. Ik vraag het nog maar een keer en ik overweeg hierover een motie in te dienen.

Dierenwelzijn is een onderwerp waaraan in de samenleving steeds meer prioriteit wordt gegeven en waarvoor aandacht wordt gevraagd. Steeds meer mensen willen en gaan diervriendelijk leven. Als je mensen vraagt waar het dierenwelzijn het meest in het geding is, denken zij het eerst aan de bio-industrie, op de voet gevolgd door de pelsdierfokkerij. Dan volgen de commerciële visserij, de dieren in het circus en huisdieren als sectoren waar het dierenwelzijn ernstig in het geding is. De overgrote meerderheid van de Nederlandse bevolking vindt dierenwelzijn een belangrijk tot zeer belangrijk onderwerp waar nooit te veel aandacht voor kan zijn. Mensen zien dierenwelzijn als een belangrijk probleem dat een oplossing verdient. Misstanden als het versnipperen van eendagskuikens, castratie van biggen en kalfjes met bloedarmoede kunnen niet rekenen op steun van de kiezer, maar een aantal politieke partijen hier lijken daar buiten verkiezingstijd weinig boodschap aan te hebben. Het opkomen voor de kwetsbaren in onze samenleving, waaronder dieren, vormt een wezenlijk uitgangspunt van onze beschaving. Dieren zijn levende wezens met bewustzijn en gevoel. Daarom hebben zij net als mensen het morele recht op een respectvolle behandeling door de mens. Dieren, zowel in het wild levende als gehouden dieren, hebben recht op een leven naar hun eigen aard en mogen niet zonder een noodzakelijk of redelijk doel door de mens in hun welzijn worden aangetast. Beschaving uit zich immers in de wijze waarop wij andere levende wezens in onze natuurlijke omgeving behandelen. Het is niet meer dan logisch dat rechten van dieren gewaarborgd worden in de wet. Op die manier is de samenleving in staat de bescherming van dieren te garanderen. Door de rechten van dieren te verankeren in de wet kunnen wij een einde maken aan schokkende misstanden die zich vaak buiten ons directe gezichtsveld afspelen. De morele en juridische status van dieren door middel van erkenning van dieren als wezens met bewustzijn en gevoel moet dus vastgelegd worden in de Grondwet en de bescherming van dieren moet in een zelfstandige dierenbeschermingswet worden gewaarborgd.

Sinds 1992 heeft Nederland een wettelijk kader dat kan dienen als waarborg voor werkelijke bescherming: de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren. Helaas bleef deze kaderwet grotendeels leeg. Uitvoeringsregelgeving om de belangen en het welzijn van dieren werkelijk goed te beschermen kwam niet. Handhaving bleef in vele gevallen een wassen neus. Dierenmishandeling blijft maar al te vaak onbestraft. Zo bezien is het inderdaad tijd voor een nieuwe dierenwelzijnswet. Ik heb echter tijdens deze bijdrage al meer van de wet geëvalueerd dan de minister in haar hele ambtstermijn. De minister wil er vandaag een lege huls doorfrommelen met steun van de coalitiepartijen die eigenlijk wel iets anders aan hun hoofd hebben dan dieren. AOW, koopzondagen, stakingen, omvallende banken. Maar dieren? Nou, even snel dan. Na bijna twintig jaar gaan wij weer rechtstreeks terug naar af, zonder ook maar iets van een correctie voor het groeiend maatschappelijk bewustzijn. Een klap in het gezicht van betrokken burgers die willen dat dieren een beter leven krijgen. Net zoals het grondwetsreferendum tot niet meer leidde dan een lange neus van het kabinet naar de kiezer, zo moeten ook de dieren nergens op rekenen. Zij hebben geen stemrecht. De CDA-fractie wil weinig anders dan kleingeld van ze maken: fokken en in dunne plakjes snijden. Zelfs de vijf vrijheden van Brambell die de dieren sinds 1965 beloofd worden en waarvoor de PvdA in verkiezingstijd zo'n warm pleidooi hield, zijn in het nieuwe wetsvoorstel niet terug te vinden. Ik som de vijf vrijheden nog maar even op. Dieren zijn vrij van dorst, honger en onjuiste voeding; van fysiek en fysiologisch ongerief; van pijn, verwondingen en ziektes; van angst en chronische stress en ze zijn vrij om hun natuurlijke soorteigen gedrag te vertonen.

Ik heb een amendement ingediend waarin een nader geconcretiseerde versie van deze vrijheden een plaats krijgt in dit wetsvoorstel. Dierenwelzijn bestaat namelijk niet louter uit het afwezig zijn van pijn, stress en ander ongerief. Het wordt ook bepaald door de mogelijkheid van dieren om hun sociale gedrag en positief gedrag, zoals spelgedrag en voedsel zoeken, uit te kunnen voeren.

Nederland beweert koploper te zijn op het gebied van dierenwelzijn. Voorlopig halen wij alleen het Guinness Book als meest veedichte land ter wereld en niet omdat wij zo beschaafd met dieren omgaan. Het inhoudelijk normerende kader van het voorstel is zeer beperkt. Alles wordt geregeld in uitvoeringsregelgeving. Het lijkt alsof de minister alleen van plan is om binnen de EU-regel-

geving te implementeren zonder zelf nationale regelgeving in te voeren of te continueren. Dit kan toch niet het geval zijn.

Ik wil graag een toezegging krijgen van de minister dat zij zich zal inzetten voor nationale koppen op de regels uit Brussel. De aankondiging dat 60 AMvB's zoals die onder de huidige wetten gelden, teruggebracht zullen worden naar slechts 10 AMvB's, belooft weinig goeds. Nieuwe wetgeving op het gebied van dieren vraagt om meer wettelijke bescherming, niet minder. Ik wil hier graag een toelichting op krijgen van de minister.

De fractie van de Partij voor de Dieren wil meer duidelijkheid van de minister over welke kant de uitvoeringsregelgeving op zal gaan. Wij kunnen niet instemmen met een nieuw wetsvoorstel dat zou moeten dienen ter bescherming van dieren zolang de inhoud hiervan nog openligt. Kan de minister meer zicht geven op het traject van de uitvoeringsregelgeving? Welke AMvB's blijven overeind, welke komen te vervallen? Wat zal dit doen met het beschermingsniveau? Is de minister bereid om met een werkschema te komen voor de invulling van de AMvB's en de Kamer regelmatig te informeren over de voortgang? Ik overweeg hierover een motie in te dienen.

De positieflijst van dieren die gehouden mogen worden, lijkt nu na vele jaren eindelijk in zicht te komen, maar wel na veel tegensputteren, gemits en gemaar. Bij een nota van wijziging is de opzet echter drastisch veranderd. Alleen de criteria die zullen gelden voor het opstellen van deze positieflijst, zullen aan de Kamer worden voorgelegd. De te houden diersoorten zullen door de minister zelf worden aangewezen. De fractie van de Partij voor de Dieren is van mening dat hiermee de Kamer buitenspel wordt gezet en vraagt daarom de minister haar voorstel te heroverwegen. Graag zou ik hierop een reactie krijgen.

Verder is mijn fractie van mening dat snel werk moet worden gemaakt van de positieflijsten voor andere diersoorten dan alleen de zoogdieren. De minister stelt dat de productiedierenlijst zal worden gecontinueerd. De lijst is alleen nog nooit getoetst op de vraag of de dieren op de lijst daadwerkelijk geschikt zijn voor de productie. Ook is er geen duidelijkheid over de voorwaarden waaronder deze dieren gehouden kunnen worden. Het huidige wetsvoorstel voor een nertsenfokverbod laat zien dat de huidige lijst niet volstaat en dat dit in Nederland een omstreden sector in blessuretijd is die men heeft laten uitgroeien tot een sector met 5 miljoen slachtoffers per jaar. Een paar jaar geleden waren dat er nog maar 3,2 miljoen, overigens ook al behoorlijk veel.

Daarnaast is onduidelijk wat de minister verstaat onder "voldoende recht doen aan de primaire behoeften van een dier". Op welke primaire behoeften doelt zij? In hoeverre is nagegaan of de huidige lijst aan deze voorwaarden kan voldoen? Waarom heeft geen toetsing van de lijst plaatsgevonden? Is de minister bereid om een dergelijke toetsing wel uit te voeren en de lijst op basis daarvan te actualiseren?

De pelsdierfokkerij is allang verboden in Engeland, Noord-Ierland, Oostenrijk, Schotland en deelstaten van Duitsland. Er dient zo snel mogelijk een Nederlands verbod te komen. Ik heb goede hoop dat de Eerste Kamer het nertsenfokverbod zal bevestigen, tenminste als de ChristenUnie woord houdt en haar ziel niet verkoopt. Vanaf de RPF heeft de partij beloofd dat er een eind zou komen aan de nertsenfokkerij. De ChristenUnie heeft nu de sleutel in handen. Er is echter nog meer werk te doen. Konijnen en herten zijn vanwege hun aard niet geschikt om te worden gehouden in grote veehouderijen. Struisvogels en andere exoten zijn ongeschikt om in het Nederlandse klimaat te worden gehouden. Zij worden daardoor letterlijk ziek. Is de minister bereid deze groepen uit te sluiten van productiedoeleinden?

In dit wetsvoorstel is de intrinsieke waarde van het dier opgenomen, zo zegt de minister trots. Maar dit begrip is niet opgenomen in de begrippenlijst, noch is duidelijk hoe dit begrip zich verhoudt tot andere artikelen in het wetsvoorstel. Aan de intrinsieke waarde moet volgens de memorie van toelichting een verschillend gewicht worden toegekend, al naar gelang de aanwezigheid van andere zwaarwegende belangen zoals het economisch belang, dat samenhangt met de voedselproductie. Dit is per definitie strijdig met het volwaardig erkennen van de intrinsieke waarde van het dier. Ook in de nota naar aanleiding van het verslag is niet duidelijk geworden hoe de belangenafweging tussen de intrinsieke waarde van het dier en economische motieven zal plaatsvinden. Hoe wordt deze weging vormgegeven? Wie zal deze weging bepalen en welke organisaties, instituten en belanghebbenden zullen betrokken worden bij het opstellen van de criteria en de factoren die ten grondslag liggen aan de weging? Graag hoor ik een reactie van de minister hierop. Deelt de minister de mening dat het daadwerkelijk centraal stellen van de intrinsieke waarde van een dier inhoudt dat dit wetsvoorstel grondig zou moeten worden herzien; dat het produceren van zo goedkoop mogelijk vlees, bont en eieren op geen enkele manier te verenigen is met de erkenning van de intrinsieke waarde van dieren? Op welke wijze is de minister bereid, hieraan gehoor te geven?

De Partij voor de Dieren is van mening dat de erkenning van de intrinsieke waarde van dieren onder andere inhoudt dat men de plicht heeft om actief het gebruik van dieren te verminderen. De minister heeft het wel ergens over het beperken van diergebruik, maar nog steeds is niet duidelijk hoe de minister deze beperkingen ziet en in welke mate hierbij een vermindering van het gebruik van dieren is opgenomen. Graag hoor ik een reactie.

Tijdens het debat over de Nota Dierenwelzijn is de motie van de heer Waalkens aangenomen. Hij vroeg om de ontwikkeling van een ethisch toetsingskader ten aanzien van het gebruik van dieren. Een dergelijke ethische toetsing is volgens de Partij voor de Dieren essentieel om te kunnen bepalen wat wel en wat geen redelijk doel is om dieren voor in te zetten. Het zou daarmee aan de basis moeten staan voor de verdere ontwikkeling van wetgeving en beleid voor het houden en gebruiken van dieren. In antwoord op schriftelijke vragen van mijn fractie is toegezegd, bij de uitvoering van de motie tevens de inzet van dieren voor amusementsdoeleinden, zoals het zogenaamde ganstrekken, te betrekken. Mijn fractie hoort graag wat de actuele stand van zaken is en op welke manier dit ethische toetsingskader zal worden verwerkt in het voorliggende wetsvoorstel.

Op welke wijze kan de minister garanderen dat doelvoorschriften niet ten nadele van het welzijn van dieren zullen uitpakken? Want daar gaat dit wetsvoorstel van uit. Doelvoorschriften klinken uiteraard mooi en in een ideale wereld werken ze wellicht ook. Maar nu is het van groot belang dat er juist middelvoorschriften komen,

of dat ten minste waarborgen worden ingebouwd voor het dierenwelzijn. Ik heb een amendement ingediend op dit punt.

Ook de handhaving is gebaat bij heldere normen over wat wel en niet mag, zodat de inspectiediensten kunnen beoordelen of de doelvoorschriften inderdaad nageleefd worden. Uit de evaluatie van het Dierentuinbesluit blijkt namelijk dat open normen grote onduidelijkheden opleveren. Deze problemen dienen te worden aangepakt voordat dit instrumentarium breder wordt ingezet. Hoe denkt de minister deze problemen nu en in de toekomst te voorkomen?

Het is voor mijn fractie onacceptabel dat een degelijke evaluatie van de handhaving op het gebied van dierenmishandeling niet heeft plaatsgevonden. Ik zal hierover een motie indienen. De minister geeft in antwoord op onze Kamervragen hierover aan dat de benodigde gegevens ontbreken om een dergelijke evaluatie van de artikelen 36 en 37 van de GWWD uit te voeren. Het informatiesysteem van het Openbaar Ministerie zou dit niet toelaten. Kan de minister aangeven in hoeverre een evaluatie van de handhavingsaspecten bij dit wetsvoorstel mogelijk is? Op welke wijze zal de wet- en regelgeving worden aangepast op basis van deze evaluatie? Hoe verklaart zij dit verschil ten opzichte van de huidige situatie? Kan de minister daarnaast een nadere toelichting geven op het stelsel van bestuursrechtelijke instrumenten dat zal worden ontwikkeld en welk tijdpad daarbij hoort? Is er voor de komende jaren nog wel voldoende capaciteit bij de AID en de VWA en de andere inspectiediensten om adequaat te handhaven na alle inkrimpingen en zelfreguleringsronden?

In de Nederlandse bio-industrie worden jaarlijks circa 500 miljoen dieren gefokt en gedood. Tijdens de vaak zeer korte tijd dat hun het leven is gegund, is de wijze waarop deze dieren worden gehouden ook nog eens volstrekt beneden de maat. In de afgelopen vijftig jaar zijn de dieren steeds intensiever geëxploiteerd. Ze zijn uit hun natuurlijke omgeving gehaald, hebben steeds minder daglicht en ruimte gekregen en zijn door fokprogramma's, voer en medicijnen onnatuurlijk snel gaan groeien. In hun overvolle stallen is er voor de dieren niets te beleven, waardoor zij aan stress en verveling lijden en ernstig gestoord gedrag vertonen, zoals kannibalisme. Ik vraag mij af wat deze wet voor deze dieren moet gaan betekenen.

Vanuit Europa komt nu mondjesmaat regelgeving om de ergste uitwassen tegen te gaan. Die regelgeving moet door 27 lidstaten worden geïmplementeerd. Nederland is geen koploper. Landen als Duitsland, Oostenrijk, Zweden en Engeland zijn absoluut beter in het bieden van zorg en bescherming aan dieren. Helaas zitten er ook erg veel landen tussen waar het woord dierenwelzijn geen enkele waarde heeft. De regelgeving vanuit Europa zal dus altijd onvoldoende waarborg bieden aan dieren, zeker aan die dieren die in het jargon productiedieren heten. De Partij voor de Dieren vraagt zich af op welke wijze Nederland de ambitie vorm geeft om zich in de voorhoede van Europa te bevinden ter verbetering van het dierenwelzijn. De minister zegt vaak dat landbouwhuisdieren het in Nederland beter zouden moeten hebben dan elders, maar concrete voorbeelden geeft zij niet. Kan de minister aangeven of zij een kop op de Europese wet- en regelgeving ter bescherming van dieren ambieert om in de voorhoedepositie binnen de Europese Unie concrete inhoud en vorm te geven? Als zij die kop op de Europese wetgeving niet ambieert, kan zij dan aangeven op welke wijze zij een geloofwaardige rol in de voorhoede van Europa denkt te kunnen spelen?

Het is overduidelijk dat de minister helemaal niet gaat voor het hoogst haalbare, noch in Nederland, noch in Europa. Dat blijkt ook weer uit de berichtgeving van vandaag over de vleeskuikenrichtlijn. De Nederlandse Vakbond Pluimveehouders geeft vandaag aan dat men blij is het voor elkaar gekregen te hebben dat voor Nederlandse pluimveehouders de laagst gestelde Europese welzijnsnorm geldt, in plaats van de hoogst genoemde uit de richtlijn. Kan de minister dat eens uitleggen? Wat zegt dat over een sector die volgens de minister zogenaamd zo graag voorop wil lopen en zo van dieren houdt? Er moet een einde komen aan dit gemarchandeer. De dieren dienen beter beschermd te worden tegen de economische waan van de dag.

Er dient ook een einde te komen aan pijnlijke en dieronterende ingrepen. Hierbij valt te denken aan een verbod op het castreren van biggen, het knippen van hoektanden, het afbranden van staarten bij varkens, het onthoornen van runderen, het door de PvdA bepleite vriesbranden van runderen en het snavelkappen bij kippen. Dat zou opgenomen moeten worden in het voorliggende wetsvoorstel. Is de minister bereid het pad uit te stippelen om de ingrepen uit te faseren?

De normen voor het huisvesten en verzorgen van dieren moeten flink naar boven worden bijgesteld. De Partij voor de Dieren vindt het onacceptabel dat in het voorliggende wetsvoorstel geen mogelijkheid is opgenomen voor preventieve toetsing van nieuwe huisvestingsystemen. Massaal wordt geïnvesteerd in huisvestingsystemen als de verrijkte kooien en "Kleingruppenhaltung", waarbij enige verbetering in het dierenwelzijn vervolgens jaren kost. Er zijn volièresystemen ontwikkeld die door het sluiten van kleppen eenvoudig kunnen worden omgetoverd tot een verrijkte kooi. Voldoende controle en toezicht hierop is onmogelijk, wat tevens bleek uit het onlangs verschenen jaarverslag van de Algemene Inspectiedienst. Het is mij niet duidelijk hoe een preventieve toets innovatie op het gebied van stalsystemen in de weg zal staan. Het andere argument van de minister, namelijk dat dit extra administratieve lasten met zich kan brengen, kan ik nog enigszins begrijpen. Ik begrijp alleen niet hoe de afweging tussen dierenwelzijn en administratieve lasten de conclusie kan opleveren dat administratieve lasten zwaarder wegen. Zeker niet nu er in artikel 1.3 wordt gesteld dat de intrinsieke waarde van het dier wordt erkend. Als dit de manier is waarop de afweging tussen de intrinsieke en de economische waarde van het dier wordt beslecht, hebben de dieren dus niets gewonnen met de erkenning van hun intrinsieke waarde, als zelfs de administratieve lasten al doorslaggevend zijn.

Het ontbreken van preventieve toetsing van huisvestingsystemen kan ook leiden tot ongewenste ontwikkeling voor de realisatie van de toekomstvisie op een veehouderij, zoals door de minister in januari vorig jaar werd gememoreerd. Daarin wordt gesteld met betrekking tot 2023, ik citeer: "Stallen en bedrijfsvoering zijn tegen die tijd om het dier heen gebouwd op een wijze die wordt gedragen door de samenleving. Het vee vertoont natuurlijk gedrag, krijgt daglicht en ondergaat nauwelijks tot geen fysieke ingrepen." Prachtig. Maar op welke wijze wordt voorkomen dat huisvestingsystemen

worden ontworpen die niet aan deze toekomstvisie voldoen en daardoor ook niet passen in een toekomstgerichte veehouderij? Hoe geeft de minister richting aan de ontwikkeling naar een meer diervriendelijke veehouderij en welke rol speelt de Wet dieren daarin? Welke elementen zijn of worden opgenomen in het wetsvoorstel dat de weg naar een duurzame veehouderij in de toekomst moet bevorderen? Ik vrees dat door het weglaten van preventieve toetsingsvereisten en -richtlijnen de kans om later in te kunnen grijpen zeer beperkt is. Als blijkt dat toch stalsystemen worden geïmplementeerd die niet aan de maatschappelijke randvoorwaarden en de toekomstvisie van de minister voldoen, wat dan? Ik ben dan ook blij met het amendement-Van der Ham op dit punt. Ik hoop dat de minister dit punt alsnog overneemt.

De brandveiligheid van de stallen laat ook veel te wensen over. Eind september zijn er nog weer koeien en kalfjes omgekomen bij een brand in de stal. Kan de brandveiligheid van stallen nu eindelijk eens goed geregeld worden in de uitvoeringsregelgeving en wanneer dan precies?

Dan iets over dierziekten. Dierziekten grijpen steeds meer om zich heen. Duizenden mensen zijn besmet met de resistente MRSA-bacterie, die zorgt voor grote gezondheidsproblemen bij mensen en dieren. Het geneesmiddelengebruik in de bio-industrie moet omlaag en wel snel, voordat wij straks met nog grotere problemen komen te zitten. Die problemen zijn dan niet meer op te lossen. Kan een goedkoop biefstukje of karbonaadje dodelijke slachtoffers onder mensen waard zijn?

Dierziekten zijn van alle tijden. Het is de wijze waarop de dierlijke productie is georganiseerd die ervoor zorgt dat draconische maatregelen worden genomen om economische redenen. Het middel blijkt daarmee vele malen dodelijker dan de kwaal ooit had kunnen zijn. Het preventief toedienen van antibiotica in de veehouderij moet worden verboden. Dit mogen wij niet aan de sector overlaten, ook niet aan de dierenartsen. Die horen net zo goed bij de sector van de bio-industrie. Die verdienen er immers aan. Is de minister bereid dit, nu de kans er ligt met dit wetsvoorstel, bij wet te regelen? Graag een reactie.

Dan de visserij en de viskwekerij. In de commerciële viskwekerij worden brute vangst- en dodingsmethoden gehanteerd. Wereldwijd wordt jaarlijks 90 miljoen ton vis gevangen, wat neerkomt op enkele honderden miljarden vissen. Daarnaast wordt er ongeveer 45 miljoen ton vis gekweekt onder omstandigheden die sterk lijken op die van de bio-industrie. Het kent dezelfde problemen: te weinig ruimte voor de dieren waardoor die elkaar soms dooddrukken, kwetsbare dieren vanwege de doorfok, preventief medicijngebruik, milieuvervuiling door mest en andere afvalstoffen en het voer is afkomstig uit de wildvang en de Amazone.

Met het welzijn van vissen wordt binnen de vissector geen enkele rekening gehouden. Zelf bij vis die op duurzame wijze wordt gevangen, is geen rekening gehouden met het welzijn van de vis. Ook hier hebben wij nu de kans om duidelijke randvoorwaarden te stellen. Is de minister bereid om dit te doen?

Het houden van gezelschapsdieren kent een sterk commerciële kant. Het fokken van dieren, de handel in dieren en het recreatieve gebruik van dieren gaan helaas gepaard met veel dierenleed. De overheid dient deze activiteit met strenge regelgeving en controle in het gareel te houden. Het fokken van dieren met lichamelijke afwijkingen met het oog op bepaalde raskenmerken moet verboden worden. Een groot manco van het voorliggende wetsvoorstel is het totaal ontbreken van wet- en regelgeving met betrekking tot het houden van gezelschapsdieren. Zoals ook blijkt uit de memorie van toelichting heeft Nederland een omvangrijke industrie en handel, gericht op allerlei producten en diensten voor gezelschapsdieren. Is de minister bereid gezelschapsdieren een volwaardige plaats te geven in de Wet dieren door middel van het stellen van regels ten aanzien van onder andere huisvesting, verzorging en verkoop van gezelschapsdieren? Wil de minister daarbij tevens aandacht schenken aan de fokkerij, zowel bij rasfokkers als particuliere? De minister heeft tot nu toe aangegeven dat de sector dit zelf moet oplossen.

Burgermansfatsoen is een vreselijk woord. Het slaat op een wel erg goedkope manier om beschaving tot stand te brengen die ook voor dieren iets betekent. Zo hebben wij de slavernij en de kinderarbeid immers ook niet afgeschaft. Zelfregulering is niet in het belang van de dieren. Het belang van de dieren is gebaat bij heldere en handhaafbare regelgeving. Nu is er de kans om dit bij wet te regelen. Gaat de minister hier nu ook gebruik van maken?

Ik kan legio voorbeelden noemen van dieren die mishandeld worden of misbruikt worden, bijvoorbeeld konijnen die al te koop worden aangeboden als zij vier weken oud zijn, met alle gezondheidsproblemen door het ontbreken van een moederdier van dien. De minister heeft eerder op Kamervragen van mijn fractie aangegeven dat de minimumleeftijd zoals vastgesteld in het Besluit scheiden van dieren in het kader van dit wetsvoorstel moet worden bezien. Is de minister bereid om het besluit op dit punt te herzien? Is de minister tevens bereid om landelijk beleid in te stellen ten aanzien van de omgang met en de opvang van zwerfdieren, met name zwerfkatten, en dit op te nemen in het wetsvoorstel met betrekking tot de Wet dieren?

Bij het gebruik van dieren voor sportwedstrijden is het ″nee, tenzij″-principe vervangen door een ″ja, mits″. De minister geeft hiervoor als reden dat er een goed systeem van zelfregulering bestaat. Ik kan dat niet rijmen met de geluiden die ik opvang over deze sector. Kan de minister aangeven welke onderzoeken aan deze conclusie ten grondslag liggen? Kan de minister aangeven op welke wijze de ontwikkeling van nieuwe dieronvriendelijke sporten met dieren kan worden voorkomen, of kan worden tegengegaan op basis van dit wetsvoorstel? Hoe verhoudt het loslaten van het verbod op het gebruik van doping op basis van het goede stelsel van zelfregulering zich tot de berichten vanuit de sector zelf over dieronvriendelijke trainingsmethoden en over een toename van het dopinggebruik? Ook hier geldt: je kunt het beter in de wet regelen. Wie garandeert dat die zogenaamde goed functionerende zelfregulering nog jaren standhoudt?

Vorig jaar heeft de Partij voor de Dieren Kamervragen gesteld over de duivensport en de drama's die zich afspelen bij de ″eenhoksraces″. Bijna de helft van de vogels die meedoen aan deze wedstrijden haalt de eindstreep niet. Verbeteracties vanuit de sector hebben niet geleid tot minder uitval. Dit jaar lijkt dat zich voor de zoveelste keer te hebben herhaald. Dit wetsvoorstel biedt een kans om sportwedstrijden en het gebruik van doping

voor eens en altijd te regelen. Ik vraag de minister dan ook om daarvan gebruik te maken.

In het voorliggende wetsvoorstel worden geen regels gesteld voor de huisvesting en het algemene dierenwelzijn voor de verschillende diergroepen die worden ingezet voor amusementsdoeleinden. Zo worden olifanten en krokodillen ingezet in shows. Honden, katten en knaagdieren worden gebruikt in televisieprogramma's. De minister verwijst naar de algemene artikelen over dierenmishandeling en zorgplicht en komt met burgermansfatsoen. Hierbij is het dierenwelzijn niet gebaat. Ook de rechten van dieren die worden ingezet voor amusementsdoeleinden zouden moeten zijn gewaarborgd in de wet, wat nog niet het geval is. Ik hoor graag een reactie.

De heer **Van der Ham** (D66): Wij zijn het eens over de gevallen waarbij beesten in films worden mishandeld of gedood, maar waar ligt uw grens? Wij moeten hier geen grappig debat van maken, maar gaan wij straks ook de caviabak van Fred Oster verbieden? Dat zou ik dan namelijk weer overdreven vinden.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Ik denk dat veel mensen zich niet realiseren dat alle dieren die voor een programmaatje worden ingevlogen of vervoerd, afkomstig zijn van heel grote silo's waar de dieren de rest van hun leven in moeten leven. Zij zitten daar met zijn allen, puur en alleen om af en toe uitgeleend of verhuurd te worden voor het vermaak van een paar mensen die voor de televisie niets anders te doen hebben. Is dat een redelijk doel? Moeten wij daarvoor, dus alleen maar voor het vermaak, dieren speciaal fokken en houden in grote silo's? Ik denk dat wij daarover in het kader van de intrinsieke waarde van het dier een discussie met elkaar moeten hebben.

De heer **Van der Ham** (D66): Daar ben ik het helemaal mee eens; het moet proportioneel zijn en zo'n beest moet dan niet inboeten aan een van die vijf vrijheden, alleen maar vanwege het amusement. Maar waar ligt uw grens? In welk geval zegt u dat gebruik van dieren voor amusement niet zo heel veel kwaad kan?

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Ik denk dat je bij elke afweging over of rechtvaardiging van het doel, moet kijken naar een mogelijk alternatief: kunnen wij het vervangen door iets anders wat net zo veel vermaak of plezier voor de mensen oplevert, kunnen wij op die manier zorgen voor een vermindering van het diergebruik? Ik denk dat wij elke vorm van diergebruik langs die meetlat moeten leggen. In dit geval is het dus geen gerechtvaardigd doel; er is een alternatief voor. Er zijn zo veel programma's die juist met respect voor mens en dier voor vermaak en amusement kunnen zorgen.

De heer **Van der Ham** (D66): Dat ben ik in zijn algemeenheid helemaal met u eens. Net als u worstel ik echter met de vraag waar de grens ligt. Een aap uit het raam gooien zodat hij doodgaat, dat doen wij dus niet. Maar hoe zit het met de caviabak van Fred Oster? De man maakt overigens het programma niet meer, maar stel je voor. Daarvan denk ik: wat zit daar nou voor kwaad in? Daartussenin zit natuurlijk heel veel, bijvoorbeeld het Dolfinarium Harderwijk. Waar ligt voor u de grens? Op die manier maken wij het iets concreter.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Dat heeft ook te maken met het inperken en het schaden van het welzijn van het dier. Een dier in een televisieprogramma heeft te maken met enorm veel angst en stress. Alleen daarom al zou je het niet moeten willen. Wij hebben voor kinderen net zo goed regels gemaakt om ze te beschermen, juist omdat zij niet voor zichzelf kunnen spreken. Wij, mensen, moeten nadenken over de wijze waarop wij ons leven kunnen inrichten zonder dat wij gebruik hoeven te maken van dieren.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Nu even duidelijk. Dolfinarium: ja of nee?

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Dolfinarium: nee. Ik leg u kort uit waarom. Het zijn grote zoogdieren die absoluut niet in gevangenschap kunnen leven. Dolfinaria op deze wereld zijn verantwoordelijk voor brute slachtpartijen door mensen die denken dat zij de genetische variëteit in dolfinaria in stand kunnen houden door het vangen van dolfijnen in het wild. Er is dus niet alleen dierenleed in het dolfinarium, maar ook daarbuiten.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Ik heb nog een vervolgopmerking, over de intrinsieke waarde van een dier. Je ziet gewoon dat die dieren met veel plezier daar hun spelletjes doen en het publiek mee laten genieten van hetgeen zij kunnen. De Partij voor de Dieren zegt dan echter: nee.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Heel veel mensen laten zich verleiden door de uitdrukking op het gezicht van een dolfijn. Daarmee vermenselijken zij een dier. De dolfijn heeft nu eenmaal het ongeluk van een soort eeuwige glimlach op het gezicht. Als je dit echter vergelijkt met de wijze waarop het dier in een natuurlijke situatie omgaat met de omgeving, zie je pas echt wat dolfijnen willen. U denkt dat dolfijnen plezier hebben, maar dat is uw vermenselijking van het dier. U hebt dat absoluut niet kunnen bewijzen. Onderzoeken geven duidelijk aan dat deze roofdieren juist regelmatig proberen op een of andere manier aan te geven dat zij dit niet willen. Daarom gebeuren er ook regelmatig ongelukken als mensen gaan zwemmen met dolfijnen in zo'n dolfinarium. Onlangs ben ik nog in de Nederlandse Antillen geweest, waar wij dit allemaal nog hebben kunnen ervaren.

De **voorzitter**: Tot slot.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Dat hebben wij hier in Harderwijk echter nog niet ervaren.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Daarop moeten wij nog wachten.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): In Harderwijk zwemmen dolfijnen ook prachtig en hebben kinderen de geweldigste ervaring met die dieren. Zij vinden het fantastisch, maar u betoogt weer dat u de wetenschappelijke kennis hebt dat dit allemaal niet zo is. Ik ben echt verbaasd.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Alle internationale ethologen zijn het erover eens dat dolfijnen in gevangenschap zeer ernstige welzijnsproblemen hebben. Daarnaast vraag ik

mij af wat wij kinderen meegeven als wij dieren op deze manier inzetten voor kunstjes. Wat is dan de educatieve waarde? Het betekent eigenlijk dat wij dieren kunnen tentoonstellen voor alles wat wij leuk vinden. Het is veel interessanter om mensen, volwassenen en kinderen, te laten zien dat, als wij dieren vrijlaten, wij ze pas echt kunnen waarderen en ze beschermen voor toekomstige generaties.

De **voorzitter**: Dank u wel. Mijnheer Ormel, een nieuw gezichtspunt.

De heer **Ormel** (CDA): Het zal u zeer verbazen, voorzitter, maar ik waardeer de principiële stellingname van mevrouw Thieme zeer. In tegenstelling tot bijvoorbeeld mijnheer Dibi is mevrouw Thieme consequent. Zij zegt consequent, hoewel dit electoraal natuurlijk niet prettig is, dat zij het dolfinarium verbiedt. Zij heeft zojuist aangekondigd dat zij een amendement heeft ingediend om het castreren van biggen te verbieden. Dat is consequent, maar dan vraag ik mij af: waarom verbiedt zij dan niet het castreren van katers?

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Het castreren van katers heeft een redelijk doel in de zin dat het de kattenpopulatie binnen de perken houdt. Op dit moment worden katten immers de dupe van het ongebreideld laten voortplanten van katten omdat mensen het zo leuk vinden om een nestje te hebben. Wij moeten ons trouwens met z'n allen afvragen waarom wij zo ontzettend veel gezelschapsdieren willen als wij ze na een paar jaar gewoon weer in een asiel dumpen. Dat is ook een kwestie waarover wij met z'n allen moeten spreken. Daarnaast ondergaat de kater de castratie onder narcose, zodat er geen sprake is van dierenleed. De commerciële castratie van biggen dient eigenlijk alleen maar om de kans van bijna geen 1% dat er een berengeurtje aan het vlees ontstaat als je het even bakt, weg te nemen. Om dat te voorkomen, wordt een dier mishandeld door een boer die dat gewoon zelf gaat doen. Dat kan heel makkelijk anders.

De **voorzitter**: Deze discussie hebben wij hier al veel vaker gevoerd. Ik sta geen herhalingen toe. Ik hoop verder niet dat nu alle dieren langskomen. Er zijn veel dieren, dat weet ik nog wel.

De heer **Ormel** (CDA): Ik heb het bijvoorbeeld nog niet eens over paarden; die worden ook in grote hoeveelheden gecastreerd. Met alle respect voorzitter, dit is wel een principieel punt. Mevrouw Thieme is principieel als het gaat om de dolfijnen, maar niet bij de castratie van katten. Een onderdeel daarvan is inderdaad dat die kat zich niet meer kan voortplanten, waardoor de populatie katten wat minder toeneemt. Het is echter nogal een ingreep in de waarde van een dier als je het castreert op jonge leeftijd, waardoor het niet meer kan deelnemen aan het voortplantingsproces. Ik vind het nogal wat.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Mijnheer Ormel maakt zich nu heel sterk voor het welzijn van de katten. Als ik echter met een motie kom om de kattenhandel aan banden te leggen, het chippen te verplichten of huisvestingsregels vast te stellen over welke dieren wij kunnen houden en op welke manier, vind ik de heer Ormel niet aan mijn zijde. Hij moet nu dus niet komen met een soort van verontwaardiging over wat wij katten allemaal aandoen, eigenlijk alleen maar ter legitimatie van het kunnen blijven castreren van varkens.

De heer **Ormel** (CDA): Ik ben een voorstander van het castreren van katten. Sterker nog, ik heb er zelf vele gecastreerd. Ik vind mevrouw Thieme op dit punt echter inconsequent, terwijl ik haar juist heb geprezen voor haar consequent zijn. Als zij de intrinsieke waarde van het dier vooropstelt, moet zij het castreren van een dier dat wordt gehouden voor het plezier van de mens, om principiële redenen afwijzen. Het stelt mij teleur dat de Partij voor de Dieren een voorstander is van het castreren van katten.

De heer **Graus** (PVV): Ik ben het helemaal met mevrouw Thieme eens dat je niet alles kunt aflezen aan de mimiek van een dier. Sommige dieren zijn gewoon keihard; als ze pijn hebben, kun je dat niet zien. Er zijn documentaires over dolfijnen in een bassin die ook naar buiten kunnen zwemmen. Ze kiezen er echter vaak zelf voor om in dat veilige bassin te zijn, terwijl het poortje open staat. Met al die walvisjagers en dolfijnenstropers kun je – als ik de mensen van Sea Shepherd mag geloven – als dolfijn vandaag de dag beter veilig in een haventje zitten dan in een zee tussen walvisjagers; dat is ook gevangenschap. Een olifant leeft ook niet meer in de vrije natuur; al die parken zijn ook gevangenschap. Waar ligt de grens?

Mijn tweede punt gaat over dieren op televisie. Ik heb zelf drie jaar lang een dierenprogramma gemaakt. Mijn hondje speelde daarin altijd een rol en was in de studio altijd bij me en dat geldt voor meer dieren. Die dieren waren dolgelukkig. De volgende dag stonden ze voor de auto te piepen en aan de deur te krabben op mee te kunnen. Als die dieren dat zelf willen, kan mevrouw Thieme dat toch niet gaan tegenhouden, als voorzitter van de Partij voor de Dieren?

Mevrouw **Thieme** (PvdD): De waarneming van de heer Graus van zijn hond laat ik voor zijn rekening. Ik vind het wel belangrijk om uit te leggen hoe het zit met de dolfijnen die zogenaamd de mogelijkheid krijgen om in het wild te zwemmen. Dolfijnen zijn groepsdieren en gaan nooit alleen ver de zee op. Zeker als ze uit hun natuurlijke omgeving zijn gehaald – dat is regelmatig het geval – durven ze niet ver de zee op te zwemmen. Het enige wat ze kunnen, is weer teruggaan naar hun basis; dat is het enige wat ze rest. Er zijn dolfijnen die het toch hebben geprobeerd; die zijn verderop dood aangetroffen op het strand. Dit geeft aan hoe ontzettend fout wij bezig zijn door op deze manier dieren te gebruiken voor het vermaak van een paar minuten van mensen.

Voorzitter. Over het Dierentuinenbesluit kan ik kort zijn. Wij hebben een schriftelijk overleg gevoerd over de evaluatie van dit besluit, die is uitgevoerd naar aanleiding van de motie-Ouwehand. In het kader van de behandeling van dit wetsvoorstel vraag ik de minister of wij de beantwoording spoedig tegemoet kunnen zien.

In de derde nota van wijziging heeft de minister het tweede lid van artikel 2.10 geschrapt. In dit lid wordt bepaald dat bij het doden, bedwelmen of fixeren van dieren elke vermijdbare opwinding, pijn of lijden wordt bespaard. Het schrappen van deze bepaling is niet aanvaardbaar voor mijn fractie. Om die reden hebben wij een amendement ingediend.

Thieme

De wijze waarop vissen worden gevangen en gedood, bezorgt ze een langdurige, pijnlijke doodsstrijd. De Partij voor de Dieren vindt dat er regels moeten komen die pijn en stress bij het doden van vissen tot een minimum beperken. De minister geeft aan dat dit is geregeld in een Europese richtlijn en dat Nederlandse dodingsmethoden aan deze richtlijn voldoen. Graag krijg ik een reactie op de vraag in hoeverre dat ook zo is. Momenteel komt een vis op een zeer akelige manier aan zijn eind. Anders dan veel mensen denken, gaat een vis niet snel dood, wanneer die op het droge wordt gebracht. Haringen zijn bijvoorbeeld pas tot na 35 minuten gestikt, kabeljauwen en wijtingen tot na 60 minuten. Veel vissen worden gestript. Dit houdt in dat de vis levend wordt opengesneden om de organen en het bloed te verwijderen. De vis gaat hierdoor echter niet onmiddellijk dood. Schollen houden het bijvoorbeeld maximaal 50 minuten uit.

In de palingindustrie wordt nog steeds gebruikgemaakt van een dodingsmethode waarbij zout op de huid van de paling wordt gestrooid, waardoor het dier ontslijmd wordt. De paling vertoont langdurig heftige zwembewegingen om het zout te ontvluchten. Het zoutbad heeft op de huid van de paling een effect dat te vergelijken is met brandwonden bij de mens. Bovendien beschadigt het zout de kieuwen. Dit is een barbaarse methode, die deze minister nog steeds niet wil verbieden.

Wanneer de paling ten slotte ophoudt te bewegen, is die nog bij bewustzijn en nog lang niet dood. Maar hij wordt dan wel van zijn organen ontdaan. Ik heb een amendement ingediend om deze inhumane dodingsmethode te verbieden. Kan de minister mij uitleggen hoe deze huidige dodingsmethoden zich verhouden tot de EU-richtlijn voor het doden en slachten van dieren, waarin is opgenomen dat het dier vermijdbare pijn en lijden moet worden bespaard?

Alternatieve, bewezen diervriendelijkere dodingsmethoden worden op dit moment nauwelijks toegepast. De visserijsector en de Nederlandse overheid tonen helaas nauwelijks interesse voor dit probleem. Wetenschappelijk onderzoek heeft aangetoond dat vissen gevoel hebben en dat zij pijn en stress ervaren. Dit betekent uiteraard dat vissen ook moeten worden meegenomen in de intrinsieke waarde van het dier. Daar dienen wij in de regelgeving rekening mee te houden. Dit zou bij uitstek een van de gebieden moeten zijn waarop Nederland vooroploopt bij de Europese wetgeving en waarbij Nederland laat zien dat het begaan is met dieren.

Het onverdoofd slachten om religieuze redenen is een groot probleem. Op basis van artikel 6 van de Grondwet inzake vrijheid van godsdienst is bepaald dat dieren ook volgens joodse en islamitische tradities geslacht mogen worden, zonder verdoving, dus met alle pijn en stress van dien. Deze uitzondering is in een beschaafd land onacceptabel. De weinige rechten die de dieren hier na een lange strijd eindelijk hebben verworven, worden hen op grond van religie en traditie weer afgenomen. De tijd is rijp om dierenmishandeling niet langer te negeren uit beleefdheid of discretie. De vrijheid tot het uitvoeren van bepaalde riten houdt op waar mensen of dieren er leed door ondervinden. Het zou daarom goed zijn, alle slachtmethoden te verbieden waarbij de dieren omwille van culturele of religieuze gewoonten niet verdoofd worden. Het is de hoogste tijd dat deze kwestie eindelijk onder ogen wordt gezien en dat de religieuze uitzonderingspositie wordt beëindigd. Dit zeg ik niet uit verzet tegen religieuze vrijheden. Integendeel. Ik zeg dit echter omdat ook dieren moeten worden beschermd tegen ernstig en onnodig lijden en willekeur. Dit zou in het onderhavige wetsvoorstel geregeld kunnen en moeten worden. Ook al heb ik een initiatiefwetsvoorstel, toch zou ik de minister willen vragen, dat nu in de Wet dieren te regelen.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Mevrouw de voorzitter. Ik wil respect hebben voor de mening van mevrouw Thieme, maar ik wil haar nu toch nog wel een vraag stellen. Zij zegt: ik ben ook voor de vrijheid van godsdienst, maar het ritueel slachten vanuit diezelfde godsdienstige overtuiging moet aan banden worden gelegd en dat is zelfs een kwestie van beschaving. Als de begeerte, de wens om ritueel te slachten nu inherent is aan de godsdienstige overtuiging, kan je toch niet tegelijk zeggen "ik ben voor de vrijheid van godsdienst en ik ga werken aan het uitsnijden van het hart uit de beleving van die godsdienst"? Dat kan je toch niet maken?

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Stel je voor dat wij zo zouden redeneren met betrekking tot vrouwenmishandeling of het besnijden van meisjes, dat zoiets ook maar moet kunnen in het kader van de godsdienst! De godsdienstvrijheid houdt op waar het leed van mens of dier begint. Daarnaast durf ik absoluut te bestrijden dat het het hart is van een godsdienstbeleving van de joodse of de islamitische mens. Het is absoluut een traditie die heel wel in stand kan worden gehouden, als er in plaats van onbedwelmd ritueel slachten sprake is van een reversibel bedwelmingsmiddel. Daarmee heb je respect voor zowel de godsdienstige riten als voor dierenwelzijn. Ik denk dat wij daarnaar op zoek moeten. Dat houdt het wetsvoorstel van mij ook in.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Ik wil deze discussie vanavond niet beslechten. Met onder anderen mevrouw Thieme vind ik inderdaad wel dat wij daarover moeten nadenken. Ik vind het echter relevant, naast hoe ik er zelf tegenaan kijk en hoe mevrouw Thieme er tegenaan kijkt, hoe de betrokkenen er tegenaan kijken.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Zeker.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Dat is toch relevant. Ik meen dat de traditie van de vrijheid van godsdienst de bereidheid in zich draagt om naar de ander te blijven luisteren en daarvoor een maximale ruimte te creëren. Ik meen dat dit een grondbeginsel is in onze westerse samenleving. Dat is ook een kwestie van beschaving.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Dialoog is absoluut van groot belang. Steeds meer imams stellen dat het bedwelmd ritueel slachten binnen de traditie en binnen de kaders van de godsdienst past. Ik meen dat wij meer naar hen zouden moeten luisteren in plaats van naar de conservatieve krachten die het allemaal willen houden zoals het is.

Om dierenmishandeling duidelijk te definiëren en om concrete praktijken strafbaar te kunnen stellen, is het zaak om artikel 2.1 verder in te vullen. Dat maakt het zowel voor de handhaver als voor de rechterlijke macht duidelijker welke gedragingen jegens dieren niet door de

beugel kunnen en dus strafbaar zijn. Mijn fractie stelt voor om in artikel 2.1 in ieder geval bestialiteit, het vervaardigen van pornografie met dieren en het laten optreden van dieren in circussen op te nemen als voorbeelden van dierenmishandeling. Met burgermansfatsoen komen wij er gewoon niet. Daarom hebben wij drie amendementen ingediend.

Genetische manipulatie van productiedieren, vaak ten behoeve van de fok of productieverbetering, is ontoelaatbaar. Het is niet te verenigen met de intrinsieke waarde van dieren en trouwens evenmin met het verkiezingsprogramma van het CDA, hoe rekbaar dat verder ook lijkt. Ik heb vandaag een amendement ingediend om de huidige stand van zaken met betrekking tot het genetisch manipuleren of kloneren van dieren voor voedsel, sport of vermaak te handhaven. Ik ga ervan uit dat dit voorstel de steun zal krijgen van de heer Ormel. Genetische manipulatie is een techniek die veel dieren kost. Er zijn gemiddeld 150 dieren nodig om één transgene lijn te maken.

Ook andere voortplantingstechnieken die worden toegepast, moeten aan banden worden gelegd. In de praktijk heeft selectief fokken voor verhoogde productie ernstig kwetsbare dieren opgeleverd. De huidige dierziektecrisis is daarvan een niet meer dan logisch gevolg.

Met betrekking tot artikel 3, eerste lid, van het Besluit voortplantingstechnieken bij dieren stelt de minister dat onnodig leed niet mag worden veroorzaakt met andere dan natuurlijke voortplantingstechnieken. De minister schrijft dat al naar gelang de concrete situatie zal worden bepaald of pijn, letsel, stress of ander ongerief al dan niet nodig is. Betekent deze interpretatie dat het is toegestaan om pijn en letsel aan een dier toe te brengen en stress en ongerief te veroorzaken als daarmee een ander doel is gediend? Kan de minister aangeven wat dat andere doel dan is? En op welke wijze of volgens welke criteria wordt gewogen of het doel de pijn, het letsel, de stress en het ongerief dat dieren wordt aangedaan, rechtvaardigt? Ik wil graag inzicht in de wijze waarop deze afweging tot stand is gekomen bij voortplantingstechnieken. Ik noem het spoelen en plaatsen van embryo's bij koeien en het in 80% tot 90% van de gevallen toedienen van een keizersnee bij dikbilkoeien. Ik noem het plaatsen van plastic buizen met hormonen in koeien om de vruchtbaarheid te vergroten.

De minister gaf in de nota naar aanleiding van het verslag aan dat er pilots lopen bij dikbilkoeien. Er wordt gekeken of men koe en kalf beter op elkaar kan afstemmen door koeien te fokken met bredere bekkens. Dit antwoord geeft de idiotie aan van het fokken in de bio-industrie. Hier moet een einde aan komen. Dat is niet alleen beter voor de dieren. Weerbare dieren zijn ook beter voor onze volksgezondheid. Als zulke grote aantallen dieren familie van elkaar zijn, is het duidelijk dat dierziektes snel om zich heen kunnen grijpen. Ook het kloneren van dieren is niet acceptabel voor de Partij voor de Dieren. De voortplantingsmethodes moeten vooral een duidelijke en goede regelgeving krijgen.

In antwoord op mijn Kamervragen over de verontrustende bijensterfte heeft de minister aangegeven bijen niet te willen aanmerken als een beschermde diersoort, omdat het hier gedomesticeerde dieren betreft. Dat vind ik interessant. Ik neem dan ook aan dat bijen onder de reikwijdte van het wetsvoorstel Dieren vallen. Ik ben benieuwd welke maatregelen de minister in de uitvoeringswetgeving gaat opnemen om de bijen te beschermen. Ik stel voor dat een verbod op neonicotinoïden een van deze maatregelen is. Graag een reactie.

Ik ga afronden. Het voorliggende wetsvoorstel is werkelijk beneden alle peil. Het is niet gebaseerd op een evaluatie van de huidige wetten. Het is geen duidelijk kader met goede randvoorwaarden voor de bescherming van dieren. Er is niets bekend over de invulling van de uitvoeringsregelgeving. Het is slechts een implementatievehikel voor de EU-regelgeving. De minister toont hiermee een totaal gebrek aan ambitie. Wel is duidelijk waar haar ambitie en loyaliteit liggen.

Weer verliezen de dieren het van de economie en dat in een tijd waarin de roep om aandacht voor dierenwelzijn luider en duidelijker is dan ooit. Een tijd waarin steeds meer mensen beseffen dat je gelukkig wordt van zorg en aandacht voor jezelf en anderen, waaronder dieren, en niet van geld. Dit wetsvoorstel is een totale miskenning van die maatschappelijke waarden. Dierenwelzijn laat je niet over aan commercie en particulieren. Daar maak je heldere en handhaafbare regelgeving voor.

Dieren hebben geen stem, geen keuze. De overheid heeft de verantwoordelijkheid en wij als parlement hebben de plicht om ervoor te zorgen dat zij deze verantwoordelijkheid serieus neemt. Ik vraag de minister dan ook dit wetsvoorstel grondig te herzien, uit te breiden en in te vullen, voordat wij het verder gaan behandelen in de Tweede Kamer. Voorts ben ik van mening dat er een einde moet komen aan de bio-industrie.

□

De heer **Van der Ham** (D66): Voorzitter. Een wetsvoorstel Dieren, dat heeft iets raars. Dieren zijn er namelijk in vele soorten en maten, van insecten tot reusachtige zoogdieren. De wijze waarop wij met dieren omgaan, is ook divers: van zeehonden die wij in het wild koesteren in de Waddenzee via het pluizige aaikonijn op een kinderboerderij tot aan varkens die wij in de bio-industrie de geslachtsdelen afsnijden. De naam van de wet is zo overkoepelend dat het een beetje bevreemdend is. Wij hebben ook geen wet Mensen of een wet Planten. Toch kan de D66-fractie de ratio achter een integrale wet begrijpen en steunen. Die kan immers de transparantie en effectiviteit verbeteren en kan zowel het pleit voor meer dierenwelzijn helpen als ondernemers en wetshandhavers bijstaan in het naleven van de maatschappelijke eisen die wij willen stellen aan de omgang met dieren. Dat moet dan echter wel blijken.

Het wetsvoorstel, dat van alles onderbrengt, is een dikke pil. De pretentie van de wet en de reikwijdte lijken overweldigend, maar wat de inhoud en het beschermingsniveau betreft, moet ik helaas melden dat de D66-fractie "underwhelmed" is. Er zijn wat zaken in gekomen die goed zijn, maar er zijn ook wat zaken uit gevallen die goed waren en wat ons betreft terug moeten in de wet. De bestaande wetten zijn bij elkaar geveegd en dat was het dan zo'n beetje.

De basisvraag is natuurlijk: wat schiet je als hardwerkende, pluizige, besnorhaarde, vierpotige, gevederde of geschubde Nederlander met deze wet op? Te weinig, zo meent de D66-fractie. Dat is ook de kritiek van de coalitie Dierenwelzijnsorganisaties Nederland en de Dierenbescherming. Zij stellen dat er geen verdieping

wordt aangebracht in de morele dilemma's of je dieren zo maar voor alles mag gebruiken en onder welke omstandigheden dat mag gebeuren.

Ik schets allereerst de uitgangspunten van D66. Er wordt wel eens gezegd dat de discussie over dierenwelzijn en de mate van dierenwelzijn die moet worden nagestreefd een decadente discussie is. D66 keert dat graag om. Nederland is een rijk land. Zelfs tijdens deze crisis zal het Nederland uiteindelijk prima vergaan. De levensstandaard hier, zelfs voor de minst welvarenden in Nederland, is talloze malen hoger dan die in andere delen van de wereld. Dat is iets om trots op te zijn en hoewel onze welvaart voortdurend onderhoud vraagt en wij er voortdurend voor moeten zorgen dat mensen met een minder hoge welvaart in Nederland ook gelijke kansen kunnen pakken, is Nederland een land dat het zal redden en een oneindig sterkere positie heeft dan veel andere regio's in de wereld. Rijke landen, zoals Nederland, hebben daarom de opdracht om te zien naar armere landen en naar misstanden elders in de wereld, maar wij moeten ook durven kijken naar misstanden onder onze eigen neus die misschien in het verleden wat minder zijn opgemerkt. Dierenwelzijn is voor een ontwikkelingsland misschien geen topprioriteit, maar in Nederland moeten wij de beschaving hebben om op dit soort onderwerpen de lead te nemen. Dat zijn wij aan onze welvaart verplicht. Het zou niet van beschaving getuigen als wij in alle welvaart niet zouden spreken over de morele dilemma's die onze omgang met dieren opwerpen. Dat zou pas decadent zijn.

Je komt dan automatisch op de discussie die ook in de wetsbehandeling is gevoerd, namelijk die over de intrinsieke waarde van het dier, onder andere in de memorie van toelichting en ook in de reactie van de Raad van State. In de Raad van State is al veel debat gevoerd over de intrinsieke waarde van het dier. Wat is dat nu? Wat ons betreft is dat een zelfstandig debat waard. Wij vinden dat zo'n debat juist in het kader van deze kaderwet op zijn plaats is.

Het is niet beschaafd als een dier alleen maar leeft om te sterven. Dat is voor ons een beginsel wanneer je het hebt over de intrinsieke waarde van het beest. Dieren zijn een waarde van zichzelf, zijn levende wezens en niet alleen potentiële karkassen waar je in kunt snijden om er iets uit te halen. In onze samenleving is dat wel heel vaak het geval, maar wij verzetten ons daartegen. Wij laten ons in het debat over de intrinsieke waarde van het beest inspireren door de vrijheden van de commissie-Brambell uit 1974, waarin wordt gepleit voor het recht van het dier om vrij te zijn om hun natuurlijk gedrag te vertonen, vrij te zijn van dorst, honger en onjuiste voeding, vrij te zijn van fysiek en mentaal ongerief, van pijn, verwonding en ziektes, van angst en chronische stress. De integriteit van het dier is belangrijk. De jurist Rutgers omschreef die als de heelheid en gaafheid van het dier en de evenwichtigheid van het soortspecifieke wezen alsmede het vermogen zich zelfstandig te handhaven in een voor de soort geëigend leefmilieu.

Ook de universele rechten van het dier, die ook zijn opgesteld, inspireren ons. Neem artikel 3, waarin het gaat over het doden van het dier en hoe je wat dat betreft met respect moet handelen ten opzichte van het dier. Ik noem artikel 5, waarin wordt gesproken over het dier dat afhankelijk is van de mensen en dat recht heeft op onderhoud en degelijke verzorging. Ook de fysiologie en het gedrag van de eigen soort moet je eerbiedigen. Artikel 10 is ook belangrijk. Daarin staat dat opvoeding en onderwijs van groot belang zijn om de mens ertoe te brengen van kindsbeen af dieren te observeren, te begrijpen en te eerbiedigen. Dat zijn heel mooie handvaten bij de ethische discussie over de intrinsieke waarde van het dier.

De minister wil in de beraadslagingen via het schrift niet echt ingaan op de formulering wat de intrinsieke waarde van het dier is, maar de Kamer moet dat wel doen. Mevrouw Van Velzen heeft daar al een amendement over ingediend. Ik heb ook een poging gedaan en er nog wat zaken aan toegevoegd. Dat kan een houvast zijn bij voorlichting en scholing, maar ook als het gaat om de aanhoudende zorg van de overheid voor de juiste wet- en regelgeving.

De heer **Ormel** (CDA): Voorzitter. De heer Van der Ham maakt het wel heel erg theoretisch met al die artikelen over de rechten van het dier. Ik ga proberen om hem iets concreter te laten worden. Stel dat hij in zijn grachtenwoning in Amsterdam als gevolg van de hoge waterstand last heeft van ratten in de kelder. Gaat hij die ratten dan bestrijden? Zo ja, hoe gaat hij dat doen?

De heer **Van der Ham** (D66): Het zal de heer Ormel misschien verbazen, maar ik woon wel in Amsterdam, maar niet in de grachtengordel. Ik woon in een pand van 100 jaar oud in Amsterdam Oud-West. Daar hebben wij wel eens wateroverlast.

De heer **Ormel** (CDA): Dat ruikt naar ratten.

De heer **Van der Ham** (D66): Als er ratten zijn, moeten die bestreden worden.

De heer **Ormel** (CDA): Maar hoe doet u dat?

De heer **Van der Ham** (D66): Daar zijn verdelgingsmiddelen voor met een verschillende gradatie in dierenwelzijn. Wij hebben wel eens muizen gehad. Je kunt verschillende methoden vinden voor de bestrijding ervan. Dat dient ook een doel. Immers, als een beest ziektes verspreidt, is het van groot belang dat dit bestreden wordt. Dat is op zichzelf een doel dat gerechtvaardigd is.

De heer **Ormel** (CDA): Het uitgangspunt van de D66-fractie is om de decadentie om te draaien. Ik kan u volgen als u zegt: ik wil niet ziek worden van die rat, ik moet hem bestrijden. Echter, de rattenvergiften in Nederland, die gewoon te koop zijn in de winkel en die u dan waarschijnlijk koopt in de winkel om de hoek daar in Amsterdam, zorgen voor een langdurige en pijnlijke dood van die rat door inwendige bloedingen.

De heer **Van der Ham** (D66): Er zijn ook heel veel andere methodes. Denk aan uitdroging of aan het zetten van vallen waardoor de dood heel snel intreedt. Dat laat ik graag aan deskundigen over. Als bewuste burger ben ik, als ik zo iemand inhuur, geïnteresseerd – ten aanzien van ratten heb ik daar gelukkig nooit mee te maken gehad – met welk middel de snelste dood bereikt kan worden. Daar ben ik in geïnteresseerd als bewuste Nederlander. Dat zou u ook moeten zijn. Mijnheer Ormel, u hebt direct zo'n toon van: u in uw grachtengordel, u vindt het misschien decadent om over dierenwelzijn te spreken.

Van der Ham

Het moet mij van het hart dat u het in de vele debatten die ik met u over dit onderwerp heb gevoerd, altijd gooit op ongediertebestrijding en de vraag of ik daar voor of tegen ben. Ik ben daar dus voor. Of u hebt het over huisdieren. Het grote leed vindt natuurlijk in de bio-industrie plaats. Daar gaat u altijd met een grote boog omheen. U houdt de bio-industrie de hand boven het hoofd. U zegt: ja, maar het CDA is ook best geïnteresseerd in dierenwelzijn, kijk maar naar wat wij voor de honden en de katten doen. Daar ben ik ook allemaal voor, maar het grote leed, het grote dilemma dat u ook als zodanig moet voelen, zit in de bio-industrie. Laten wij daar nu niet omheen draaien. Het is voor mij een dilemma, maar voor u ook. Steeds met dit soort, een beetje kinderachtige voorbeelden komen ... Daar ben ik wel mee klaar, eerlijk gezegd.

De heer **Ormel** (CDA): Voorzitter. Ik protesteer ertegen dat de heer Van der Ham, als ik met voorbeelden kom die ik valide vind, zegt dat dit kinderachtig is, alleen omdat hij geen goed antwoord heeft. Dan kan ik zeggen ...

De **voorzitter**: Pardon, ik gebruikte de verkeerde knop.

De heer **Ormel** (CDA): Dat is goed, want dat geeft mij de gelegenheid om mijn toon weer wat te matigen.
Dan kan ik zeggen, mijnheer Van der Ham, dat ik het kinderachtig vind dat u, als wij praten over ongediertebestrijding en ik de inconsequentie van uw betoog hierin meen te bespeuren, meteen vlucht in de bio-industrie. Maar goed, als u dat wilt, wat vindt u bio-industrie?

De heer **Van der Ham** (D66): Ik heb een heel duidelijk antwoord aan u gegeven, mijnheer Ormel.

De heer **Ormel** (CDA): Ik stel u een vraag.

De heer **Van der Ham** (D66): Ik vind dat u een beetje kletst als u zegt dat ik eromheen draai. Ik zeg dat ongedierte bestreden moet worden. Wij hebben het over de intrinsieke waarde van het beest. Als het gaat om een rat die mogelijk ziektes veroorzaakt en die op een plek komt waar je hem niet wilt hebben, dan bestrijd je hem. Als je ratten in proefdierlaboratoria gaat gebruiken, moet je vervolgens weer een heel andere weging maken. Dan kun je daar ook voor zijn, maar wel onder goede omstandigheden en met technieken die hopelijk vervangend kunnen optreden. Als het gaat om ratten die kinderen thuis houden, dan wil je daar ook bepaalde regels voor vaststellen. Je wilt dat kinderen er goed mee omgaan. Jongens en meisjes die ratten of andere beesten mishandelen, gewoon voor de lol, daar bent u toch ook tegen? Per dier en per omstandigheid moet je dus een andere weging maken. Dat u daarvoor wegloopt en daar een beetje flauw over doet, vind ik niet nuttig voor het debat. Wat de bio-industrie betreft, alles wat te maken heeft met het beperken van de vrijheden die ik noemde, moet je goed beargumenteren. Naarmate het nut van het gebruik van het dier meer prioriteit heeft – neem voeding – is het toegestaan om sommige vrijheden iets te beperken. Daarbinnen moet je als samenleving, overheid, ondernemer en burger ernaar streven zo min mogelijk in te grijpen in de vrijheid van het beest.

De **voorzitter**: Tot slot, mijnheer Ormel.

De heer **Ormel** (CDA): Ik vind het jammer dat de heer Van der Ham het steeds heeft over "beest" en niet over "dier". Ik vind "dier" toch vriendelijker klinken, maar dat terzijde. Ik constateer dat volgens de definitie van D66 iedere vorm van dierhouderij in Nederland bio-industrie is.

De heer **Van der Ham** (D66): Nee, dat is helemaal niet zo. Ik vind dat de bio-industrie, waar ik tegen ben en die de heer Ormel zo graag verdedigt, op een aantal punten bij het beperken van de vrijheid van de beesten niet proportioneel opereert ten opzichte van het doel. De heer Ormel laat de economie vaak te zwaar meewegen en te weinig de ethische morele dilemma's. Die morele keuzes maakt D66 wel en dat onderscheidt ons. Ik zeg niet dat economische motieven nooit mogen meetellen. Ze mogen zeker meetellen, maar de heer Ormel slaat daarin door op een manier waarvan ik zeg: voor normen en waarden kun je beter bij D66 zijn.

De heer **Ormel** (CDA): Ik maak daar bezwaar tegen. De heer Van der Ham is de hele tijd aan het jij-bakken.

De heer **Van der Ham** (D66): Het is een debat hè.

De heer **Ormel** (CDA): Ik heb gevraagd wat D66 onder de definitie van bio-industrie verstaat. Ik noem dat intensieve veehouderij. Ik heb een andere definitie, maar volgens de definitie die D66 bezigt, is iedere manege bio-industrie. Het betekent dat het Dolfinarium, iedere dierentuin en iedereen die meer dan twee dieren in een burgerwoning heeft, volgens de definitie van de heer Van der Ham allemaal onder bio-industrie vallen.

De heer **Van der Ham** (D66): De heer Ormel maakt er werkelijk een karikatuur van.

De heer **Ormel** (CDA): Dat doet u!

De heer **Van der Ham** (D66): Neem nou een paard dat in de manege met veel liefde wordt verzorgd, dat af en toe met z'n baas buiten een ritje mag maken, dat gekamd en vertroeteld wordt. Ik heb zelfs een nichtje dat fantastisch met haar paard omgaat. Ik heb het gezien. Een varken en een kip zijn daar jaloers op. Ik wil het Dolfinarium niet verbieden, omdat ik ook zie dat de beesten daar goed verzorgd worden, dat ze spelen en veel lol kunnen maken. Dat is niet te vergelijken met de manier waarop kippen en varkens worden gehouden in de hardcore bio-industrie die het CDA verdedigt.

De **voorzitter**: Nee, mijnheer Ormel. Ik stop het nu, want hier komen we vanavond niet uit.

De heer **Van der Ham** (D66): Nee, daar komen we niet uit. Dat is goed geconstateerd.
Ik heb dus een amendement ingediend over de intrinsieke waarden van het dier. Een belangrijk element in dat amendement is dat het door de mens benutten van dieren altijd proportioneel dient te zijn ten opzichte van het doel. Het benemen van de vrijheden van dieren moet beargumenteerd zijn. Met de nadruk op het bevorderen van het welzijn van dieren, beoog ik duidelijk te maken dat het een permanente taak van de overheid

is om een voortrekkende rol te spelen bij wetenschappelijk onderzoek naar dierenwelzijn, het verbeteren van veehouderijsystemen en maatschappelijk debat over het verminderen van het gebruiken van dieren en het bewuster gebruiken ervan.

Er zijn ook nog enkele andere amendementen ingediend over die zorgplicht. Een voorbeeld daarvan is het amendement op stuk nr. 31 van de heer Waalkens en anderen. Dat amendement steunt de fractie van D66 ook vanzelfsprekend.

In het kader van het speelveld waar we opereren en waar een fel debat is over de intrinsieke waarde van het beest, of het dier zo men wil, speelt de internationale context natuurlijk ook mee. Er zijn fracties, ik kijk naar het hoofd van mijn geachte collega Ormel, die zich veel zorgen maken over het level playing field. Er zijn fracties die Nederland oproepen om toch vooral in de EU in te zetten voor regelgeving en niet voorop te lopen. D66 is het daarmee pertinent oneens. Wij mogen best slim voorgaan in Europa. De EU schiet op dit punt namelijk niet op. Dat zeg ik als pro-Europeaan. De minister stelt naar aanleiding van de nota naar aanleiding van het verslag dat ze slechts op een aantal onderwerpen een kop op EU-regels wil. Dat is wel een heel karige redenering. Ik wil graag dat zij deze redenering nader specificeert. De minister zegt ook dat eerst in EU-verband moet blijken dat er onvoldoende resultaten worden behaald. Wanneer blijkt dat? Hoelang doe je erover om dat bij je in te laten dalen? Die opstelling lijkt kordaat, maar in de praktijk blijkt ze dat niet te zijn. We kunnen vaak wachten op sint-juttemis totdat resultaten worden behaald. Kan de minister aangeven hoe lang zij het EU-traject wil afwachten alvorens zij zelf aan de slag gaat? De minister noemt bijvoorbeeld etikettering. Daar wordt al jaren onderzoek naar gedaan. Hoe steil is de escalatieladder wanneer de minister zelf gaat optreden? Duiding in tijd en inzet is belangrijk om te voorkomen dat onze ambities bevriezen.

Ook de antwoorden van de minister over de mondiale ontwikkelingen lijken zoethoudertjes. De minister stelt dat zij zich inzet voor de non-trade concerns binnen WTO-verband. Maar Nederland doet dit al jaren, terwijl het volstrekt geen zin heeft. Andere landen zien de intrinsieke waarde van het beest helemaal niet. Dat vind ik ook heel jammer. Zelfs sommige EU-landen vinden het niet zo belangrijk als wij het vinden. Op een gegeven moment moet je voorgaan. Door slimme dingen te ondernemen gaan we voor en snijden we onszelf niet te veel in de vingers. Ik zie dat deze minister het wel altijd aankaart, maar dat zij dit met te weinig kracht doet. Zij moet internationale debatten organiseren, misschien moet zij in regelgeving de WTO-grenzen opzoeken. Ik heb het wel eens "internationale burgerlijke ongehoorzaamheid" genoemd. Probeer die grenzen op te zoeken. Ik vind dat de minister op dat punt veel te lijdzaam is. Ik hoop dat zij bij het internationale traject een krachtiger positie inneemt. Nederland moet voor de troepen uit lopen!

Als er dan al een Wet dieren is gemaakt, waarom is dan niet alles bij elkaar gevoegd? Anderen hebben die vraag ook gesteld. Waarom zijn de dierenartsen er wel in ondergebracht maar niet de Wet op de dierproeven en de Visserijwet? Wat is de ratio daarachter? Ik kon dat niet helemaal halen uit de memorie van toelichting en uit de nota naar aanleiding van het verslag. Er werd een beetje omheen geredeneerd.

Het is ook vreemd dat er geen goede evaluatie heeft plaatsgevonden van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren. In de nota naar aanleiding van het verslag geeft de minister geen antwoord op die vraag, maar zegt zij dat de oude wet een gefragmenteerde wet is. Is daarmee het beschermingsniveau onvoldoende? Moet dat niet omhoog bijgesteld worden? Een deugdelijke analyse van de oude wet ontbreekt, evenals een praktische uitwerking. De minister zegt dat de nieuwe wet vereenvoudigt. Kan zij in haar antwoord in eerste termijn een aantal voorbeelden geven van hoe de Wet dieren in de praktijk het dierenwelzijn verbetert ten opzichte van de oude wet? Ik wil die voorbeelden graag horen, want het op papier vereenvoudigen van een wet die in de praktijk niets verandert voor het dierenwelzijn, is een beetje zonde van de tijd. Regels schrappen is op zichzelf niet interessant, het moet gaan over regels die daadwerkelijk in de weg zitten, anders is het een betrekkelijk onzinnige exercitie.

De minister zegt in de nota naar aanleiding van het verslag dat zij hard bezig is met het maken van de uitvoeringswetten. Hoe staat dat er nu voor? Welke verscherpingen van de dierenwelzijnseisen staan daarin die wij nu nog niet kennen? Kan de minister een aantal tipjes van de sluier oplichten zodat wij een beetje worden geholpen om dat onbestemde gevoel bij deze wet weg te nemen en de leegte van deze kaderwet een beetje op te vullen?

Er zijn vragen gesteld over de positieflijst. Daarop heeft mevrouw Van Velzen de amendementen op stuk nrs. 23 en 30. Die amendementen zullen wij steunen. De positieflijst ontbreekt naar onze mening te veel in deze wet. Wij vinden dat een en ander harder mag worden opgeschreven. Wij hopen dan ook op aanvaarding van deze twee amendementen.

In het kader van het doden van dieren wordt het "nee, tenzij"-principe geaccepteerd. De minister zegt open te staan voor nadere regels zodat ook niet in de agrarische sector gehouden dieren onder zo'n regime gaan vallen. Ik begrijp wel de praktische bezwaren van dieren die thuis worden gehouden. Daarop moet een handhavingsprioritering worden losgelaten. Een kind dat op zijn cavia gaat zitten en het dier doodt, willen wij natuurlijk niet in de boeien slaan, maar een sadist die structureel dieren om het leven brengt, moet wel kunnen worden aangepakt. Dat moet ook kunnen als er structurele verwaarlozing in het spel is, waarop vaak de dood volgt. Wij vinden dat het "nee, tenzij"-principe zeker moet gaan gelden voor die laatste groep, maar ik wil wel weten hoe het staat met de gedachtevorming op dit punt.

Over de handhaving zijn veel vragen gesteld in de nota naar aanleiding van het verslag. Het is onduidelijk hoe de minister die precies wil invullen.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Voorzitter. De heer Van der Ham maakt een boeiende vergelijking tussen een kind dat op zijn cavia gaat zitten en een sadist. Ik deel die analyse. Juist met het oog op wat hij aankaart in het kader van de wetsystematiek, wijs ik erop dat het een tot het ander kan leiden. Een kind dat per ongeluk op een cavia gaat zitten, moet in het kader van de normen en waarden van onze maatschappij wel worden uitgelegd dat er iets grondig fout gegaan is, los van het feit dat het beestje dood is. Kan de heer Van der Ham toelichten hoe hij dat ziet, want hij ging daar vrij makkelijk overheen?

De heer **Van der Ham** (D66): Ik zie opeens heel plastisch dat platte caviaatje liggen, maar dat is natuurlijk niet mijn bedoeling.

Ik heb een amendement ingediend waarin ik scholing, vorming en opvoeding in het onderwijs heb opgenomen als iets dat hoort bij het goed implementeren van de intrinsieke waarde van het beest. Het is dus van groot belang dat kinderen op school – liefst ook thuis, maar daar kunnen wij geen wetten voor maken – worden opgevoed. Overigens moeten dierenspeciaalzaken ervoor waken dat er beesten worden verkocht zonder dat er voldoende informatie is over de manier waarop ze moeten worden behandeld. Dat moet je aan de ouders meegeven. Die ouders moeten er vervolgens voor zorgen dat de kinderen zorgvuldig met de dieren omgaan. Er kan natuurlijk wel eens wat misgaan. Dan gaan wij er natuurlijk niet de ME op afsturen.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Op zich een helder antwoord. Ik zal goed naar het amendement kijken. U zegt dat wij voor de situatie thuis geen regels kunnen stellen. Ik zou daar nog een vraag bij willen leggen. Wij kunnen spreken van goede zeden in dit land. Daar wordt wel eens de hand mee gelicht, maar wij hebben goede zeden in dit land. In onze samenleving hebben wij een normen- en waardenbesef op grond waarvan wij van sommige dingen zeggen: dat doe je dus niet. Op het moment dat dit te makkelijk wordt, gaan wij het dus wel doen. Hoe ziet de heer Van der Ham dat spanningsveld? Mag je in deze samenleving nog een beroep doen op die goede zeden? Zou het helpen om in de thuissituatie dat lespakket mee te geven?

De heer **Van der Ham** (D66): Goede zeden zijn onbeschreven. Wij kunnen in de wet zeggen: je mag niet zomaar een dier doden. Als zo'n kind voor de rechter wordt gedaagd, dan zal de rechter waarschijnlijk zeggen: dit is een ongeluk, dit is niet met opzet gebeurd, het kind is niet helemaal toerekeningsvatbaar. Het zal nooit zo zwaar gewogen worden als iemand die sadistische handelingen verricht. In de hypothetische situatie dat het voor de rechter komt, zal er een andere weging plaatsvinden. Omdat je het ook als norm in de wet opneemt, kun je dat goed via school en opvoeding meegeven: je mag niet zomaar een dier doodmaken. Een zoogdier is natuurlijk iets anders dan een vlieg, want daar gaan wij geen regels voor maken. Dit kan kaderstellend zijn, dit kan voor het debat over de goede zeden richtinggevend zijn.

De heer **Dibi** (GroenLinks): Ik ben ook onderwijswoordvoerder, dus als ik iets over het onderwijs hoor, dan ben ik even scherp. Zegt u dat het nu al onderdeel van het onderwijs is dat aandacht wordt besteed aan dierenwelzijn, en dat dat goed is? Of doet u een nieuw voorstel? U suggereert haast alsof wij een probleem hebben met kinderen die dieren doden en dat daar snel iets aan moet veranderen.

De heer **Van der Ham** (D66): Dat zeg ik nou juist niet.

De heer **Dibi** (GroenLinks): U zei dat ook op school aandacht besteed moet worden aan dierenwelzijn. Dieren mag je niet zomaar doden. Zegt u dat dit nu al onderdeel is van het Nederlandse onderwijs? Of doet u een voorstel en wilt u een opdracht bij het onderwijs neerleggen om aandacht te besteden aan dierenwelzijn?

De heer **Van der Ham** (D66): Ik heb niet de bedoeling om een nieuw leerdoel te introduceren. Er zijn al allerlei natuur- en milieueducatieprogramma's, waarvan dit een onderdeel kan zijn. Maar het gaat over ethiek. Ik laat dat voor een deel aan het onderwijs zelf over. Overigens zeg ik erbij dat voorlichting belangrijk is. De overheden hebben middelen om mensen voor te lichten, om ervoor te zorgen dat ouders weten welke risico's ze lopen als kinderen onbesuisd met hun huisdier omgaan. Het hoeft niet altijd via lespakketten en dat soort zaken. Wij kennen elkaar. Wij zijn zeer voorzichtig met het opleggen van nieuwe eisen aan het onderwijs, maar dit kan via bestaande programma's. Er is een rol voor de overheid om hiertoe mogelijkheden te scheppen.

Ik kom op de preventieve toets van houderijsystemen. Wij verzetten ons tegen het schrappen van die preventieve toets. In de voorgestelde Wet dieren zijn de artikelen 46 tot en met 54 van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren niet overgenomen. Deze betreffen de mogelijkheden om regels vast te leggen voor de huisvesting van dieren. Wij vinden het van belang dat preventieve toetsing van huisvesting mogelijk blijft en wij stellen daarom voor, de genoemde artikelen op te nemen in het onderhavige wetsvoorstel. Hiermee wil ik een extra waarborg voor het dierenwelzijn om te voorkomen dat investeringen worden gedaan in huisvesting die achteraf worden afgekeurd. Verschillende dierenbeschermingsorganisaties maken zich hier druk over. Wij kiezen ervoor, de toets in de wet te handhaven. De wijze waarop de toets wordt toegepast, kan in een op te stellen AMvB worden opgenomen.

Ik kom zo'n beetje tot mijn afronding. Ik wil wel zeggen dat er ook een paar goede dingen in de wet staan. De bestuurlijke boete die kan worden opgelegd bij een aantal overtredingen is prima. Is er wel voldoende capaciteit voor handhaving? Op dit moment wordt 160 mln. op de politie bezuinigd. Werkt die bezuiniging door op de capaciteit om deze wetten te handhaven? Een ander goed punt is de aanpassing die de minister heeft gedaan op de tekst over biotechnologie. Wij zijn niet onder alle omstandigheden tegen biotechnologische toepassingen, maar vinden de extra waarborg dat er heel goed wordt gekeken naar hoe dat gebeurt, heel belangrijk. Het is terecht dat de minister daarop naar aanleiding van de nota naar aanleiding van het verslag een aanpassing heeft gedaan. Wij vinden ook de grote bescherming die wordt opgetuigd voor het beroep dierenarts zeer terecht. Alleen professionals als de heer Ormel mogen met dieren werken en wij moeten misstanden en kwakzalverij voorkomen.

Ten slotte nog iets over de evaluatie. Wij steunen het op zichzelf dat er na vijf jaar een grote evaluatie is. Maar omdat er zoveel vragen zijn over de werkingskracht en de concrete invulling, stel ik voor om voor die vijf jaar een snelle check te doen of er in de techniek of de concrete uitwerking niet allerhande problemen opdoemen. In de praktijk kan bijvoorbeeld blijken dat het beschermingsniveau van dieren toch is afgenomen. Kan de minister aangeven hoe zij die evaluatie, die monitor, met name in de beginfase wil doen? Op dat punt wil ik graag een toezegging. Ik zeg ook steun toe aan het amendement van mevrouw Van Velzen op stuk nr. 22 dat

inhoudt dat er veel vaker een evaluatie, ook na die vijf jaar, moet plaatsvinden.

Tot slot: dit is een kaderwet. Hij is vooralsnog leeg. Wij proberen er met amendementen wat in te zetten. In de debatten met de collega's heb ik mij verbaasd over de karikaturen die van elkaars standpunten worden gemaakt en het gedraai om het werkelijke grote dilemma dat wij in onze moderne samenleving kennen: de bio-industrie. Ik vind het erg jammer dat er partijen zijn die daarvoor weglopen en vooral in symbolische discussies blijven hangen. D66 vindt het van groot belang dat wij deze wet benutten – hij zal er wel komen, want er is waarschijnlijk een meerderheid voor deze wet – om een grondige heroverweging rond het gebruik en het benutten van dieren op te starten. Laat dit een begin zijn en niet een afhechting van een coalitieafspraak die wat dit betreft tot dit karige einde is gekomen.

De heer **Graus** (PVV): U weet mogelijk dat de PVV het standpunt deelt dat er een afbouw moet komen van de bio-industrie. Het aankoopgedrag van de consument is het meest verantwoordelijk voor de bio-industrie. Als dit niet verandert, houden wij de bio-industrie. Hoe staat u ten opzichte van die kaderwet? Waarom noemt u deze hier, bij dit wetsvoorstel? Wat moet die kaderwet nu gaan veranderen aan die bio-industrie?

De heer **Van der Ham** (D66): Er worden nu allemaal welzijnseisen opgesteld waarvan ik vind dat ze nog te gering zijn. Wij vinden dat deze uitgebreid moeten worden. Daarbij is de Europese Unie heel belangrijk; wij vinden die belangrijker dan u die vindt. Tegelijkertijd vinden wij ook dat wij juist binnen de Europese Unie moeten laten zien dat wij trots zijn op Nederland omdat wij op dat punt vooroplopen ten opzichte van andere EU-landen.

De heer **Graus** (PVV): Die welzijnseisen die u beoogt, zullen er alleen maar toe leiden dat er misschien minder dieren in een stal en meer boeren komen. Het aantal dieren neemt daarmee niet af. De vraag zal zo blijven als het aankoopgedrag niet verandert. U moet het toch met mij eens zijn dat zo'n kaderwet en welzijnseisen daar niets aan helpen?

De heer **Van der Ham** (D66): Dat is maar helemaal de vraag. Misschien zal er wat minder geëxporteerd worden. Als wij in Nederland een hoogwaardiger stukje vlees kunnen produceren waarvoor burgers bereid zijn iets meer te betalen – het hoeft niet altijd biologisch vlees te zijn, laat het scharrelvlees zijn – als wij de slag kunnen maken dat wij 80%, 90% van onze dierlijke producten op een hoog dierenwelzijnsniveau kunnen krijgen en mensen per stukje vlees misschien een kwartje meer betalen, dan heeft die boer ook omzet en hoeft hij niet te exporteren voor minimumprijzen. Die tegenstelling zie ik niet en ik hoop dat ik u de komende jaren daarvan kan overtuigen, want hierin kunnen wij echt samen optrekken.

De **voorzitter**: Ik wil echt proberen om op een normale tijd af te ronden. Ik geef het woord aan de heer Van der Vlies.

□

De heer **Van der Vlies** (SGP): Mevrouw de voorzitter. De dierenwelzijnsorganisaties eindigen hun laatste brief van 30 september jongstleden met een parafrasering van Gandhi. "De beschaving van een natie kan worden afgemeten aan de manier waarop ze haar dierenwelzijnswetgeving behandelt". Hoever kan het komen? Het aanhalen van de bekende uitspraak van Gandhi laat iets zien van de verdergaande vermenselijking van het dier in onze maatschappij. Dat baart mijn fractie zorgen. Ik wil daar graag op ingaan.

De vormgeving en invulling van het wetsvoorstel dieren hebben namelijk alles te maken met ons dier- en mensbeeld. De toenemende vermenselijking van het dier vindt zijn oorsprong in het evolutiedenken van Darwin. Paul Cliteur, een van de denkers binnen de dierenrechtenbeweging, citeert uit het dagboek van Darwin. Ik geef dat citaat hier door: "De mens denkt in zijn arrogantie dat hij het werk is van een God, maar veel bescheidener en ook meer in overeenstemming met de waarheid zou het zijn te zeggen: hij is geschapen uit de dieren."

De heer Cliteur redeneert door en geeft aan dat het dier een nog niet aangekleed mens is. De mens heeft zichzelf opgewaardeerd. Omdat de genetische verschillen tussen mens en dier klein zijn, moet het dier volgens hem ook opgewaardeerd worden. Kun je dan echter niet ook met recht en rede andersom redeneren? Als het recht van de sterkste geldt in het dierenrijk, waarom zou het dan ook niet mogen gelden voor de houding van mensen tegenover dieren? Wat zeuren wij dan nog over de omgang van de veehouder met zijn dieren? Dit is een uitdagende vraag. Waar halen sommige van mijn collega's dan, aldus redenerend, het principiële recht vandaan om veehouders op vergaande wijze voor te schrijven hoe ze met hun dieren om moeten gaan?

De toenemende vermenselijking van het dier heeft soms gevaarlijke trekjes. Denkers als Jeremy Bentham en Peter Singer vinden dat het vermogen tot het ondergaan van positieve en negatieve ervaringen bepaalt welke waarde mens en dier ten opzichte van elkaar hebben. Mijn fractie vindt het verdrietig te constateren dat pasgeborenen met zwaar en onherstelbaar beschadigde hersenen of demente bejaarden gelijk of zelfs minder gewaardeerd worden dan normaal ontwikkelde volwassen zoogdieren zoals koeien of apen. Beide groepen zouden in hun redenering gelijk behandeld moeten worden, bijvoorbeeld in het proefdierbeleid. De SGP-fractie verwerpt het morele kompas van de genoemde denkers. Dit is niet de vorm van beschaving waar mijn fractie naartoe wil. Het baart mijn fractie zorgen dat velen toch op dit kompas voortborduren.

De heer **Van der Ham** (D66): Ik moet eerlijk zeggen dat ik de vergelijkingen die de heer Van der Vlies trekt, een beetje onsmakelijk vind. Dat zeg ik niet snel tegen hem. Hij zegt – althans, dat meen ik uit zijn woorden te horen – dat er collega's zijn die bij wijze van spreken een koe of een varken belangrijker vinden dan een demente bejaarde of een ongeboren kind. En ...

De heer **Van der Vlies** (SGP): Daar herkent u zich niet in.

De heer **Van der Ham** (D66): Daar herken ik me niet in.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Ik ook niet.

De heer **Van der Ham** (D66): Kunt u mij dan eens uitleggen hoe u dat bedoelt? Het kwam immers wel zo over.

De heer **Van der Vlies** (SGP): De waarde die wordt toegekend aan een pasgeborene die zwaar gehandicapt in leven is gekomen, is in mijn ogen groot: een door God geschapen mens. Toch zijn er omstandigheden waarin mensen besluiten om dat leven te beëindigen. Idem dito aan het eind van het leven, in bepaalde omstandigheden. Naast dat beeld zet ik een gezond dier, waar de mens wat mij betreft iets over mag en kan zeggen. Ik ervaar bepaalde vormen van dierenrechtenbevordering wel zo dat je daar niet aan mag komen. Dan vraag ik me af waar dat verschil van weging vandaan komt. Ik heb de redenering van de heer Paul Cliteur geciteerd. Het zijn niet mijn woorden, het zijn zijn woorden. Alleen, ik trek de consequentie daaruit.

De heer **Van der Ham** (D66): Wij zijn helemaal niet voor levensbeëindiging aan het einde van een mensenleven, bij demente bejaarden. Zij kunnen daar immers zelf niet over beslissen. Dat is dus een karikatuur van bijvoorbeeld euthanasiewetgeving. Ouders moeten soms gruwelijke afwegingen maken over levensbeëindiging van geboren kinderen die niet levensvatbaar zijn en de heer Van der Vlies zet dat weg. Ja, zo begrijp ik hem. Als hij die vergelijking maakt, wil ik die graag uitgelegd zien, want dat misverstand kan tussen ons niet bestaan.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Ik zet niemand weg. Ik vergelijk de wijze van wegen van die omstandigheden. In het ene geval denken wij wel gerechtigd te zijn om in te grijpen en een leven te beëindigen en in het andere geval zouden wij gebonden zijn aan een uitermate hoge schaal van behoedzaamheid. Dat zeg ik. Dat is de consequentie van de redenering van de heer Paul Cliteur, waar hij zelf hele verhalen over heeft geschreven.

De heer **Van der Ham** (D66): Bij de levensbeëindiging van mensen en al die enorme dilemma's waar mensen mee te kampen hebben als zij daartegenover komen te staan, gaat het voor liberale partijen zoals de mijne altijd over keuzevrijheid, over zelfbeschikking en niet over de beschikking over iemand anders. Dus die vergelijking gaat echt mank, mijnheer Van der Vlies. Dat wil ik u echt meegeven. Dat soort vergelijkingen is echt niet smakelijk. Ik heb ook nuances aangebracht over de manier waarop wij omgaan met dieren. Die hebt u net gehoord. Ik vind dat soort vergelijkingen gewoon niet kies.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Ik heb niet bedoeld iemand daarmee in die zin te raken zoals de heer Van der Ham zich nu geraakt betoont. Het gaat om de mate van weging van die casus. Zo ervaar ik dat.

De heer **Dibi** (GroenLinks): Ik vind het niet heel makkelijk om te zeggen, maar ik heb het gevoel dat de heer Van der Vlies dit debat bijna misbruikt om een eigen ideologisch standpunt naar voren te brengen. Hij zegt dat er sprake is van een vermenselijking van het dier en dat levensbeëindiging van dieren zwaarder lijkt te wegen dan die van mensen. Dat moet je dan heel goed kunnen onderbouwen en dan moet je ook naam en toenaam noemen. Want nu laat de heer Van der Vlies het in het luchtledige hangen en weet niemand eigenlijk precies wat hij bedoelt. Zou hij dat toch ook voor mij nog enigszins kunnen uitleggen?

De heer **Van der Vlies** (SGP): Dat begrijp ik niet, in alle oprechtheid.

De heer **Dibi** (GroenLinks): De heer Van der Vlies zegt dat er sprake is van een soort van vermenselijking van het dier. Dat problematiseert hij. Dat mag, al zijn standpunten zijn zijn goed recht, maar hij onderbouwt dat niet. Het valt weg in de vergelijking die hij maakt.

De heer **Van der Vlies** (SGP): De uitspraak van de heer Ghandi is: de beschaving van een natie kan worden afgemeten aan de manier waarop zij met dieren omgaat. Als dit beperkt wordt tot het dierenwelzijn met de daaraan verbonden conclusies door de coalitie dierenwelzijnsorganisaties, dan lijkt het wel alsof het dier als levend geschapen werkelijkheid op één niveau met de mens wordt geplaatst. Dat bedoel ik met vermenselijking. Zo ervaar ik dat.

De heer **Dibi** (GroenLinks): Ik ervaar het zo dat de veehouderij sinds de jaren vijftig steeds grootschaliger is geworden. Dieren zijn niet menselijker geworden, maar ze zijn steeds meer verworden tot producten.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Daar zal ik straks iets over zeggen. Daar zullen wij het misschien meer over eens zijn dan u nu denkt.

Voorzitter. Het kompas dat ik zojuist heb beschreven, geeft blijkbaar aanleiding tot misverstand. Ik zal daar uiteraard over nadenken. Tegenover het kompas van het evolutiedenken stelt mijn fractie graag het Bijbelse kompas. Dat kompas bevat drie kernelementen. In de eerste plaats geeft het aan dat zowel de mens als het dier is geschapen door God tot zijn eer. Op grond hiervan erkent mijn fractie dat het dier een waarde heeft buiten de gebruikswaarde voor de mens om. Toen wij de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren behandelden, heeft ook mijn fractie bepleit dat de intrinsieke waarde van een dier in de wet zou worden neergelegd. Dat komt hiervandaan. Er waren drie kernelementen, dit is pas het eerste.

In de tweede plaats heeft God de mens het recht gegeven om dieren tot zijn nut te gebruiken. In de derde plaats rust op mensen de plicht om goed voor hun dieren te zorgen. Daarbij wordt vaak de Bijbel aangehaald: "De rechtvaardige kent het leven van zijn beesten." Dit morele kompas is inderdaad geen orakel dat even aangeeft wat er mis is in de huidige veehouderij en welke kant het op moet. Het is niet alleen een richtsnoer voor de praktijk, maar ook voor de gezindheid van het hart. Dit morele kompas geeft wel aanleiding tot zorgen over de huidige ontwikkeling van schaalvergroting en verdergaande vertechnologisering van de veehouderij. Dat is onze fractie niet om het even. Dit is het begin van een antwoord op wat de heer Dibi mij zo-even tegenwierp.

De minister doet voorkomen alsof de Wet dieren niet meer is dan een technische integratie van diverse wetten die betrekking hebben op het houden van dieren. Dat is te kort door de bocht. Ik wijs op de parallel met de integratie van diverse wetten op het gebied van milieu,

nu de Wet milieubeheer. Dat had alles te maken met de toegenomen aandacht voor het milieu. De Wet dieren is niet los te koppelen van de toegenomen aandacht voor de omgang van ons met de dieren. Ik noem ook de expliciete erkenning van de intrinsieke waarde van het dier in een van de wetsartikelen. Op zich is dat positief. De minister laat echter in het midden hoe zij de intrinsieke waarde definieert en invult. Op zich is dat begrijpelijk, maar de invulling van en grondslag voor de erkenning van de intrinsieke waarde van het dier is niet om het even. Daarom luidt de uitdagende vraag aan de minister: is het welbeschouwd niet onmogelijk om enkel op grond van de menselijke maat, het menselijke waardeoordeel, de intrinsieke waarde van het dier te bepalen? Volgens mijn fractie is hiervoor een maatstaf van buiten de mens nodig. De SGP-fractie is daarom niet tevreden met de toelichting van de minister op artikel 1.3. De intrinsieke waarde is geen toetsingscriterium, maar het staat in een normatieve context. Hoe denkt de minister over de grondslag voor en invulling van de intrinsieke waarde van het dier? Waarom is het begrip niet verder ingevuld? Welke consequenties kan de expliciete vastlegging dan hebben voor de praktijk? Welke consequenties kan de striktere formulering in het amendement van mevrouw Van Velzen op stuk nr. 18, waarborgen in plaats van erkennen, hebben voor de praktijk?

De minister heeft in de nota naar aanleiding van het verslag een aftrap gedaan voor de vormgeving van een kader voor het afwegen van belangen met betrekking tot de omgang met dieren. Wat is het vervolgtraject? Hoe verhoudt deze aftrap zich tot het integrale kader dat is toegezegd bij de behandeling van de Nota Dierenwelzijn? Moet ik uit het schema opmaken dat de minister de erkenning van de intrinsieke waarde van het dier wil beperken tot het opnemen van de belangen dierenwelzijn en dierengezondheid in de belangenafweging? Wat is dan haar visie op de toepassing van biotechnologie en andere kunstmatige ingrepen in relatie tot de erkenning van de intrinsieke waarde van het dier? Hoe definieert de minister het aspect gedeelde maatschappelijke belangen? Dat mag natuurlijk geen vrijbrief worden voor rechtsongelijkheid.

De SGP-fractie is kritisch over de toepassing van biotechnologie en met name over genetische modificatie bij dieren. Het zijn bij uitstek deze handelingen die ingrijpen op de aard van het geschapen dier. Mijn fractie schrok daarom van de ruimte die artikel 2.23 en de toelichting oorspronkelijk leken te gaan bieden voor de toepassing van biotechnologie. Een enkele opmerking daarbij. Mijn fractie heeft begrip voor het voorstel om de dubbele ethische toetsing bij de toepassing van biotechnologie voor biomedisch onderzoek aan te pakken en het bijbehorende toetsingskader onder te brengen bij de dierexperimentencommissies. Mijn fractie vindt het voorbarig om ook de mogelijkheid om nadere regels te stellen uit de wetgeving te halen. De memorie van toelichting geeft aan dat het continueren van het Besluit biotechnologie bij dieren, wetenschappelijke ontwikkelingen op dit vlak in Nederland op achterstand zal zetten of zal houden. Voor mijn fractie is deze opmerking een waarschuwingssignaal. Wie zegt dat biomedisch onderzoek en de bijbehorende biotechnologische toepassingen beperkt blijven tot die gebieden die wij nu ethisch aanvaardbaar achten? Zou het niet verstandig zijn om de mogelijkheid om regels te stellen aan biotechnologische toepassingen voor biomedisch onderzoek open te laten middels een kan-bepaling? Mijn fractie is blij dat middels de nota van wijziging de kan-bepaling uit artikel 2.23 is gehaald. Er moeten regels komen voor biotechnologie op niet-biomedisch terrein. De minister geeft aan dat slechts zeer incidenteel een vergunning is aangevraagd voor niet-medische doeleinden. Ik plaats daarbij twee kanttekeningen.

Ik vraag mij af of dit niet het gevolg was van het toetsingskader in het Besluit biotechnologie bij dieren. Ook wijs ik erop dat wetenschappelijke ontwikkelingen razendsnel gaan en wij zomaar voor onaangename verrassingen kunnen komen te staan. Mijn fractie vindt het opstellen van regels daarom noodzakelijk. Liefst zouden wij een "nee, tenzij"-bepaling in de wet terugzien.

In de tweede nota van wijziging heeft de minister het woord "embryo's" uit artikel 2.23 geschrapt. Ook hier zet mijn fractie vraagtekens bij. In principe zijn dierlijke embryo's toch bedoeld om volwassen dieren te worden? Graag een toelichting.

Het is duidelijk dat mijn fractie pleit voor een stringente regulering van biotechnologie bij dieren. Mijn fractie vraagt de minister dan ook de Commissie Biotechnologie bij Dieren niet op te heffen, maar te continueren. Mijn fractie overweegt om met betrekking tot artikel 2.23 een amendement in te dienen. Volgens de planning die mij voor ogen staat, bereikt die morgen de Kamer.

Volgens de minister biedt het wetsvoorstel de gelegenheid om het stelsel van uitvoeringsregelgeving opnieuw vorm te geven. Zie de nota naar aanleiding van het verslag. Vereenvoudiging en verlichting van administratieve en bedrijfseconomische lasten zullen met name hier en niet middels het wetsvoorstel zelf gerealiseerd moeten worden. Welke concrete doelstellingen met betrekking tot vereenvoudiging en lastenreductie hanteert de minister eigenlijk in deze context?

Mijn fractie vraagt de minister bij het vormgeven van het stelsel van uitvoeringsregelgeving nadrukkelijk aandacht te geven aan de positie van de veehouder. Het gevaar van delegeren is dat besluitvorming afhankelijk wordt gemaakt van politieke dagkoersen. Dat creëert onzekerheid voor ondernemers en moet dus worden voorkomen. Ook moeten ondernemers voldoende tijd krijgen om hun bedrijfsvoering aan gewijzigde regelgeving aan te passen. Graag een toezegging op dit punt.

De minister heeft gekozen voor een voorhangbepaling voor de AMvB's over dierenwelzijn. Er ligt een amendement van mevrouw Van Velzen voor een nahangprocedure. Graag hoor ik van de minister welke bezwaren zij heeft tegen handhaving van de nahangprocedure.

De minister heeft in het wetsvoorstel bepalingen over de preventieve toetsing van huisvestingssystemen achterwege gelaten. De heer Van der Ham heeft een amendement ingediend om de preventieve toetsing wel op te nemen. In de huidige Gezondheids- en welzijnswet voor dieren wordt de preventieve toetsing genoemd in de artikelen 46 tot 54. Deze artikelen zijn nog niet in werking getreden. Ik wijs ook op artikel 45, waarmee per AMvB regels gesteld kunnen worden aan de huisvesting van dieren. Dit is ook overgenomen in het voorliggende wetsvoorstel. Lid 6 van dit artikel geeft aan dat voor die categorie dieren waarvoor algemene huisvestingsregels zijn opgesteld de preventieve toetsing niet geldt. Deze belangrijke uitzonderingsbepaling zit nog niet in het amendement van de heer Van der Ham. Dat vindt mijn

fractie jammer. Het kan ertoe leiden dat er iets dubbelop gebeurt, wat niet zijn bedoeling kan zijn. Regels moeten zo worden opgesteld dat zij niet voor allerlei uitleg vatbaar zijn. Ik heb in dit verband nog een vraag voor de minister. Stel dat preventieve toetsing ingevoerd zou worden voor huisvestingssystemen die niet worden gedekt door een AMvB. Welke sectoren zouden hiervan dan nadelige gevolgen kunnen ondervinden en op welke wijze zou innovatie in deze sectoren hierdoor belemmerd worden?

De SGP-fractie is positief over de invulling van artikel 2.10. Alles overziende vindt mijn fractie dat de minister zorgvuldig is omgegaan met de invulling van het ″nee, tenzij″-beginsel voor het doden van dieren. Per AMvB zullen diercategorieën worden aangewezen waarvoor een verbod zal gelden. Het wordt sowieso toegestaan om dieren te doden in het kader van bedrijfsmatige productie van dierlijke producten. Verder komt er een AMvB voor de gevallen waarin het doden van dieren voor niet-productiedoeleinden wel is toegestaan. Mijn fractie vraagt hierbij aandacht voor de positie van de hobbymatige fokkerij. Anders dan bij de professionele hondenfokkerij gaat het hierbij om het in stand houden van zeldzame landbouwhuisdierrassen en zeldzame vogelsoorten, om het in stand houden van erfgoed en biodiversiteit.

Zoals eerder gezegd, ziet de minister de Wet dieren als een technische integratie van diverse wetten, vijf in getal. Zij heeft een belangrijke wet als de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren daarom niet geëvalueerd. Een algehele evaluatie vindt mijn fractie ook niet nodig. Op bepaalde onderdelen zou een evaluatie echter wel wenselijk zijn. Hierbij doel ik met name op de artikelen 36 en 37 van de genoemde wet. Deze artikelen gaan over het aanpakken van dierenmishandeling. De minister geeft in de nota naar aanleiding van het verslag aan dat deze artikelen hun waarde in de praktijk hebben bewezen. Daar zet mijn fractie toch nog wel vraagtekens bij. De minister noemt het positief dat de strafmaat voor dierenmishandeling verhoogd zal worden. In hoeveel gevallen is onder het huidige regime echter de maximale straf opgelegd? Ik krijg het signaal dat dat maar beperkt is. Tijdens het rondetafelgesprek over het wetsvoorstel met betrekking tot de Wet dieren gaf prof. Freriks aan dat in de juridische literatuur herhaaldelijk de handhaafbaarheid van artikel 36 aan de orde is gesteld. De onduidelijkheid van begrippen en problemen die men in de handhavingspraktijk ondervindt bij het werken met deze begrippen, lijkt een veel groter knelpunt dan de strafmaat. Ik denk dat dit een duidelijk signaal is. Is de minister bereid om voor de invoering van het wetsvoorstel met name het huidige artikel 36 in deze zin, en om dit op te helderen, te evalueren? Als blijkt dat het nodig is, kan het corresponderende wetsvoorstel in het huidige wetsvoorstel, artikel 2.1, dan nog worden gewijzigd. In deze evaluatie zou ook de effectiviteit van een voorwaardelijk houdverbod, versus een zelfstandig houdverbod, meegenomen kunnen worden.

De SGP-fractie vindt artikel 2.15 over wedstrijden met dieren te vrijblijvend en in strijd met het ″nee, tenzij″-principe. Het belangrijkste doel van wedstrijden met dieren is het vermaak van de toeschouwers. Eerder nog dan voor het houden en doden van dieren ten behoeve van de voedselvoorziening, zou hiervoor toch het ″nee, tenzij″-beginsel moeten gelden. Zelfregulering kan dan geen argument zijn om hiervan af te zien. Mijn fractie vindt dat in het wetsvoorstel en in een daaruit voortvloeiende AMvB op zijn minst zou moeten worden vastgelegd aan welke regels wedstrijden met dieren en eventuele zelfregulering moeten voldoen. Is de minister bereid om de vrijblijvendheid van artikel 2.15 weg te nemen? Mijn fractie kijkt met belangstelling naar het amendement van mevrouw Van Velzen op dit punt.

Ik sluit af. De SGP-fractie wil benadrukken dat dierwelzijnsbeleid meer is dan alleen dierenwelzijnsregelgeving. Er zijn verschillende initiatieven en ontwikkelingen die verdergaan dan op grond van regelgeving nodig is. Als voorbeeld denk ik aan de tussensegmenten zoals de volwaardkip, waarbij veehouderij, dierenbescherming en supermarkten een constructieve betrokkenheid aan de dag leggen. Overigens tekent zich ook zoiets af bij het verdoofd castreren van biggen. Deze inzet waardeert mijn fractie zonder meer als positief. De gezamenlijkheid die hieruit spreekt; die moet worden gestimuleerd. Een wet dieren kan daar op papier niet tegenop.

De **voorzitter**: Er is een vraag van mevrouw Van Velzen. Ik houd het heel kort, want ik wil nu echt door.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Ik ben zo stil geweest, voorzitter.

De **voorzitter**: Dat weet ik.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Ik heb een vraag aan de heer Van der Vlies. Ik herken uw morele kompas, omdat ik een gedegen christelijke opvoeding heb gehad. Ik vraag me wel af of u het woord ″decadentie″ nog een keer in de mond gaat nemen als het gaat om de wijze waarop wij dieren fokken om een bepaald speciaal luxeproduct te krijgen. Heeft de wijze waarop wij kalveren bloedarmoede aandoen om daaruit blank kalfsvlees te kunnen produceren omdat dit een net iets andere smaak heeft, vergelijkbaar met het dwangvoederen van ganzen en eenden, uw goedkeuring? Vindt u dat dit de wijze is waarop wij met dieren moeten omgaan die ons ″ten nutte″ zijn toegewezen? U gebruikte woorden van die strekking.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Daarover hebben wij natuurlijk in de loop van de achterliggende jaren diverse debatten gehouden. Dat gaan wij maar niet overdoen. Uw eigen initiatiefwetsvoorstel over de nertsen heeft hier bijvoorbeeld voluit mee te maken. Er zijn inderdaad vormen van productiedierenhouderijen waarnaar ik kritisch kijk. De volgende vraag is dan alleen hoe wij ervan afkomen. Doen wij dat alleen binnen onze landsgrenzen met alle concurrentieverstorende effecten van dien of zoeken wij een draagvlak in een breder verband en passen wij daaraan ons tempo aan? Het risico van dat laatste is dat er te weinig gebeurt, althans, dat de verbeteringen die ik voorsta, zich te langzaam voltrekken. Daarom ben ik dus erg voor de zending die de minister, mede door de Kamer geïnspireerd, op Europees vlak inzet.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Wij voeren hier een discussie over intrinsieke waarden en u geeft daaraan ook een geloofswaarde mee. Volgens mij moet er dan toch een weging gemaakt worden tussen de waarde van het dier en de economische waarde van het Nederlandse

bedrijfsleven. Gezien het feit dat wij het hebben over kwetsbare wezens die aan ons zijn toevertrouwd, moet dan naar mijn idee wat meer waarde worden gegeven aan het welzijn van de dieren. Als het gaat om decadente producten, of in ieder geval producten die wij niet nodig hebben, zoals blank kalfsvlees, dan kunnen wij deze kaderwet toch aangrijpen om zaken te regelen? Waarom schermt u net als de CDA-fractie opnieuw met dat level playing field, met Europa en met de economische situatie, terwijl wij hier met elkaar grenzen kunnen stellen? Dat hoeven niet per se economische grenzen te zijn.

De **voorzitter**: Dank u wel, mevrouw Van Velzen. Het spijt mij, maar ik ga het echt korter houden.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Dat doe ik, omdat ik mij mede verantwoordelijk weet voor de bio-industrie zoals die er is. Wij hebben deze situatie immers met elkaar laten ontstaan, zelfs met overheidssubsidie. Dat kan men kwalijk vinden, dat kan men betreuren, maar het is wel een werkelijkheid. Ik vind dus dat wij ons gelegen moeten laten liggen aan het rechtmatige, niet buitenproportionele, ondernemersbelang.

De **voorzitter**: Dank u wel. Ook een korte vraag van de heer Ormel.

De heer **Ormel** (CDA): Ik hoor kritische geluiden van de heer Van der Vlies over de schaalvergroting in de veehouderij in relatie tot, zoals hij het zo mooi noemde, zijn Bijbelse kompas waartoe onder andere de zorgplicht voor dieren behoort. Wat zijn echter zijn gedachten als na schaalvergroting een andere huisvesting van dieren kan zorgen voor verbetering van het dierenwelzijn? Dierenwelzijn verslechtert toch niet een op een bij schaalvergroting?

De heer **Van der Vlies** (SGP): Bij nieuwe stallen neemt de beheersbaarheid van een en ander inderdaad vaak toe. Daarmee kan ook de kwaliteit van de dierhuishouding toenemen. De risico's voor verspreiding van bijvoorbeeld Q-koorts nemen daardoor af. Er zijn echter ook andere kanten te noemen, zoals het persoonlijke contact tussen verzorger en dieren. Het is voor mij altijd een balans. Ik heb wel mijn zorg uitgesproken over de "vertechnologisering" – die gegeven is met die schaalvergroting – waarbij het persoonlijke contact tussen de houder en de dieren toch op afstand komt te staan.

De **voorzitter**: Kort, tot slot.

De heer **Ormel** (CDA): Is die zorg gebaseerd op het belang van het dier? Denkt u dat het in het belang van het dierenwelzijn beter is als er veel persoonlijk contact is, of vindt u dit belangrijk vanuit het oogpunt van de mens?

De heer **Van der Vlies** (SGP): Neem mij niet kwalijk, maar ik heb heel wat van die bedrijven achter de rug. Dan denk ik wel eens: is hier vanuit het ondernemerschap nog wel voldoende sturing mogelijk tot op het individuele dier? Ik erken dat het ook een persoonlijke instelling kan zijn van iemand die dat garandeert. Daar zit voor mij wel een punt.

□

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Voorzitter. Dit debat maakt duidelijk met wat voor passie de woordvoerders – dat geldt hopelijk ook voor mij – over de Wet dieren spreken en hoe belangrijk wij allemaal de positie en de rol van dieren in onze maatschappij en onze omgeving vinden.

Kijkend naar het wetsvoorstel, kom ik op vraag hoe wij het in administratieve zin moeten beoordelen. De minister heeft er ook zo naar gekeken, want ik weet dat dit kabinet de regelgeving wil terugbrengen. De VVD-fractie wil dat ook graag: minder en duidelijkere regels. In die zin zijn wij er content mee dat er vijf wetten verdwijnen en er eentje voor in de plaats komt. Dat veronderstelt namelijk ook dat er een vereenvoudiging van de regelgeving en daarmee waarschijnlijk een verlaging van de administratieve lasten komt.

Wij zijn er ook content mee dat er een integraal kader komt voor het houden van dieren en dierenwelzijn. Of dit alles daadwerkelijk met het voorliggende wetsvoorstel wordt gerealiseerd, is nog wel de vraag. Het simpel in elkaar schuiven van vijf wetten maakt de wetgeving over dierenwelzijn nog niet per definitie duidelijker voor burgers en ondernemers. Het lijkt op een wat – het woord is al eerder gevallen – administratieve exercitie. Het is ook nog maar afwachten hoe straks de AMvB's uitpakken.

Laat ik aangeven wat voor de VVD centraal staat: de eigen verantwoordelijkheid van de dierhouder maar ook van de consument. Bij de noodzakelijke regels horen een realistisch beleid, haalbare doelstellingen maar ook handhaafbaarheid. Het uitgangspunt daarbij is de zorg in het omgaan met onze dieren, waarop de dierhouder zelf aanspreekbaar is. Dat het voorliggende wetsvoorstel meer inzet op zelfregulering en een terugtredende overheid – waarmee de verantwoordelijkheid meer bij de burger wordt gelegd – is op zich een prima zaak. Indien de kaders en de uitvoeringsregelgeving helder zijn, kan dit een stap voorwaarts zijn.

Het wetsvoorstel biedt vele mogelijkheden om straks nadere invullingen te geven via AMvB's. Een voordeel daarvan is – dat zijn wij met de minister eens – dat je snel en effectief regelgeving kunt aanpassen aan gewijzigde situaties en zo bijvoorbeeld kunt inspelen op wat er speelt op EU-niveau. Het brengt echter ook grote risico's met zich mee. In veel gevallen is namelijk onvoldoende duidelijk op welke basis nadere regelgeving zal worden ingevuld. Dat maakt naar ons gevoel dat regelgeving voor dierenwelzijn en diergezondheid gevoelig kan zijn voor ad-hocbeleid en emotionele overwegingen. De VVD-fractie vindt toch dat de nadere invulling van de regelgeving gebaseerd dient te zijn op rationele feiten en wetenschappelijke inzichten; de gevoelsbeleving dient niet de boventoon te voeren. Bij ons leeft de zorg dat de feiten, de wetenschap en de economische afweging wel eens ondergeschikt zouden kunnen worden gemaakt aan gevoelens en ethische opvattingen. Ziet de minister deze risico's onder ogen? Hoe gaat zij straks de juiste afwegingen maken? Zij staat aan het roer bij de AMvB's. In artikel 10.10 staat dat slechts voor een aantal artikelen een zogeheten voorhangprocedure van toepassing is. Voorwaarde voor deze voorhangprocedure is dat de onderwerpen betrekking hebben op de bescherming van het welzijn van dieren. Daardoor is de procedure niet van toepassing

op een aantal andere onderwerpen. De VVD-fractie wil dat voor alle AMvB's in principe de voorhangprocedure wordt gevolgd. Als ik het goed heb begrepen, komt er een amendement van de heer Waalkens en de heer Cramer voor het regelen van de voorhangprocedure. Ik heb dat nog niet gezien, maar ik vraag de minister hoe zij voortgang gaat boeken met de invulling. Kan de minister het traject aangeven waarin zij de AMvB's gaat invullen en de oude wetten gaat intrekken? Wil zij de voorhangprocedure in de breedste zin regelen, ook in dit wetgevingstraject?

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Voorzitter ...

De **voorzitter**: Het spijt mij, maar met het oog op de tijd sta ik alleen aan het eind van het betoog van mevrouw Snijder nog interrupties toe.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Voorzitter. Ook dient naar ons gevoel de regelgeving in de Europese context te worden geplaatst. Mijn fractie wenst dat de inzet een gelijk en eerlijk speelveld blijft. Dat dient uitgangspunt te zijn en te blijven. Verbeteringen op het gebied van het dierenwelzijn dienen te worden nagestreefd in Europees verband. Dat is belangrijk voor de effectiviteit van het dierenwelzijn, want als wij hier te hard van stapel lopen, lopen wij het risico van verplaatsing van het welzijnsprobleem. Graag wil ik daarom nog eens duidelijk van de minister horen hoe zij denkt de kaders van dit wetsvoorstel te gaan invullen. Wie worden bij die invulling betrokken? Ik heb zojuist al aangegeven dat de Kamer in elk geval daarbij betrokken wil zijn.

Wij weten dat er deze week, op 8 en 9 oktober, onder het Zweedse voorzitterschap een grote conferentie over dierenwelzijn zal plaatsvinden. Daar ligt een aantal etiketteringsvoorstellen voor. In de memorie van toelichting staat er wel iets over, maar wat is de opstelling van de minister in dezen? Zijn wij bij die conferentie aanwezig en wat is dan de inzet van Nederland? Komt een en ander terug in onze eigen wetgeving?

De minister meldt in de memorie van toelichting dat het uit het oogpunt van dierenwelzijn, maar ook uit het oogpunt van diergezondheid en volksgezondheid, noodzakelijk en wenselijk is om regels te stellen voor het bedrijfsmatig houden van dieren. De noodzaak hiertoe bestaat mede wegens de economische belangen die daarbij spelen. Mijn fractie vindt dit een wat vreemd standpunt. Wij denken dat de houders van dieren om economische redenen, daarvan afhankelijk zijn. In onze beleving zullen zij dan ook goed voor de dieren zorgen. Wij vinden het een wat vreemde redenatie dat het dierenwelzijn op het spel zal staan zodra je een dier om economische redenen houdt.

In het verlengde hiervan ligt echter wel een punt dat mijn fractie in de wet mist, en wel met betrekking tot de handel in gezelschapsdieren. In de memorie van toelichting staat dat er minder regels voor gezelschapsdieren worden gesteld omdat er geen commerciële overwegingen zijn. Wij weten echter maar al te goed, dat op dit gebied een groot zorgpunt ligt. Het is al eerder genoemd: de op winst beluste hondenhandel. Wat gaat de minister daarin met deze nieuwe wet doen? Wij willen dat hier actie op komt.

Wij kunnen ermee instemmen dat het houden van gezelschapsdieren, op een aantal onderdelen na, in dit wetsvoorstel buiten beeld blijft. De vraag wat wij allemaal gaan regelen, blijft een spanningsveld. In elk geval niet de oppervlakte van het hokje voor de kanariepiet. Ons uitgangspunt blijft immers dat de dierenhouder, ook van een huisdier, er zelf verantwoordelijk voor dient te zijn, het dier goed te verzorgen. Dat brengt mij bij het punt van het doden van het huisdier. Ook daarin zit zeker een spanningsveld. Wij vinden dat er een aantal kaders voor dient te worden aangegeven. Daarmee kom ik op een punt waarover veel huisdiereigenaren vragen hebben. Het huisdier wordt heel vaak ervaren als een huisgenoot. Als een dier dan doodgaat, is de vraag: waar laten wij het? Mij bereiken geluiden dat mensen dan niet weten hoe zij daarmee om moeten gaan. De vraag is dan: mag ik mijn hond of poes in de tuin begraven? Daar blijkt geen duidelijkheid over te zijn. De VVD-fractie wil daar dan ook graag wat helderheid over hebben. De Europese regelgeving staat zoiets volledig toe. Wij weten dat een aantal gemeenten dat niet toestaat. Mijn fractie wil graag dat wij daar helder over zijn, ook over de gevoelswaarde van een ieder voor zijn huisdier. Ik heb daar een aantal mailtjes over ontvangen. Mensen willen hun huisdier niet stiekem begraven in de tuin. Zij willen graag het vertrouwen hebben dat zij hun huisdier in de tuin kunnen begraven, als het tuintje het toelaat.

Blijft ook het punt van de dierenmishandeling. Wij vinden dat die zwaar moet worden bestraft. Een uitbreiding van het houdverbod ondersteunen wij dan ook. Er is een initiatiefwetsvoorstel van de heren Waalkens en Ormel. De minister maakt daar in de memorie van toelichting weliswaar een opmerking over, maar zij gaat daarbij voorbij aan het punt van de dierenmishandeling. Wij wachten het initiatiefwetsvoorstel af. Wij ondersteunen van harte het voorstel over een strakker en uitgebreider houdverbod.

Zeer content zijn wij ook met de intentie die de minister nu eindelijk uitspreekt voor het maken van een positieve lijst. Wat ons betreft, duurt het allemaal veel te lang. Kan de minister nu eindelijk aangeven wanneer hierover duidelijkheid komt? Wij weten dat er in het veld al lang mee gewerkt wordt, althans al lang over nagedacht wordt. Gaat u ook gebruik maken van de aangevers van de organisaties? De Raad voor Dierenaangelegenheden heeft daarvoor al een aantal aanzetten gegeven. Kort gezegd: hoe pakt u dit aan? De volgende vraag is: hoe staat het nu met het certificeringstraject van de hele huisdierenbranche? Ook daarin zouden namelijk stappen gezet worden.

Ook wat mijn fractie betreft nog een opmerking over de veterinaire infrastructuur. Naar ons gevoel werken een veterinaire organisatie en infrastructuur alleen maar goed als gegarandeerd kan worden dat de onafhankelijkheid en de professionele autonomie van de dierenarts gewaarborgd zijn. Ook de Raad voor Dierenaangelegenheden heeft kort geleden zijn zienswijze gegeven op deze onafhankelijke positie. Die onafhankelijke positie moet naar onze mening worden verankerd in de onderhavige wet, de Wet dieren. Is de minister bereid om dit op te nemen in artikel 8.46?

Ik verwijs naar de motie-Ormel c.s. In dit verband zijn wij benieuwd naar de voortgang bij de evaluatie van het veterinair tuchtrecht.

Een volgend aandachtspunt is de bestuurlijke boete die sinds kort in de GWWD is opgenomen. Is het juist dat deze niet geldt voor artikel 36: dat je bij een dier pijn of

Mevrouw Thieme (PvdD)

© M. Sablerolle ± Gouda

letsel veroorzaakt dan wel de gezondheid of het welzijn van een dier benadeelt? Is het juist dat die ook niet geldt bij artikel 37: het is de houder van een dier verboden, aan het dier de nodige verzorging te onthouden? Ik meen dat ook de heer Van der Vlies hier zojuist op heeft gewezen. Waarom vallen beide genoemde artikelen onder het strafrecht en niet onder de bestuurlijke boete? Via de bestuurlijke boete zou naar onze mening veel sneller actie kunnen worden ondernomen tegen dierverwaarlozing. Bovendien kan je het strafrecht zo ontlasten. Kan de minister nog eens aangeven hoe de inzet van deze bestuursdwang uitpakt? Hoe vaak en in welke gevallen is die aan de orde? Wat is nu het resultaat? Zou dat niet effectiever en dus anders kunnen?

Ook ik kom natuurlijk te spreken over de intrinsieke waarde van het dier. Dit is ook als zodanig vastgelegd in artikel 1.3 van de wet. Daarmee wordt het begrip intrinsieke waarde weliswaar erkend, maar niet omschreven. Het genoemde artikel geeft naar ons gevoel erg veel ruimte voor uiteenlopende interpretaties. Dat brengt ook onzekerheid met zich. Is het niet verstandiger, uitgaande van de memorie van toelichting, dit toch in de wet op te nemen? Nu kijk ik ook weer naar de minister. U schrijft wel in de memorie van toelichting, in antwoord op reacties, dat u een afwegingskader wilt ontwikkelen dat behulpzaam kan zijn bij de weging van verschillende belangen. Hoe moeten wij ons dat voorstellen? Bent u daar al mee bezig? U verwijst daarbij ook naar de Nota Dierenwelzijn. Die nota bevat een aantal handvatten. Een van mijn laatste opmerkingen betreft de registratie van diergeneesmiddelen. In de wet wordt ingegaan op transparante registratie van diergeneesmiddelen. Naar de mening van de VVD kan deze uitstekend door private partijen worden verricht, mits wij daarvoor een aantal goede kaders stellen en mits de overheid een controlefunctie op zich neemt in de vorm van een onafhankelijk toezicht. Dat past helemaal in onze lijn om niet publiek uit te voeren wat privaat kan.

Ik roep de heer Ormel daarom op om nog eens goed naar zijn amendement te kijken. De sector zelf, in casu de dierenartsen, zetten zulke goede stappen. Zij zijn bereid om de verantwoordelijkheid helemaal op zich te nemen, ook om naar buiten aan te geven wat wordt gebruikt. De angst van de VVD is dat als het amendement van de heer Ormel zou worden aangenomen, wij organisaties weer twee jaar de tijd geven om rustig achterover te leunen. Zij zullen dan immers denken dat het allemaal wel goed komt en hun tijd wel zal uitdienen. Een duwtje in de goede richting van de minister kan natuurlijk geen kwaad, maar wij constateren dat de private sector, c.q. de dierenartsen, bereid is een transparante registratie op zich te nemen. Dat lijkt ons een goede weg.

Tot slot merk ik op dat het welzijn van dieren goed geregeld dient te worden, maar ook effectief en goed handhaafbaar. De VVD-fractie hoopt van ganser harte dat de minister met gezwinde spoed de invulling van de Wet dieren ter hand te nemen. Zij is allereerst aan zet voor de AMvB's. Maar de Kamer zal daarover graag een oordeel willen geven.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Ik heb twee vragen aan mevrouw Snijder. De eerste vraag betreft het volgende. Zij heeft het over de angst van haar fractie dat de uitvoeringsregelgeving te maken kan hebben met de politieke waan van de dag en grilligheid met betrekking tot gevoelens over en kritiek op dierenwelzijn. Daarin zie ik eigenlijk een begin van steun voor het opnemen van dierenrechten in de Grondwet. Dan heb je daar namelijk geen last van. Hoe moet ik dit pleidooi van de VVD beoordelen ten opzichte van het pleidooi van dezelfde VVD om de sector zelf regels te laten maken? Daarbij is dat gevaar nog veel groter.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Ik zeg niet dat de sector zelf regels moet maken. Ik zeg aldoor dat wij goede kaders moeten stellen. Als wij goede wetgeving maken met een aantal heldere kaders, kan de sector die zelf invullen en daarin ook heel ver gaan. Kijk maar naar wat nu gebeurt in de dierenartsbranche. Als wij een aantal heldere kaders stellen die aangeven welke diergeneesmiddelen worden gebruikt en hoe het moet worden genoteerd, kan de sector dat zelf. Wij stellen dan de randvoorwaarden. Als de minister daarop bovendien een controlerende taak heeft, zien wij het helemaal zitten.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Het probleem is nu juist dat de normeringstaak aan de sector zelf wordt overgelaten. Het is niet zo dat de sector zelf nog wat dingetjes kan invullen. Nee, de normering van wat dierenwelzijn mag inhouden en hoe de dieren worden gehouden, wordt aan de sector zelf overgelaten en dus aan de grilligheid van de sector en zijn economische belang. Graag een reactie.

Ik heb een tweede vraag. Is nu de enige maatregel die mevrouw Snijder ten aanzien van dieren wil, een maatregel die gericht is op de laatste fase van een dier, namelijk als het dier al dood is, in het kader van begraven worden in eigen tuin? Is dat nu het enige voorstel dat de VVD-fractie heeft ten aanzien van de Wet dieren?

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Nee, als u goed geluisterd hebt, hebt u gehoord dat ik vind dat er behoorlijke stappen moeten worden gezet waar het gaat om het houden van dieren, dierenmishandeling en de diergeneesmiddelenregistratie. Ik heb niet alle aspecten genoemd, want ik wilde niet intekenen voor een uur spreektijd. Ik heb mij beperkt tot de signalen die ik wilde afgeven. Ik heb het verzoek aan de minister gedaan om alles terug te krijgen bij AMvB's. Dan zullen wij beoordelen of wij daarmee akkoord gaan.

De heer **Waalkens** (PvdA): Zowel mevrouw Snijder als de heer Van der Vlies duidt op de noodzaak om het houdverbod integraal onderdeel te laten uitmaken van de kaderwet dieren. Het initiatiefvoorstel inzake het houdverbod van collega Ormel en mij ligt klaar voor behandeling in de Kamer. Wij hadden graag gezien dat wij het initiatiefvoorstel eerder hadden behandeld dan dit wetsvoorstel. Het is een voorwaardelijk houdverbod, waarvoor ook de heer Van der Vlies heeft gepleit.

De heer **Ormel** (CDA): Voorzitter. Mevrouw Snijder heeft enkele opmerkingen over mijn amendement, maar ik begrijp dat zij wel voor een centrale diergeneesmiddelenregistratie is en dat zij een voorkeur heeft voor een private regeling hiervan. Dat deel ik met haar. Daarom staat in het amendement een tijdspanne van twee jaar, waarin de sector dit zelf krijgt. Mevrouw Snijder vindt dat de boeren daarin geen zeggenschap moeten hebben en dat de dierenartsen hierin het voortouw moeten nemen en dit moeten regelen. De boeren moeten daarbij dan aansluiten. Begrijp ik dat goed?

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Nee, het gaat in samenspraak. Ik ben een beetje bang dat, als wij een termijn van twee jaar opnemen, zoals in het amendement staat, een aantal organisaties dat betrokken is bij de hele zaak, achterover gaat leunen en denkt: het zal die twee jaar wel duren. Dan lukt het niet binnen een halfjaar. De minister moet – met een duwtje in de rug – een aantal kaders scheppen voor de boeren, maar vooral voor de dierenartsen. Ik heb hier een artikel waarin staat dat 90% van de dierenartsen erachter staat en ermee aan de slag wil. Als je twee jaar neemt, loop je het risico dat het allemaal op de lange baan wordt geschoven. Dat zou ik heel jammer vinden.

De heer **Ormel** (CDA): Ik ben dat wel met mevrouw Snijder eens. Ik hoop ook dat het binnen een halfjaar geregeld kan worden, maar dat kan ook. Tegelijkertijd geef ik er de voorkeur aan dat de private sector het doet. Als uit de beantwoording van de minister blijkt dat het sneller kan door de private sector, zal ik in overleg met mijn medeondertekenaars bereid zijn om die tijdspanne van twee jaar te verkorten.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Wij zijn het voor een groot deel eens.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Voorzitter. Mevrouw Snijder zei in het begin van haar betoog dat zij bang is dat bij de invulling van de kaderwet in de vorm van AMvB's emotie een leidraad zou kunnen zijn in plaats van ratio. Ik vraag mij af waarop zij die angst voor te veel gevoelsgerichte beslissingen baseert. In de huidige wetgeving zie ik die namelijk niet. Daarin is veel regelgeving juist gebaseerd op economische overwegingen anders dan dierenwelzijnsoverwegingen. Als zij die angst heeft, vindt zij dan niet met mij dat de Kamer uiteindelijk moet beslissen of iets in een AMvB of bij wet moet worden geregeld? Steunt zij mijn amendement om een zwaardere voorhang in de vorm van een nahangprocedure in te voegen?

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Wij zijn voor een voorhangprocedure, waardoor de Kamer erbij wordt betrokken voordat het in de wet wordt vastgelegd. Wij weten echter niet hoe de AMvB's uitpakken. Dat hoor ik graag van de minister. Kijken wij naar de oude wetten, dan zit daar een bepaalde lijn in. Als die lijn wordt doorgetrokken, dan is sprake van een redelijk goede balans tussen de economie, de gevoelsbeleving bij dieren en echt dierenwelzijn. Wij moeten echter nog afwachten hoe een en ander uitpakt. Daarom wil de Kamer betrokken worden bij de AMvB's.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Daar ben ik het mee eens. De Kamer moet kunnen oordelen over hoe de wet wordt ingevuld. Wij hebben nu echter nog geen idee. Daarom stel ik voor om het zo te regelen dat het zo democratisch mogelijk gebeurt en dat de betrokkenheid van de Kamer optimaal is. Dus moeten wij met een nahangprocedure werken. Wat heeft u daar inhoudelijk op tegen?

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Wij gaan gewoon voor de voorhangprocedure.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Ik vraag wat u erop tegen heeft. U kunt er toch wel inhoudelijk op ingaan?

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Ik zeg wat ik erover wil zeggen. Wij zijn voor een voorhangprocedure. Een meerderheid van de Kamer is daar inmiddels voor.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Een beetje meer inhoud mag wel.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Ik begrijp dat u naar medestanders zoekt, maar ik heb al min of meer steun toegezegd aan het amendement van de beide heren.

□

De heer **Graus** (PVV): Voorzitter. Mevrouw Thieme van de PvdD zei dat dieren geen stem hebben, maar die hebben ze wel, want daarom staan wij immers hier. Wij zijn allemaal dierenvertegenwoordigers. De dieren hebben via ons een stem.

Het is raar. Eergisteren was het Werelddierendag, maar even daarvoor werden nog geitjes opengesneden door een paar onverlaten, verdronken er meer dan 20 schapen als gevolg van verwijtbaar gedrag en verminkte een dronkenman zijn paard. Een week eerder werden 150 verwaarloosde honden gevonden bij een recidivist. Een aantal puppies is inmiddels overleden. Wij staan hier nu voor de behandeling van de Wet dieren. Ik vraag mij af of sprake is van een verbetering of verslechtering. De mensen met wie ik heb gesproken, collega's in de Kamer en belangenverenigingen, weten dat niet. Ik zie deze wet meer als een ander jasje met dezelfde inhoud. Ik kan er niets van maken.

Het uitgangspunt van het voorstel over de integratie van de bestaande wetgeving is gelegen in respect voor en de intrinsieke waarde van dieren. Daar kom ik nog vaak op terug. Dat hebben de collega's ook gedaan, omdat daar onduidelijkheid over bestaat, zelfs binnen de Raad van State. Het begrip "duurzaamheid" sla ik deze keer over, want ik vind dat onzin. Ik ga het hebben over de intrinsieke waarde en het respect voor dieren. Waar mogelijk staan de vereenvoudiging, wat wellicht een verslechtering is volgens mij, de transparantie, de samenhang en de verlichting van de administratieve en bedrijfseconomische lasten voorop. Over het welzijn van

dieren vind ik minder terug. Wat is de status quo van het dier in deze kaderwet? Ik citeer wat dat betreft even uit de wet. Het gaat over de bescherming van het dier in de wetgeving. Er staat dan: "De erkenning van de intrinsieke waarde van het dier leidt ertoe dat bij het uitoefenen van bevoegdheden de positie van het dier als rechtsobject wordt versterkt." Dat kan niet. Iedereen die er verstand van heeft, zal dat met mij eens zijn. Dit staat haaks op elkaar. De erkenning van de intrinsieke waarde, al weten de minister en ik niet eens wat dat is – daar kom ik nog op terug – kan daar niet toe leiden. Dat is onmogelijk. Ik verbaas mij erover dat niemand daar nog over begonnen is, terwijl dit echt niet kan en niet klopt. Vroeger kon ik daarvoor naar Mona schrijven. Die stond altijd in de Story, maar nu leg ik de vraag maar bij de minister neer. Mona is niet meer. Zij is er nog wel, maar ik kan geen vragen meer aan haar stellen. De Raad van State stelt dat de delegatiebepalingen in het wetsvoorstel een onbedoelde reikwijdte hebben en acht begrippen als "intrinsieke waarde van het dier" onvoldoende duidelijk.

Naar mijn mening betreft het wetsvoorstel meer een diergezondheidswet dan een dierenwelzijnswet. Wat verstaat de minister exact onder "dierenwelzijn"? Ik begin daar namelijk aan te twijfelen. De minister legt de verantwoordelijkheid voor het welzijn van dieren bij het bedrijfsleven en de burgers. Op zich is daar niets mis mee. Echter, de regering dient de hand in eigen boezem te steken als het gaat om controle en opsporing van dierenmishandeling en handhaving ten opzichte van dierenbeulen. Dat is echt een taak van de regering, maar daar wordt eigenlijk niets mee gedaan. De minister geeft in dit geval niet thuis. Laten wij eerlijk tegen elkaar zijn.

Het wetsvoorstel betreft een integraal kader van regels over gehouden dieren en daaraan gerelateerde onderwerpen, ter vervanging van de onder andere matig functionerende Gezondheids- en welzijnswet voor dieren. Er heeft nooit een evaluatie plaatsgevonden; mevrouw Thieme zei het al. Het is heel raar dat van iets wat nooit geëvalueerd is, een kapstok wordt gemaakt waar van alles aan wordt gehangen en op wordt gegooid. Er is niets gedaan – mogelijk kan de minister dit tegenspreken – met de adviezen van 23 Nederlandse dierenwelzijnsorganisaties, verenigd in de Coalitie Dierenwelzijnsorganisaties Nederland. Hier zitten partijen bij waar ik het misschien wat minder goed mee kan vinden, maar het zijn niet de eerste de beste partijen. Deze 23 partijen zijn vrijwel niet gehoord. Bovendien was de reactie- en evaluatietijd in dit geval te kort. Normaal vind ik alles te lang duren in Den Haag en te traag gaan. Echter, in dit geval, omdat het gaat om de verandering van een kapstok en geen spoedeisende zaak is, had er de tijd voor genomen moeten worden. Juist als het moet gebeuren, gebeurt het niet.

Onze fractie ziet eigenlijk geen verbetering, sterker nog, de intrinsieke waarde van dieren wordt weergegeven als een academisch begrip zonder inkadering. Een belangrijk punt uit de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren ten behoeve van de dierhouderij is er zelfs uitgehaald, te weten de preventieve toetsing van de huisvestingssystemen. Het betrof ons inziens een goede toetsing van dier en dierhouder. Een boer weet dan immers dat de investering die hij in huisvesting doet, goed is. Als hij op mogelijke problemen kan stuiten in de toekomst, wacht hij liever af. Voorheen kwam het vaak voor dat boeren hun investering kwijt waren en niet of slecht gecompenseerd werden. Dit is dus een belangrijk punt, zowel voor de sector als voor de dieren zelf.

Wij zien de politieke realiteit onder ogen. Je hoeft daar niet Char voor te heten. Met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid zal een meerderheid van de Kamer voor deze nieuwe wet stemmen, vooral omdat de coalitiepartijen als een soort "Siamese drieling" aan elkaar zitten. Zij laten elkaar niet gaan. Ook indien wij uitgaan van dit "worst scenario", zijn wij blij dat het gaat om een kaderwet. Waar mogelijk zullen wij onze invloed gebruiken bij de uitvoeringsprogramma's en de algemene maatregelen van bestuur. U hoeft niet op te staan, mevrouw Van Velzen, want ik wil best nog eens met mijn fractie overleggen over de vraag of wij u kunnen steunen. Ook over de vraag of wij moeten kiezen voor een voorhangprocedure of een nahangprocedure wil ik met mijn fractie overleggen. Wij willen redden wat er nog te redden valt en strijden waar er iets te strijden valt.

Waar willen wij graag voor strijden? Voor inkadering van controle, opsporing, handhaving en bestraffing inzake de mishandeling en verwaarlozing van dieren, inclusief bestraffing van verwijtbaar gedrag, zoals laatst met die schapen is gebeurd. Dat is gewoon schandalig. Iedereen kon het voorspellen, het ging om verwijtbaar gedrag, maar daar werd niets aan gedaan. Dierenpolitie, zware gevangenisstraffen, minimumgevangenisstraffen en een levenslang verbod op het houden van dieren zijn zaken waar wij de hufters mee aan willen pakken. Ik hoop dat de minister ons hierin steunt. De kaderwet kan een sterk wapen worden.

De Partij voor de Vrijheid wil krachtige wetgeving die de bescherming van dieren centraal staat, met een actieve rol voor de regering. Nu heeft de regering een passieve rol. Wij willen een actieve rol van de overheid ten aanzien van dierenbescherming en dierenwelzijn. De Wet dieren dient niet alleen een wazige diergezondheidswet te zijn, maar ook een dierenbeschermingswet. Daar pleiten wij voor: een dierenbeschermingswet. De welzijnsverbetering van dieren staat al vanaf het verkiezingsprogramma, vanaf 2006, bij ons hoog op de agenda. Sterker nog, voor die tijd heeft mijn fractievoorzitter samen met mevrouw Halsema van de GroenLinksfractie gepleit voor het verankeren in de Grondwet van rechten van dieren. Ook dat amendement werd verworpen door een dieronvriendelijke Kamermeerderheid. We zijn er toch al jaren mee bezig en mijn fractievoorzitter was er zelfs al voor mijn tijd mee bezig. Ik had graag geweten wat de minister bedoelt met het academische begrip "intrinsieke waarde", want dan zij we er eindelijk. Als het zelfs de Raad van State niet duidelijk is, dan schaam ik me nergens meer voor. Ik merk dat het niemand echt duidelijk is. Veel Kamerleden hebben het over intrinsieke waarde gehad, maar niet specifiek. Wat bedoelt de minister ermee?

Vorig jaar heb ik met de minister een stoeipartij gehad over de woorden "significant" en "niet-significant". Daar zijn we ook niet uitgekomen. Hopelijk kunnen we er nu wel uitkomen, want met het begrip "intrinsiek" kun je alle kanten op. Dat kan iedereen invullen naar z'n eigen behoeven en believen. Indien een dier waardigheid met eigen belangen bezit, kan het juridisch gezien niet intrinsiek én object zijn. Dat kan niet. Vandaar mijn vraag: wat bedoelt de minister hier nou eigenlijk mee? Komen door CDA-ministers veelgebruikte woorden als intrinsieke waarde, respect en fatsoen, ook bij de minister van

dierenwelzijn op als het gaat om de miljoenen dieren met gevoel en bewustzijn die een lange doodsstrijd tegemoet zien tijdens rituele slachtingen? Uiteindelijk creperen en stikken die dieren in hun eigen bloed. Ik heb het ook wel eens nagedaan, maar dat zal ik de Kamer nu besparen. Kan en durft de minister met droge ogen een reactie te geven op de vraag die vanavond bovenaan mijn verlanglijstje staat?

Terwijl de Partij voor de Vrijheid al jaren vraagt om een actievere rol van de overheid als het gaat om het welzijn en de bescherming van dieren, gaat deze weinig ambitieuze en met alle respect toch wel dier-onvriendelijke regering haar verantwoordelijkheid onder het mom van zelfregulering nog verder afschuiven. Onze fractie wil een concrete, aanscherpte, Nederlandse dierenbeschermingswet in plaats van een wazige Wet dieren, die onder lichte druk van de Europese Commissie tot stand gekomen is. Gelijk speelveld of niet, laten we er trots op zijn dat we vooroplopen. We moeten ons mooie Nederland niet door dat Europese gedrocht naar de knoppen laten helpen en zeker niet de welzijnsregels voor dieren. De regering heeft taken te vervullen als het gaat om het welzijn van dieren en dient ook harder op te treden. Ik noem ze nogmaals: dierenpolitie, minimum-straffen, gevangenisstraffen en een levenslang houd-verbod tegen mishandeling, verwaarlozing en verwijtbaar gedrag jegens dieren.

Ik begin aan mijn laatste paar zinnetjes. Dit is geen Nederlandse wet voor dieren. Het lijkt wel op een Europees onderonsje. Ik ben niet bij het ontstaan van de wet geweest, maar daarmee zal Nederland best wel weer het beste kindje van de klas worden. Daar heb ik alle geloof in. De gelijkheid van economische belangen in Europa mag nooit ten koste gaan van het dier. Veel van wat wij hebben opgebouwd is aan het versplinteren.

Ik roep de minister op om de zwartbonte, Nederlandse koe bij de hoorns te vatten. Ik hoop dat de minister van de kale Europese kapstok een mooi wapen kan maken in de strijd tegen hufterigheid jegens dieren. Ik vind het heel mooi dat ik dit twee dagen na Werelddierendag kan zeggen.

□

De heer **Waalkens** (PvdA): Voorzitter. Voor ons ligt de nieuwe Wet dieren. Er zijn vanavond al heel veel kwalificaties van de wet voorbijgekomen. Hoewel ik mij kan herkennen in sommige punten van kritiek op de voorliggende wet – ik kom hier later in mijn betoog nog op terug – heb ik een positieve grondhouding over deze wet.

Voor ons ligt een kaderwet, waar een hele uitvoerings-agenda uit voorkomt. De wet is een vervanging van meerdere wetten en aanvullende regelgeving, waardoor de wettelijke verankering van dierenwelzijn duidelijker en overzichtelijker wordt en waardoor Europese regelgeving gemakkelijker in Nederlandse in te brengen is. Zowel collega's in de Kamer als organisaties buiten de Kamer vinden dat de wet te weinig aandacht schenkt aan dierenwelzijn. Ik denk dat men erg hooggespannen verwachtingen had en dat men daarom nu teleurgesteld is. Ik begrijp die teleurstelling, omdat we nog grote stappen moeten zetten op het terrein van dierenwelzijn. Dit is echter een kaderwet die wij zorgvuldig moeten opstellen om wetgeving voor dierenwelzijn handen en voeten te kunnen geven en om een structuur op te bouwen. Daar ligt vanavond ook mijn teleurstelling: ik had gehoopt op een debat over dit wetsvoorstel waarin wij zorgvuldig zouden afwegen hoe wij de wet zouden gaan vormgeven inclusief de keuze voor AMvB's met voor- en nahang, hoe de wet in elkaar zit en hoe wij de uitvoeringsagenda gaan inrichten. En nee, dit is wat ons betreft geen uitstelgedrag; wat ons betreft, maken wij vaart met de uitvoering, maar eerst moeten wij de kaders regelen. Dan kunnen wij structureel iets voor dieren-welzijn verbeteren. Ik zal in mijn verdere betoog de volgende onderdelen uitwerken: de intrinsieke waarde, de preventieve systeemtoets en de zorgplicht, die voor mij leidend zijn.

Allereerst werk ik de intrinsieke waarde van het dier uit. Één van de uitgangspunten van de PvdA is dat dieren geen dingen zijn. Dieren beschikken over een intrinsieke waarde. Dit uitgangspunt is beschreven in de nota Rijksoverheid en dierenbescherming van 1981. Dit is een normatief kader dat is gebruikt voor het thans voorliggend wetsvoorstel. Samen met de ChristenUnie hebben wij eerder een motie ingediend bij het debat over de Nota Dierenwelzijn waarin wij de minister ertoe opriepen om dit begrip verder ook juridisch uit te werken. Wij zijn dan ook blij dat in het wetsvoorstel een artikel is opgenomen over de intrinsieke waarde, maar wij zijn teleurgesteld over de invulling van dit artikel. Hier winnen wij de oorlog niet mee. Om mijn misschien wat ongelukkig voorbeeld van het opeten van een olifant, dat ik natuurlijk in overdrachtelijke zin heb bedoeld, naar boven te halen: dit is nog niet het begin van een olifantenteen. Kan de minister toelichten waarom niet is gekozen voor een verdere invulling van het begrip? Zoals nu beschreven, zal en kan het begrip tot veel verschillende interpretaties leiden.

Wij grijpen ook terug op het Verdrag van Lissabon. De leren hebben dat nu getekend en het is nog spannend wat de Tsjechen gaan doen, maar de kans is groot dat het verdrag wordt geratificeerd. In het verdrag staat in de Nederlandse vertaling dat lidstaten ten volle rekening moeten houden met hetgeen vereist is voor het welzijn van dieren als wezens met gevoel. In de Engelse basistekst staat zelfs een bredere term: sentient beings. Dat kun je vertalen als wezens met gevoel en bewustzijn. Waarom is dit niet overgenomen?

De intrinsieke waarde leidt ons naar een andere, belangrijke term: de zorgplicht. Het betreffende artikel geeft op zich een goede beschrijving van die zorgplicht, maar heeft volgens ons, en niet alleen volgens ons, alleen waarde als hier een sanctie aan is gekoppeld. In de memorie van toelichting wordt gewezen naar de Wet milieubeheer, waarin geen sanctiesysteem aan de zorgplicht is gekoppeld. In regelgeving over de afvalstoffen is de zorgplicht echter wel degelijk gekoppeld aan de mogelijkheid van strafrechtelijke handhaving. Door het OM en rechters wordt hier regelmatig gebruik van gemaakt. Wij hebben op dit punt een amendement voorgesteld.

De preventieve systeemtoets. Er ligt een amendement van de heer Van der Ham voor. Wij zijn benieuwd naar de reactie van de minister op dit punt. Ik wil er echter het volgende over zeggen. De kaderwet is gebaseerd op het principe van doelvoorschriften in plaats van middel-voorschriften. Wij steunen in principe dit uitgangspunt voor beleid. Wij zien hierbij echter wel risico's. Het breed kunnen interpreteren van de doelen kan leiden tot ongewenste ontwikkelingen. In dit kader wijs ik op de

preventieve systeemtoets. De minister heeft bij herhaling gezegd dat er systeemdoorbraken nodig zijn om de dierhouderij duurzamer, diervriendelijker en milieuvriendelijker te maken.

Vorig jaar hebben wij in de Kamer gesproken en gestemd over de Kleingruppenhaltung voor kippen. Dit is nauwelijks een welzijnsverbetering ten opzichte van de verrijkte kooien. Gezien de huidige situatie in Duitsland, zijn ze er daar ook achter gekomen, maar dat terzijde. Als wij bij de Kleingruppenhaltung beter naar de uitgangspunten hadden gekeken en die scherp hadden gesteld, dan hadden wij deze stap nooit genomen. De Kleingruppenhaltung is als systeem namelijk geen echte verbetering. Een ander voorbeeld is het robotiseren van het melken. Er is bij de introductie daarvan geen systeemtoets gedaan op het behoud van weidegang. Deze voorbeelden laten zien dat een preventieve toets richting kan geven aan innovatieve ontwikkelingen in de dierhouderij. Het kabinet moet niet alleen doelen stellen, maar ook de leiding nemen bij het laten ontwikkelen van nieuwe systemen en het moet strenge eisen stellen. Samen met de wetenschap, met de ngo's en de veehouderij zullen deze systeemdoorbraken gerealiseerd moeten worden. Daarbij moet bij aanvang getoetst worden op de gevolgen voor dierenwelzijn. Men moet creatief over de stalmuur heen kijken en nadenken over echt radicale verbeteringen.

Verbeteringen in de intensieve veehouderij zijn nodig. Dat ben ik met heel veel collega's hartgrondig eens. Daarom pleit ik hier voor een andere benadering van het beleid, maar ik deel niet de mening dat wij op dit moment voor ieder dier de regels moeten vastleggen. Wij spreken immers over een kaderwet! Bij de uitvoeringsagenda mag u mij hierop ruim bevragen. U weet dat ik mij niet verschuil. Ik wil echt het debat aangaan over de stappen die wij in de uitvoeringsagenda met elkaar kunnen zetten. Dat gebeurt wat mij betreft bij de uitvoering die pas kan plaatsvinden als wij het raamwerk in zijn volle breedte hebben bediscussieerd. En dat doen wij nu.

In dat uitvoeringsdeel zitten veel AMvB's, ministeriële beschikkingen en KB's die ter hand kunnen worden genomen. Het is dus van belang dat de inrichting van de kaderwet beoordeeld wordt, niet alleen op de doelen die in de wet zijn vastgelegd maar ook in wetstechnische zin. Ik vind dat ook de politiek betrokken moet zijn bij de besluitvorming over de uitvoering. Wij kennen immers verschillende vormen van betrokkenheid. In artikel 10.10 wordt slechts een aantal artikelen genoemd waarop de zogenaamde voorhangprocedure van toepassing is. Voorwaarde voor deze voorhangprocedure is dat de onderwerpen betrekking hebben op de bescherming van het welzijn van dieren. Daardoor is de procedure niet van toepassing op andere onderwerpen. Ik pleit voor betrokkenheid van het parlement bij het breder toepassen van de voorhangprocedure, met name op het terrein van de handhaving. Hoe ziet de minister dit? Ik heb graag een reactie op een mogelijke voorhangprocedure bij de identificatie van dieren: artikel 2.4, lid 2, en de regels voor wedstrijden met dieren: artikel 2.15, lid 2. Ik heb samen met collega Cramer een amendement ingediend om deze parlementaire betrokkenheid gestalte te geven. Ik ben benieuwd naar de reactie van de minister op dit punt.

Het is voor de Partij van de Arbeid van cruciaal belang dat de veterinaire infrastructuur op orde is. Kijk naar de Q-koorts; een ziekte waaraan mensen overlijden en waarvan duizenden mensen ziek geworden zijn. Het is dat het een plattelandsziekte is, maar als het in Amsterdam was gebeurd, was de wereld te klein geweest! Nu duurde het toch wel erg lang voordat wij in de gaten hadden dat er een verplichte vaccinatie moest komen. Ook MRSA is een duidelijk voorbeeld van de relatie tussen diergezondheid en volksgezondheid. De problematiek van het stijgend gebruik van antibiotica in de veehouderij en de daaraan verbonden resistentieproblemen met antibiotica bij mensen, baren ons zorgen. Wij hebben dat recentelijk in verschillende debatten in de Kamer met elkaar gewisseld.

Daarom hechten wij aan het onderbrengen van de huidige vigerende Wet op de uitoefening van de diergeneeskunde in de Wet dieren. Meer transparantie over het gebruik van diergeneesmiddelen is van groot belang. Het zorgvuldig, selectief en correct inzetten van diergeneesmiddelen is in het belang van de volksgezondheid en van de diergezondheid. Antibiotica kan en mag geen managementinstrument zijn. Wij vinden dus dat data over het gebruik van diergeneesmiddelen moeten worden verzameld, dat er een autoriteit komt die met de data aan de slag kan gaan en dat beleidsaanbevelingen worden gepresenteerd. Het huidige wettelijk kader werkt met open normen bij de zorgvuldige uitoefening van de diergeneeskunde. Het huidige toepassingssysteem is gebaseerd op klachten. De kans op onwenselijke praktijken is groot. Daarom willen wij een evaluatie van het veterinaire tuchtrecht en een onderzoek naar mogelijke alternatieven.

De fractie van de PvdA is niet tegen biotechnologie, maar vindt dat bij biotechnologie bij dieren het "nee, tenzij"-principe moet blijven bestaan. Wat ons betreft geen versoepeling naar een "ja, mits". Biotechnologie bij dieren is voor een deel geregeld in de Wet op de dierproeven, maar voor alle gevallen daarbuiten is een vergunning nodig en die vergunning moet door een onafhankelijke commissie beoordeeld kunnen worden. Wij zijn benieuwd naar de reactie van de minister op onze bijdrage en mogelijk nog de bijdrage van collega Cramer op dit punt.

De PvdA vindt het belangrijk dat het dierenwelzijn goed in de wet wordt vastgelegd, in het belang van dieren, maar ook vanwege de risico's die het houden van dieren met zich meebrengt voor de menselijke gezondheid, natuur, milieu, uitputting van natuurlijke hulpbronnen, klimaatverandering en sociale rechtvaardigheid. De uitdagingen van de huidige tijd – de financiële crisis, de klimaatproblematiek, de voedselcrisis – onderstrepen niet alleen de noodzaak van aangepaste wet- en regelgeving, maar bieden ook een window of opportunity.

Wij zijn blij dat er nu een positieflijst voor te houden dieren komt, ook al is het een eerste stap met alleen zoogdieren. Wij zijn blij met de invoering van de bestuurlijke boete met de mogelijkheid van lik-op-stukbeleid. In de verdere invulling van de uitvoeringsmaatregelen kunnen wij als Kamer afdwingen om een nog hoger beschermingsniveau in te voeren. Ik roep de minister op om bij de invoering van de wet, de invulling en de uitvoering van de agenda die ervoor komt, de Kamer regelmatig te informeren. Op het moment dat het kabinet met AMvB's komt – wat ons betreft met een voorhang – moet er teruggekeken worden op de afgelopen periode, zodat wij op een gefundeerd oordeel kunnen afkoersen om nieuwe regels te stellen of om

regels te bevestigen. Ook moet bij de uitvoeringsagenda de huidige regelgeving op dit punt worden geëvalueerd, zodat wij tijdens het proces de vinger aan de pols kunnen houden.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Het is geweldig dat wij met zijn allen zoveel tijd hebben genomen voor de behandeling van de Wet dieren. De voorzitter zei het al: het is eigenlijk een unicum. Maar van uw kant hoor ik erg weinig concreets over de manier waarop wij werkelijk een koers gaan uitzetten om meer dierenwelzijn te creëren. In de beantwoording van de feitelijke vragen heeft de minister gezegd dat zij de aangekondigde beleidsvoornemens niet tot stand laat komen voordat de Wet dieren er is. Dat betekent eigenlijk dat er tot medio 2011 niets gaat gebeuren op het gebied van dierenwelzijn. Wat vindt de PvdA van dat antwoord van de minister?

De heer **Waalkens** (PvdA): In mijn betoog heb ik proberen recht te zetten dat dit een kaderwet is waarbinnen die vijf wetten een plek krijgen. Wij spreken nu niet alleen over de wetstechnische beoordeling, wij scheppen ook de kaders waarvan de AMvB's, de ministeriële besluiten en de KB's een onderdeel zijn. Ik kan mij niet voorstellen dat wij nu op onze handen gaan zitten. Wij zullen onderdelen van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren die nog niet ingevuld zijn, nu kunnen invullen, omdat er bijvoorbeeld een positieflijst voor zoogdieren komt. Dat is een eerste stap. Als de wet wordt geamendeerd op het punt van de intrinsieke waarde, hebben wij een betere kapstok om te werken richting de AMvB's. Wij stellen de zorgplicht centraal in deze kaderwet. De opgelegde straffen zullen hun oorsprong moeten kunnen vinden in deze kaderwet. Ik kan het mij niet voorstellen dat wij als Kamer accepteren dat wij op onze handen gaan zitten.

De **voorzitter**: Mevrouw Thieme, tot slot.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): U geeft de minister dus duidelijk de boodschap mee dat het niet zo kan zijn dat beleidsvoornemens alleen nog maar in het kader van de nieuwe Wet dieren tot stand komen. Er moet nu gewoon worden doorgegaan met het stellen van regels binnen de vigerende regelgeving. Dat klopt dus?

De heer **Waalkens** (PvdA): Absoluut.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Ook de heer Waalkens heeft het over het neerzetten van een kaderwet, maar als ik kijk naar het wetsvoorstel dat vandaag wordt voorgelegd, zie ik dat het land gewoon stilstaat als wij dat aannemen. Er staat bijvoorbeeld een verbod in op het houden van productiedieren en daaronder volgt een AMvB, maar die kennen wij niet. Als wij dit wetsvoorstel aannemen, creëren wij een gigantisch probleem in Nederland. Ziet de heer Waalkens dat ook en vindt hij niet dat wij gewoon in alle eerlijkheid moeten kijken naar hoe de minister deze wet in wil gaan vullen voor wij er ja tegen zeggen?

De heer **Waalkens** (PvdA): Wij spreken nu over het continueren van de onderdelen van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren. Het wordt een integraal onderdeel van de kaderwet. Voor zover de GWWD niet is ingevuld, hebben wij een strak beoordelingskader in deze kaderwet. Ik kan mij niet voorstellen dat er een gat valt tussen de oude en de nieuwe wet. Als dat zo is, ben ik benieuwd naar de reactie van de minister op dit punt.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Anders ik wel. Ik wil wel weten welke AMvB's worden overgenomen. Dat weten u en ik niet; wij zitten eigenlijk in het blinde te praten over een wet waar amper iets in staat. Ik wil nog een vraag stellen over iets wat er wel in staat: de positieflijst. Wij hebben daar echt al jaren over gekletst. Wij zijn het met elkaar eens. De minister haalt er nu een puntje uit: er komt een positieflijst voor zoogdieren. U zegt dat dit een eerste stap is. Door het in de wet zo vast te leggen is het volgens mij dé stap. Bent u het met mij eens dat wij moeten blijven pleiten en dat in deze wet vastgelegd moet worden dat er een positieflijst komt voor alle diersoorten die daarvoor in aanmerking komen en niet alleen voor zoogdieren?

De heer **Waalkens** (PvdA): Dat klopt, maar als je kijkt naar de worsteling om de positieflijst op te stellen – ze zijn er ook in België mee bezig, daar wordt over en weer een juridisch gevecht gevoerd over wat nu wel en niet kan – denk ik dat wij met deze eerste stap door de ervaringen binnen de Nederlandse context en de Nederlandse wet- en regelgeving met de zoogdieren kunnen beginnen. Dat is de gemakkelijkste eerste stap. Ik ben het absoluut met u eens dat wij daar waar mogelijk de volgende stap ook moeten gaan zetten. Als ik ook kijk naar de Europese dimensie van wat kan en niet kan, twijfel ik erover om af te dwingen om de positieflijst voor alle diersoorten op te stellen. Laten wij nu de eerste stap zetten en daar ervaring mee opdoen, dan zullen wij samen aan het touw trekken om deze kar verder te trekken.

De heer **Van der Ham** (D66): Intrinsieke waarde van het dier is zo'n begrip waarop je vervolgens verder kan bouwen. U zegt dat wij daar nog nader invulling aan moeten geven. Er liggen twee amendementen die voor een deel overlappen, een van mevrouw Van Velzen en een van mij; er zitten een paar verschillen in. Is dat een beetje de richting waarin u denkt of moeten daar nog andere dingen in zitten? Bent u bereid om op dat punt in deze wet wat nadere omlijning te geven om verder te komen met het debat?

De heer **Waalkens** (PvdA): Ik heb gerefereerd aan het Verdrag van Lissabon, waarvan zowel in de Engelse basistekst als in de Nederlandse vertaling staat: dieren zijn wezens met gevoel en bewustzijn. Als je daarop voortborduurt in het debat over de intrinsieke waarde, denk ik dat wij full-fledged die tekst uit het Verdrag van Lissabon kunnen opnemen. Ik dacht dat ook in de memorie van toelichting bij de wet de criteria van Brambell genoemd zijn. De memorie van toelichting is een integraal onderdeel van de wet. Dus met referte aan de criteria die u noemt en die ook mevrouw Van Velzen noemt, met daarbij het uitgangspunt dat in het Verdrag van Lissabon wordt aangegeven – wij hebben de goedkeuringswet met betrekking tot dat verdrag hier laten passeren – zou dat een verdere invulling van het begrip "intrinsieke waarde" kunnen zijn.

De heer **Van der Ham** (D66): Nog los ervan dat de

memorie van toelichting onderdeel van de wet is, maakt het het natuurlijk wel sterker als je het in de wetstekst zelf zet. Het heeft dan toch wat meer kracht. Er zijn ook nog een aantal andere toevoegingen die ik er middels mijn amendement in wil hebben. Ik ben natuurlijk gaarne bereid om de formulering die wij natuurlijk al hebben laten passeren vanuit het Verdrag van Lissabon, ook op te nemen in dat amendement. Bent u bereid om tot een soort gezamenlijke formulering te komen om toch wat meer kader te geven?

De heer **Waalkens** (PvdA): Ik heb zo-even met referte het Verdrag van Lissabon aangehaald. Ik hoor ook nog graag de reactie van de minister, zodat wij kunnen kijken of wij het begrip "intrinsieke waarde" wat beter kunnen kwalificeren. Niet kwantificeren maar kwalificeren. Het is een wat filosofisch debat maar ik denk dat deze kaderwet bij uitstek het moment is om daarover te spreken.

□

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Voorzitter. Verbetering van het dierenwelzijn is een belangrijke opgave voor deze coalitie. In het coalitieakkoord is dierenwelzijn niet voor niets een zelfstandige paragraaf in het hoofdstuk Duurzame leefomgeving. Na de Nota Dierenwelzijn en de Nota Diergezondheid wordt het drieluik afgerond met een wettelijk kader, de Wet dieren. Het is goed dat we ook het wettelijk kader op orde brengen en waar nodig laten aansluiten bij de tijd waarin we leven. Ik noem alleen al het feit dat de Wet dieren begint met de erkenning van de intrinsieke waarde van het dier en de zorgplicht. Dat is een heel andere toon dan de GWWD, die op dat punt veel afstandelijker was en pas in hoofdstuk 3 begint over de zorg voor het welzijn van dieren, na een hoofdstuk over diergezondheid en bestrijding van dierenziektes.

De wet zelf biedt geen enorme koerswijzigingen en gaat veelal om nuances, maar dat is logisch. De Wet dieren is een samenvoeging van een aantal wetten, waaronder de grote dierenwet, de GWWD, die we al hadden en waarin al veel geregeld was met betrekking tot het houden van dieren. Bovendien is het een kaderwet en zullen de uitvoeringsbepalingen uiteindelijk de lakmoesproef zijn. De ChristenUnie kan zich vinden in integratie van een aantal verschillende wetten in één kaderwet. Een integrale wet vergroot de duidelijkheid voor iedereen die met dieren te maken heeft, wat zou kunnen leiden tot lastenvermindering. Ik constateer echter dat er eigenlijk een stapeling van wetten is, met nu in feite één wet extra, aangezien de GWWD blijft bestaan. Dat geldt ook voor de Visserijwet, de Jachtwet en de Wet op de dierproeven. Er zijn dus nog steeds meerdere wetten die gaan over dieren. De vraag is dus of er werkelijk sprake zal zijn van meer duidelijkheid. In de nota naar aanleiding van het verslag antwoordt de minister op vragen van mijn kant dat de genoemde wetten niet over het houden van dieren gaan. Dat vraag ik mij ook af over de Wet op de uitoefening van diergeneeskunde, die voor een groot deel over de dierenartsen gaat. Omgekeerd: de Visserijwet gaat dan wel niet over gehouden dieren, maar wel over een regulering van visserijactiviteiten, dus menselijke handelingen ten aanzien van dieren. Ik hoor daarom graag de visie van de minister op de integraliteit van deze wet en de gewenste duidelijkheid, ook ten opzichte van andere wetgeving.

De vraag naar duidelijkheid speelt ook bij de beoordeling van de wet als zijnde een kaderwet. Een kaderwet moet de norm stellen waaruit lagere regelgeving logischerwijs, zonder verrassingen, kan voortkomen. Er worden veel zaken benoemd waarover regels gesteld kunnen worden. Dat is een goede zaak, maar het is niet altijd duidelijk welke kant het op gaat met de lagere regelgeving. In dat licht is het volgens de ChristenUnie belangrijk dat de Kamer goed betrokken is bij de invulling van de AMvB's. Voor een aantal is een voorhang geregeld, voor een aantal andere artikelen niet. Ook collega Waalkens stelde hier al vragen over. We hebben op dat punt dan ook een amendement ingediend om toch een aantal artikelen toe te voegen aan de voorhang. Nog één vraag over de AMvB's: kan de minister aangeven welke van de huidige AMvB's overgaat naar de nieuwe wet, welke worden ingetrokken en welke worden aangepast? Dat is in lijn met een vraag van mevrouw Van Velzen. Dit is voor ons nog wel een spannend moment.

Voordat ik inga op specifiekere punten maak ik nog een enkele opmerking van meer algemene aard. Een deel van de bepalingen van de GWWD is nooit in werking getreden. Daarmee is die wet voor een belangrijk deel een papieren werkelijkheid gebleven. Dat kan voor de Wet dieren niet de bedoeling zijn. Ik hoor daarom graag van de minister welke planning zij heeft en of zij de Kamer op de hoogte kan houden van de inwerkingtreding van de wet en kan laten weten welke zaken blijven liggen. Dat kan wat ons betreft gekoppeld worden aan de rapportages over de Nota Dierenwelzijn en de Nota Diergezondheid.

In artikel 10.11, de evaluatiebepaling, wordt voorzien in een evaluatie over vijf jaar. Het is goed dat er een evaluatiebepaling is opgenomen. De GWWD, die grotendeels is opgenomen in de Wet dieren, is nooit geëvalueerd. Dat is toch een gemiste kans. Het is mooi dat dit nu wel geregeld wordt.

De ChristenUnie ziet met deze Wet dieren een aantal belangrijke verbeteringen ten opzichte van de huidige situatie. De toon van deze wet is heel anders. De Wet dieren begint, zoals ik net al zei, met het dier zelf: intrinsieke waarde, zorgplicht, regels over het houden van dieren en een verbod op dierenmishandeling. Dat is een prima keuze die recht doet aan de manier waarop wij tegenwoordig naar dieren kijken.

Er gaat gewerkt worden met een positieflijst. Ook in de GWWD werd hier al melding van gemaakt, maar dit artikel is nooit in werking getreden. In de Wet dieren is er weer voor gekozen om deze bepaling op te nemen met de intentie er nu ook invulling aan te geven. Een positieflijst is onzes inziens een belangrijk en niet mis te verstaan signaal: deze dieren mogen worden gehouden en de rest niet. Uit de jarenlange discussie over de inwerkingtreding van de positieflijst blijkt dat het geen eenvoudige bepaling is. Daarom kan de ChristenUnie ermee leven dat er eerst begonnen wordt met de lijst van zoogdieren en later met de lijst voor andere categorieën.

Ook artikel 2.10, het doden van dieren, wordt nu uitgewerkt, wat meer is dan nu in de GWWD. Uitgangspunt blijft het "nee, tenzij"-principe. De uitzondering voor het doden van dieren die voor de productie worden gehouden, geeft onzes inziens de noodzakelijke

duidelijkheid. Immers, wij houden veel dieren juist voor hun vlees. Dus zijn die dieren geen uitzondering meer, maar regel. Dat deze dieren gedood mogen worden, doet overigens niets af aan het uitgangspunt van zorgvuldige bedrijfsvoering. Het onnodig doden van dieren is dus niet de regel. Ik denk dan aan de eendagshaantjes omdat wij daar niets mee kunnen of de legkippen waarvan de eiproductie afneemt. Men kent mijn inspanningen om voor de eendagshaantjes een andere route te kiezen. Daarvoor hebben wij nog steeds de verplichtingen om de doorgeslagen manieren van produceren tegen te gaan. Ik vraag daar de aandacht van de minister voor bij de uitwerking in de AMvB's.

Naast de door mij genoemde verbeteringen die de Wet dieren meebrengt, zijn er zaken waar mijn fractie vragen over heeft of die zij graag aangevuld zou zien. Het eerste is artikel 1.2c, dat ook al door collega's is genoemd, dat niet alleen gericht is op gehouden dieren en dierlijke producten, maar ook op het bevorderen van de afzet van dierlijke producten. Dat lijkt mij tamelijk overbodig. De afzetbevordering is toch echt een zaak van de ondernemers zelf. Kan de minister uitleggen waarom afzetbevordering onder de reikwijdte van de wet valt en wat zij hiermee eigenlijk bedoelt?

De term "intrinsieke waarde" is nu in een apart artikel opgenomen. Zoals gezegd: het is goed dat dit nu expliciet in de wet staat. Door het te noemen, komt echter meteen de vraag op wat wij verstaan onder intrinsieke waarde. Bijna alle collega's hebben daar inmiddels over gesproken. Voor een deel wordt dat ingevuld met bepalingen verderop in de wet. Voor een deel zal dat ook moeten blijken uit de uitvoeringsbepalingen en kan dit gaandeweg worden ingekleurd. Toch blijft bij mij wel de vraag hangen: moeten wij de bepaling zelf ook niet expliciteren? Een kaderwet moet immers normstellend zijn. Ik hoor hier graag de visie van de minister op. Kan zij dan ook ingaan op de verhouding met de Europese regelgeving? Daar wordt de intrinsieke waarde van het dier niet zo expliciet erkend maar, zoals collega Waalkens ook al opmerkte, wel in het Verdrag van Lissabon. Als dat geratificeerd is, is er weer een andere dimensie bijgekomen. Dat is belangrijk omdat Europese regelgeving vaak leidend is voor onze regelgeving. Collega Waalkens en ik hebben bij de behandeling van de Nota Dierenwelzijn een motie ingediend voor de uitwerking van een afwegingskader. Een uitwerking van de intrinsieke waarde zou hiervoor een handvat kunnen bieden.

Sprekend over die uitwerking en het begrip intrinsieke waarde kom ik op het volgende. Wettelijk bezien zijn dieren in ons rechtsstelsel roerende zaken. Het Burgerlijk Wetboek gaat in Boek 3 uit van de begrippen goederen en zaken. Dieren worden niet apart onderscheiden. Zij kunnen in bezit worden genomen en mensen kunnen over dieren het wettelijk recht van eigendom uitoefenen. Deze juridische kwalificatie van dieren als niet meer dan zaken sluit niet aan op het natuurlijke rechtsgevoel. Een dier kan tot op zekere hoogte behandeld worden als een zaak, zeg een stoel of een tafel. Rechtshandelingen met dieren als object, koop en verkoop, zijn mogelijk. Tegelijkertijd onderscheidt het dier zich van een gewone zaak. Als men dieren koopt, verkoopt of in eigendom heeft, houdt men rekening met de eigen aard van het dier. Het Burgerlijk Wetboek komt hier in een enkele bepaling tot op zekere hoogte aan tegemoet. Zo kent het BW een bepaling over het verlies van een goed – boek 5, artikel 18 – en daarnaast een op de eigen aard van het dier toegesneden bepaling over het verlies van een dier, artikel 19. Ook artikel 350 WvS onderscheidt aan de ene kant beschadiging van goederen in lid 1 en aan de andere kant beschadiging van dieren, lid 2. Deze notie is in het BW echter niet zover doorgevoerd dat dieren naast zaken worden gezien als een in juridische zin aparte categorie. In Duitsland is dat al aangepast met een artikel waarin staat dat dieren geen zaken zijn. Wij stellen dan ook voor om na de bepaling met de definities van zaken een bepaling op te nemen dat dieren geen zaken zijn. Hiermee brengen wij onder woorden dat dieren niet zonder meer gelijkgesteld kunnen worden aan zaken en zoeken wij aansluiting bij de benoeming van de intrinsieke waarde van het dier. In het tweede lid van ons voorstel wordt bepaald dat de bepalingen met betrekking tot zaken wel van overeenkomstige toepassing zijn op dieren, rekening houdend met de wettelijke voorschriften en regels en met de openbare orde en de goede zeden. Daarover hebben wij eerder met collega Van der Ham gesproken. Ik heb op dat punt een amendement op stuk nr. 37 ingediend.

In het verlengde van het begrip intrinsieke waarde is er in deze wet een zorgplicht ingesteld. Dat is mooi en sluit goed aan bij de erkenning van de intrinsieke waarde van het dier. Wat ons betreft wordt daaraan toegevoegd dat deze zorgplicht ook gehandhaafd kan worden. Dat is niet nieuw, ook in de Wet milieubeheer is gekozen voor een handhaving van de zorgplicht. Collega Waalkens heeft hiervoor een amendement ingediend, waarvan ik namens mijn fractie de medeondertekenaar ben.

Een volgend punt betreft artikel 5.11, de diervoeders. Dit artikel stelt dat de minister maatregelen kan treffen met betrekking tot diervoeders die de gezondheid van mens of dier of het milieu in gevaar kunnen brengen. In de wijzigingsnota is dit aangepast door de toevoeging "indien niet correct gebruikt". Ik vraag de minister wat de reden is voor deze toevoeging en of deze toevoeging niet juist kan leiden tot eindeloze discussies wat wel of niet correct gebruik is.

Het laatste punt waar ik inhoudelijk iets over wil zeggen betreft artikel 2.23 over de biotechnologie. Andere collega's spraken daar ook al over. In de GWWD, artikel 66 en verder, stond de bepaling dat het zonder vergunning verboden is genetisch materiaal te wijzigen, of biotechnologische technieken toe te passen bij een dier of embryo. In de Wet dieren staat daarbij dat krachtens AMvB in het belang van de gezondheid of welzijn van dieren en in het belang van de ethische aanvaardbaarheid regels worden gesteld. Ik proef hieruit dat het "nee, tenzij"-principe uit het oude artikel is losgelaten. De ChristenUnie is van mening dat juist bij een gevoelig onderwerp als dit, het "nee, tenzij"-principe gehandhaafd dient te worden. Kan de minister aangeven welke reden hiervoor doorslag hebben gegeven? Ik heb een amendement op dit punt in voorbereiding samen met de collega's Waalkens en Ormel om ook in de Wet dieren het huidige principe te blijven hanteren. Het "nee, tenzij"-principe sluit ook aan bij de kaderwet; wij stellen daarin de norm.

Ik zal afronden. Wij kunnen en zullen nog vaak spreken over het welzijn van dieren, hoe dit kan worden verbeterd en hoe invulling gegeven wordt aan die eigenheid van het dier, aan de waarde van het dier als levend schepsel waarvoor de mens een bijzondere verantwoordelijkheid draagt. Voor de ChristenUnie is het

een belangrijke opdracht om daaraan invulling te geven. Ik heb daaraan in dit debat een bijdrage willen geven. De ChristenUnie is positief over het wetsvoorstel, maar ziet op een aantal punten graag een nadere verduidelijking. Wij zien uit naar de discussie met de minister.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): De heer Cramer sprak in het begin van zijn betoog over artikel 1.2c, de reikwijdte van deze wet waarin heel nadrukkelijk de afzet van dierlijke producten staat. Hij is daarover met mij verbaasd. Ik vraag hem of wij dat er niet gewoon uit moeten halen en daar iets nobels voor in de plaats zetten, bijvoorbeeld het bevorderen van de duurzaamheid van de productie zoals ik in het amendement heb voorgesteld. Is hij bereid om concrete steun uit te spreken voor dit amendement?

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Ik had een amendement in voorbereiding om het woordje "afzet" eruit te halen. Bij de voorbereiding kregen wij de discussie of afzet ook anders gelezen kan worden dan alleen de bevordering in commerciële termen. Ik ben benieuwd naar het antwoord, maar heb met interesse kennis genomen van het amendement van mevrouw Van Velzen. Ik sta daar in principe positief tegenover.

De heer **Ormel** (CDA): Ik heb een vraag over het amendement van de heren Cramer en Waalkens waarin zij stellen dat dieren geen zaken zijn. Dat ben ik met de heer Cramer eens. Ik vind het wat wonderlijk om via een amendement op de kaderwet dieren het Burgerlijk Wetboek te wijzigen. Dat is in feite wat er gebeurt. Ik vraag mij af of dat wetstechnisch zuiver is. Een andere vraag is of de heer Cramer hierbij voldoende overzicht heeft over de reikwijdte van een en ander. Begrijp mij goed, ik sta inhoudelijk sympathiek tegenover dit voorstel. Ik vraag mij echter af of dit wetstechnisch de juiste weg is.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Ik snap de vraag van de heer Ormel. Bij de voorbereiding hebben wij ons afgevraagd of er een andere mogelijkheid is om de intrinsieke waarde vorm te geven. Wij kwamen op dit artikel in het Duitse recht. Dit leek zo simpel, dat wij ons aanvankelijk niet konden voorstellen dat dit het enige was. Bureau Wetgeving heeft een en ander voor ons voorbereid. Daaruit is naar voren gekomen dat het mogelijk is. Als uit de beantwoording van de minister blijkt dat er haken en ogen aan kleven, ben ik altijd bereid om een en ander aan te passen. Mijn bedoeling is immers niet om onduidelijkheid te creëren.

Over de reikwijdte zeg ik het volgende. Het is belangrijk dat wij leren nadenken in termen dat dieren geen zaken zijn waarover wij naar believen kunnen beschikken. De eigenheid van het dier zit er altijd tussen. Daarover heb ik ook met de heer Van der Ham gesproken. Dat gaat over het normbesef en hoe wij met dieren omgaan. Ik heb daar een mooi voorbeeld van. Als wij een tafel vervoeren in een auto, geeft het niet als die een beetje klem zit en de poten een beetje verbuigen. Als wij een dier in een auto vervoeren, zorgen wij dat die voldoende ruimte heeft, te drinken krijgt en niet achterblijft als de auto afgesloten wordt. Dat staat nergens in de wet, maar wij vinden het wel normaal. Dat is het normbesef waarop ik doel. Het moet niet gelijk in de wet worden vastgelegd. Het besef verschilt van situatie tot situatie. Juist het feit dat erkend wordt dat het dier geen zaak is, komt echter tegemoet aan het gevoel in de samenleving: een dier is geen zaak.

De heer **Ormel** (CDA): Ik vind het niet prettig als de heer Cramer mijn tafel vervoert en die met kromme poten aflevert. Het vervoer van een paard is overigens gewoon geregeld in de wet. Ik kom terug bij het amendement van de heer Cramer. Dat stelt dat dieren geen zaken zijn. Daarmee ben ik het eens. In het amendement staat echter ook dat bepalingen met betrekking tot zaken op dieren van overeenkomstige toepassing zijn. Met andere woorden, de heer Cramer vindt dieren geen zaken, maar stelt in de uitwerking dat het wel zaken zijn.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Ik leg het af tegen onze juristen. Daar ben ik heel eerlijk in. Ook ik heb mij verbaasd over de voorgestelde tekst, die overigens analoog is aan die van de Duitse wetgeving. Juristen hebben mij echter verzekerd dat je kunt zeggen dat een dier geen zaak is, maar dat de wijze van behandeling van een dier uit een zaak afgeleid kan worden. Het cruciale verschil zit in het tweede deel, waarnaar ik ook verwezen heb, alsook in de openbare orde en de goede zeden. Daar zit 'm de crux. Vandaar mijn voorbeeld van: hoe vervoer ik een dier en hoe vervoer ik een tafel.

De heer **Van der Ham** (D66): Ik vind het een zeer sympathiek amendement. Ik kan niet helemaal inschatten of het aanpassing behoeft in juridisch-technische zin. De doelstellingen onderschrijft D66 echter van harte. Ik keer terug naar de intrinsieke waarde van het dier. Wij moeten dit, als het maar even kan, zeker regelen. Het is immers een goede kaderstelling. Er zijn ook andere amendementen ingediend die proberen de kaderstelling te duiden. Hoe staat de heer Cramer daarin? Ik heb dat ook aan de heer Waalkens gevraagd. Heeft de heer Cramer nog wensen om formuleringen of amendementen in te brengen om tot iets te komen waarin wij ons allemaal kunnen vinden?

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Ik heb goed kennisgenomen van de ingediende amendementen en de daarover gevoerde discussies. Ik ben benieuwd naar de beoordeling van de minister. Wij hebben met elkaar gesproken over de Nota Dierenwelzijn en de andere nota. Daarin wordt ook aan dit punt geraakt. Waar in de Nota Dierenwelzijn is verwezen naar de vijf vrijheden van Brambell, heb ik in het debat daarover enige reserves geuit. De vraag is of dit een-twee-drie vertaald kan worden naar iets dat door alle fracties in de Kamer eenduidig gedeeld wordt. Ik heb daar zo mijn twijfels over. Ik snap de worsteling van de minister. De drang om er iets over te zeggen is echter groot. Vandaar dat ik in de voorbereiding voor dit debat heb gezocht naar andere mogelijkheden. Ik ben met dit BW-voorstel gekomen, omdat het appelleert aan wat normaal zou moeten zijn. Wij kunnen heel lang discussiëren over wat "normaal" is, maar het voorbeeld van de cavia vond ik daarvoor heel sprekend; dat snappen we allemaal. Maar dit spanningsveld kan volgens mij nooit in regelgeving worden vastgelegd, daar ben ik eerlijk in. En we moeten dat ook niet proberen, omdat we dan alles wat normaal is zo gaan inkaderen, dat we niets meer normaal gaan vinden.

De heer **Van der Ham** (D66): Die proportionaliteit is een onderdeel van de vijf vrijheden, maar ook van de

aanvullingen in mijn amendement; niet alles kan op dezelfde manier worden gewogen. U heeft een heel goed voorstel gedaan, maar het kan worden uitgebreid. Ik nodig u uit om tijdens deze beraadslagingen mee te denken over de intrinsieke waarde van het dier, waaraan u genegen bent, om ervoor te zorgen dat we tot een formulering komen die nauwer is en ook recht doet aan proportionaliteit. Wij hebben daarvoor wat suggesties gedaan. Ik hoop dat u in dit debat net zo hard met ons meedenkt als de heer Waalkens heeft gedaan.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Om de spreektijd te beperken, heb ik ervoor gekozen om niet uitgebreid op alle amendementen in te gaan. Nogmaals, ik ben zeer benieuwd naar de reactie van de minister hierop. De worsteling over de intrinsieke waarde leeft volgens mij breed in deze Kamer. Het zou mooi zijn als we overeenstemming kregen over de te zetten stappen, al heb ik er eerlijk gezegd een wat hard hoofd in dat wij een eenduidige formulering hiervoor zullen vinden. Maar mocht dat het geval zijn, dan teken ik daarvoor.

De heer **Graus** (PVV): Voorzitter. Ik ben een beetje verbaasd en ook wel teleurgesteld. Ik zit in verschillende commissies met de heer Cramer en meestal is hij degene die het eerlijk durft te zeggen als hij van iets geen chocola kan maken. Dat zijn dan ook altijd zijn letterlijke woorden: ik kan er geen chocola van maken. Nu kan zelfs de Raad van State van heel veel begrippen geen chocola maken en is het volstrekt onduidelijk wat de voor- en nadelen zijn. Toch eindigt de heer Cramer ermee dat hij zich erin kan vinden, dat het positief is. Waar zijn die voordelen, wat is er zo positief aan en waarom grijpt de ChristenUnie deze mogelijkheid niet om afstand te doen van het dieronvriendelijk beleid van het CDA? Uit andere debatten weet ik dat bij de ChristenUnie de normen en waarden met betrekking tot dieren veel hoger staan aangeschreven, maar nu gaat ze mee, mogelijk gesandwicht tussen PvdA en CDA. Ik begrijp dit gewoon niet.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Dat spijt mij dan, ik dacht dat ik aan dit debat een duidelijke bijdrage had geleverd. Ik voel mij absoluut niet gesandwicht tussen de heren Ormel en Waalkens. Ik heb een eigenstandige positie gekozen en mijn partijtje in dit debat meegeblazen. Ik heb geprobeerd om recht te doen aan de standpunten van de ChristenUnie, juist vanuit de zorg die zij wil hebben voor de schepselen die ons zijn toevertrouwd. Ik denk dat er over dierenwelzijn nog veel te zeggen zal zijn. Ik heb dat gedaan in het debat. Wij praten nu over de kaderwet. Die zullen wij allen als uitgangspunt moeten nemen.

De heer **Graus** (PVV): Ik doelde eigenlijk op zaken die ikzelf heb genoemd, zoals de intrinsieke waarde en het rechtsobject. Dat staat haaks op elkaar. Zoiets kan uw partij of uzelf persoonlijk toch niet bekoren?

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Dit sluit aan op wat collega Van der Vlies zei: de mens mag over het dier beschikken; niet naar believen, maar wel in het kader van de voedselketen. Daarin moeten we zorgvuldig zijn. We moeten ook zorgvuldig onze woorden kiezen. Maar ik ben het ten dele met u eens; vandaar mijn opmerking dat ik er een hard hoofd in heb dat alle partijen hier aan het eind van het debat zullen komen tot een eenduidige formulering van het begrip "intrinsieke waarde", mede door de conclusie van de Raad van State. Ik heb daar een hard hoofd in, maar als er een komt, teken ik ervoor.

□

De heer **Dibi** (GroenLinks): Voorzitter. Wow, moet u eens zien: het veertigste amendement is reeds ingediend en volgens mij was dat niet eens het laatste. Dat betekent dat deze wet van de minister een extreme make-over krijgt en volgens mij niet omdat de Kamer zo tevreden is met de kaderwet. Ik zal niet, zoals mevrouw Van Velzen, zeggen dat de minister terug moet om haar huiswerk over te doen, omdat dat onnodige vertraging zal opleveren en daarbij is niemand gebaat. Ik vraag de minister echter wel of zij het idee had dat zij hiermee weg kon komen. Had zij het idee: ik ga het proberen en misschien kom ik ermee weg? Volgens mij is de reactie van de Kamer in elk geval luidkeels: dat gaat mooi niet door. Dit is slechts een zeer beperkt begin. Zelfs de coalitiepartijen konden, ondanks voorzichtige formuleringen, niet maskeren dat zij zeer ontevreden zijn met het broddelwerk dat de minister heeft afgeleverd. Ik vind het eerlijk gezegd ook wel een beetje raar dat de minister zomaar met een wet aankomt die niet eens is geëvalueerd en waarvan veel AMvB's nooit zijn uitgewerkt, met de gedachte dat die zomaar door de Kamer geloodst kan worden.

Voorzitter. Er is al veel gezegd en ik zal proberen om dat niet te herhalen. Ik zal vooral de schijnwerpers richten op het punt dat voor de GroenLinks-fractie het belangrijkste is, namelijk de vee-industrie. Sinds de jaren vijftig is de veehouderij zowel binnen als buiten Nederland steeds intensiever geworden. Kostenbesparing, arbeidsbesparing en innovatie hebben ertoe geleid dat dieren steeds meer als productiemiddel en steeds minder als levend wezen worden gezien. Alle middelen zijn geoorloofd als er maar zo snel en zo goedkoop mogelijk kant en klare producten worden geproduceerd voor de schappen van de supermarkt; efficiency.

Sinds diezelfde jaren vijftig is ook, dankzij het ontstaan van maatschappelijke organisaties die zich opwerpen als verdedigers van dierenwelzijn en dierenrechten, steeds meer kritiek ontstaan op de wildgroei van varkens-, pluimvee- en vleeskalverfabrieken. Steeds luider klinkt de roep om respect te tonen jegens dieren. Laat ik voorop stellen dat GroenLinks accepteert dat dieren worden gebruikt en gehouden om te voorzien in de voedselvoorziening. Onnodig leed van dieren accepteert GroenLinks echter onder geen beding. Ik ben geen dierenrechtenfundamentalist en ik zal het daarom minder hebben over eenzaamheidsproblemen bij huisdieren, hoe serieus ook, en meer over het gebied waarop het dierenleed op dit moment grootschalig aanwezig is. De belangrijkste vraag voor de GroenLinks-fractie is wat de Wet dieren concreet betekent voor de dieren die gehouden worden in de veefabrieken.

Ik was deze week in Cuijk en een aantal omringende gemeenten. Het was een bijzondere ervaring om die veefabrieken live te zien en om te zien hoe er sprake is van uitbreiding. Er zijn ontzettend veel boeren die ergens een varkensflat van twee verdiepingen willen lanceren. Ook zijn er vaak boeren die boos zijn omdat dat hun uitzicht verpest. Er is in elk geval totaal geen sprake van vermindering van de vee-industrie. Men zou denken, als

men de gevolgen op een rijtje zet, dat er alleen maar sprake kan zijn van vermindering in plaats van uitbreiding. Hoe kijkt de minister aan tegen die verdere uitbreiding?

Wij zien varkens, kippen en kistkalveren die een beestonterend bestaan leiden. Zij hebben geen bewegingsvrijheid en geen ruimte voor natuurlijk gedrag. Er is net genoeg voedsel om te staan en in leven te blijven. Zij worden ver voor de natuurlijke levensduur geslacht, om maar te zwijgen over de vroegtijdige sterftecijfers en slachtmethoden. Er zijn al ontzettend veel woorden gewijd aan de dierziektes en het risico daarop dat de ontzettend grote veedichtheid met zich meebrengt. Dit is geen vermenselijking maar fabricering van het dier. Ik zou het ook als ontmenselijking van de mens willen beschouwen.

Naast het ethische probleem brengt de grootschalige intensieve landbouw ook twee zeer hardnekkig milieuproblemen met zich. Met de productie van vlees en zuivel komen heel veel broeikasgassen vrij, door het voer van de beesten, door het transport van dat voer en door hun scheten, boeren en poep. The United Nations Food and Agriculture Organisation van de Verenigde Naties becijferde eind 2006 dat de veeteeltsector wereldwijd 18% van alle broeikasgassen uitstoot. Ons eigen Planbureau voor de Leefomgeving houdt het op 12%. Zelfs op dat lage percentage zou het nog ontzettend veel zijn. Daarnaast raakt de mineralenbalans op aarde verstoord; dat is het tweede milieuprobleem. Omdat wij zo van beesten houden, hebben wij niet genoeg voer. Dat halen wij vooral uit Zuid-Amerika. Daar worden regenwouden omgehakt om ruimte te creëren voor sojaplantages: ons koeien- en varkensvoer. Daar wordt de grond uitgeput en hier komen de voedingsstoffen via koeienpoep in veel te hoge mate in de grond. Dit kan zo niet langer, van welke partij je ook lid bent.

Deze minister kan geschiedenis schrijven door de eerste minister te zijn die verdere uitbreiding van de vee-industrie stopzet en begint met een omschakeling naar een milieuvriendelijke en diervriendelijke landbouw. Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit moet dit voorjaar bij de evaluatie van het kabinetsprogramma Schoon en Zuinig aan de Kamer duidelijk maken hoe de landbouw- en veeteeltsector haar klimaatdoelen gaat halen. Ik wil de minister vragen bij deze evaluatie met een ambitieus plan van aanpak te komen waarmee op korte en lange termijn een aanzienlijke reductie van de uitstoot van broeikasgassen in de landbouwsector bereikt kan worden en waarbij sprake is van een diervriendelijke landbouwsector.

Ik heb vandaag alle partijen wel iets horen zeggen over de vee-industrie. Ook partijen die wel de problemen zien met de omgang met dieren, soms vanuit een ideologische achtergrond, maar eigenlijk nooit een concreet voorstel doen als puntje bij paaltje komt en geen stappen durven te zetten. Dat is begrijpelijk als je kijkt naar de positie van de boeren, want die zal beschadigd raken – dat durf ik hier hardop te zeggen – als we gaan uitfaseren. Toch wil ik iedereen hier vragen – misschien kunnen we morgen een gezamenlijk voorstel maken – om het wel te regelen. De gevolgen van de vee-industrie, van die intensieve veefabrieken, zullen naarmate de tijd verstrijkt, steeds groter worden. Het kan niet zo zijn dat wij wachten op een catastrofe, zoals de uitbraak van een dierziekte, voordat wij gaan handelen en zeggen: zo kan het niet langer.

In dit kader was het leuk om te zien dat naar aanleiding van volgens mij een verkiezing van Wakker Dier het reclamespotje "Kalfsvlees, daar worden we allemaal vrolijk van" van de buis is gehaald. Dat is een goed begin, maar ik ken een nog veel irritantere reclame die al veel langer op de buis is: "Kip. 't Meest veelzijdige stukje vlees." Die wordt gefinancierd met steun van de Europese Unie. Het is volgens mij eigenlijk een propagandafilmpje voor de vee-industrie. Het zou toch ontzettend mooi en positief zijn om het geld dat wij daarvoor uitgeven, in te zetten voor een campagne voor een vleesloze dag. Je bepaalt als kabinet dan niet voor mensen of ze vlees eten – dat moeten ze zelf weten – maar zegt wel: wij vinden het als kabinet belangrijk dat de gevolgen van de vleesconsumptie worden teruggedrongen. Het zou mooi zijn als dit via een bewustzijnscampagne overgebracht wordt op het volk. Is de minister bereid om bij haar Europese collega's ervoor te pleiten dat geld te onttrekken aan het rare spotje "Kip. 't Meest veelzijdige stukje vlees." en een leuke campagne te maken voor een vleesloze dag?

Ik heb nog een aantal procedurele en technische opmerkingen. Het wordt een beetje saai, maar ik ga het heel kort houden. Op dit moment is de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren de belangrijkste wet die het welzijn van dieren regelt. Deze wet uit 1992 kent nu, zeventien jaar later, nog steeds heel veel open einden en bepalingen, AMvB's die nadere uitwerking vereisen. Dit laatste is nooit gebeurd en de wet is nooit geëvalueerd. Ik heb de eer gehad om ondertussen een aantal wetsvoorstellen in deze Kamer te behandelen. Zelden heb ik een wetsvoorstel behandeld waaraan totaal geen evaluatie ten grondslag lag en waaraan het maatschappelijk middenveld niet te pas is gekomen. Waarom is dat niet gebeurd?

Mijn volgende procedurele opmerking is dat deze kaderwet eigenlijk alle relevante wetgeving ten aanzien van dierenwelzijn samen wilde voegen, maar over proefdieren wordt niets gezegd. Dat zit bij minister Klink. Het lijkt mij dat ook voor instellingen die dieren houden en gebruiken voor dierproeven, welzijnseisen gelden. Hoe ziet de minister dit?

Dan mijn laatste procedurele vraag. Wetgeving die wij hier maken – vergeeft u mij deze CDA-opmerking – staat of valt met het draagvlak daarvoor in de samenleving. Het is echt zo. Maatschappelijke organisaties, met name dierenwelzijnsorganisatie, geven aan dat zij zich onvoldoende betrokken voelen bij de totstandkoming van het wetsvoorstel. 23 organisaties hebben zich verenigd, goed voor maar liefst 900.000 leden. Het is toch op zijn minst vreemd te noemen dat een CDA-minister het maatschappelijk middenveld zo heeft genegeerd bij de totstandkoming van dit wetsvoorstel. Hoe gaat de minister dit voorkomen bij de verdere uitwerking van de wet in al die AMvB's?

Voorzitter, zal ik gewoon doorgaan?

De **voorzitter**: U had gezegd: tien minuten. Dat is nu. U hebt nog één zin, denk ik?

De heer **Dibi** (GroenLinks): Ik heb nog twee korte dingetjes.

De **voorzitter**: Daarna doen we nog een rondje en vervolgens ronden we af.

De heer Waalkens (PvdA)

© M. Sablerolle ± Gouda

De heer **Dibi** (GroenLinks): Dan doe ik het heel kort. Ik spreek mijn steun uit voor het amendement van de heer Van der Ham dat zich richt tegen het schrappen van de preventieve toetsing op huisvestingssystemen. Dit steunen wij van harte.

Dan het amendement van mevrouw Van Velzen over de vijf vrijheden van Brambell. Deze bieden een heel duidelijk omschreven kader voor dierenwelzijnseisen. Ook dit amendement steunen wij van harte.

Laat ik het daarbij houden. Alle punten die ik verder wilde noemen, zijn al genoemd.

De heer **Waalkens** (PvdA): Ik verbaasde mij een beetje over de bijdrage van collega Dibi. Hij noemt het wetsvoorstel broddelwerk, maar vervolgens gaat hij een heel referaat houden over de vee-industrie en over broeikasgassen. Dat is echter maar amper verbonden met de kaderwet. De heer Dibi zegt dat dit wetsvoorstel broddelwerk is. Ik vraag hem daarom, in te gaan op de kaderwet zelf, en alles waar daar omheen zit in een ander debat te herhalen.

De **voorzitter**: Graag een korte reactie, want dit is wel een heel diepgaande vraag.

De heer **Dibi** (GroenLinks): Ik weet ook niet waar ik moet beginnen. De heer Waalkens zei zelf dat hij wel begrijpt dat er ontzettend veel teleurstelling is in het veld, maar dat hij niet zulke hoge verwachtingen had. Ik had eerlijk gezegd wel hoge verwachtingen. Als je een wet de Wet dieren gaat noemen en zegt dat je daarin het dierenwelzijn gaat regelen, moet je dat ook echt gaan doen. Het lijkt mij dat je begint waar de nood het hoogst is. Voor de fractie van GroenLinks is de nood het hoogst in de vee-industrie. Daar worden dierenwelzijnseisen het minst gerespecteerd. Als je in deze wet heel duidelijk omschrijft, bijvoorbeeld met die vijf vrijheden, wat je minimaal eist van houders van dieren, zal dit ook van toepassing zijn op al die veefabrieken. Ik had gehoopt dat wij vandaag veel meer concreets hadden gezien. Broddelwerk is misschien wel een heel groot woord. De heer Waalkens was ook heel kritisch over het wetsvoorstel. Er moet nog heel veel nader worden uitgewerkt.

De heer **Waalkens** (PvdA): Ik blijf mij toch een beetje verbazen. De heer Dibi gaat over zijn eigen inbreng, maar wij hadden het over het framewerk waarin wij vijf wetten in elkaar schuiven. Wij geven vervolgens een inhoudelijke beoordeling van de preambule. Verder gaan wij inhoudelijk in op de parlementaire betrokkenheid. Zo hebben collega's de kaderwet geïnterpreteerd. De heer Dibi heeft ervoor gekozen, een andere route te kiezen. Dat is zijn goed recht, maar die opmerking wilde ik wel even maken.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Ik hoorde de heer Dibi dit wetsvoorstel typeren als broddelwerk, om vervolgens te zeggen dat mijn voorstel om het huiswerk over te doen vertraging oplevert en dat niemand daarbij gebaat is. Dan vraag ik hem: wie is er gebaat bij het snel invoeren van een broddelwet?

De heer **Dibi** (GroenLinks): Ik verwacht niet dat het overdoen van het huiswerk zal leiden tot minder broddelwerk. Ik heb liever dat wij bij de verdere uitwerking wel in gesprek gaan met al die maatschappelijke organisaties en wel heel concreet uitwerken wat wij eigenlijk allemaal willen – volgens mij eist een aantal coalitiepartijen dat ook – dan dat wij het hele proces opnieuw gaan starten.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Wij mogen blij zijn als de Kamer over de AMvB's gaat. Het hele middenveld gaat daar niet bij betrokken worden. In die zin vind ik het jammer dat u mij niet steunt, maar dat daargelaten. U komt met een heel inhoudelijk verhaal over de negatieve impact van de bio-industrie, de vee-industrie in Nederland, op het klimaat en het milieu. Vervolgens zegt u: dit wetsvoorstel moet snel worden ingevoerd. U weet dat de reikwijdte van deze wet is gebaseerd op het bevorderen van de productie van dierlijke producten. Er staat niets bij over duurzaamheid. Er staat niets bij over milieu of klimaat. Daar kunt u toch niet mee instemmen? Dit is toch iets dat u eruit zou moeten willen amenderen en dat als broddelwerk getypeerd zou moeten worden?

De heer **Dibi** (GroenLinks): Er zijn ontzettend veel amendementen ingediend waarmee wordt geprobeerd dit wetsvoorstel te verbeteren. Uiteindelijk zal ik mijn oordeel over het wetsvoorstel pas geven als wij erover gaan stemmen. Dit neemt niet weg dat elke verbetering mooi meegenomen is. Ik heb gekeken naar het oordeel van heel veel maatschappelijke organisaties. Het is nog onduidelijk of dit echt een verslechtering is. Dat dieren gezien worden als productiemiddelen is altijd al zo geweest. Wij proberen dat nu stapje voor stapje te verbeteren. Ik heb het liever niet en ik ben blij met elke kleine verbetering. Als ik de indruk heb dat dit een verslechtering is van de huidige situatie, zal ik natuurlijk niet voor zijn. Maar wij weten niet welke AMvB's worden overgenomen, ingetrokken of aangepast in relatie tot de vorige wetgeving. Er zijn dus nog heel veel vragen die beantwoord moeten worden. Voordat ik echt een oordeel kan vormen, moet ik de minister gehoord hebben.

De heer **Graus** (PVV): Ik heb twee korte vragen. De heer Dibi zei dat hij geen dierenfundamentalist was. Hij is waarschijnlijk geen dierenactivist, maar wel een fundamentalist. Hij is toch voor dierenrechten in de

Grondwet? De Grondwet is ons fundament. Ik neem dus aan dat de heer Dibi dit anders bedoeld heeft.

Mijn volgende punt betreft het voorstel van de vlees- en visloze dagen. Bent u het met mij eens? Ik bedoel: mevrouw de voorzitter, is de heer Dibi het met mij eens dat wij als Kamerleden daar niet over gaan? Wij gaan wel over het maken van regels en wetgeving. Wij kunnen ook de minister onder druk zetten om dierenhufters en ritueel slachten aan te pakken. U hebt mij beloofd dat wij dat samen zouden doen. Samen schrijven wij tweeën geschiedenis. Wij kunnen in de Kamer echter niet bepalen dat de mensen geen vis en geen vlees mogen eten.

De **voorzitter**: Uw punt is duidelijk. Het woord is aan de heer Dibi voor een antwoord.

De heer **Dibi** (GroenLinks): Nee, dat kunnen wij zeker niet bepalen. Als u naar mij had geluisterd, had u gehoord dat ik had gezegd dat mensen vrij zijn om zelf te bepalen wat zij wel of niet eten. Dat neemt niet weg dat wij kunnen proberen om een gedragsverandering teweeg te brengen, als wij vaststellen dat de gevolgen van onze vleesconsumptie de pan uit rijzen. Ik weet, dat u het nooit wilt hebben over dingen van duurzaamheid. U hebt het liever over aaibare dieren met flapoortjes en een dikke vacht. Er zijn evenwel ook heel veel andere dieren die in de vee-industrie niet goed behandeld worden. Daar komen wij ook voor op.

De **voorzitter**: Wilt u een persoonlijk feit melden?

De heer **Graus** (PVV): Ja, heel kort. Dat is natuurlijk onzin. Ik vraag om een reactie. Wij gaan daar als Kamer niet over. Daar krijg ik geen antwoord op. Laat mij nu maar met de dieren met flapoortjes, als ik daar gelukkig mee ben. Nogmaals, wij gaan niet over vlees- en visloze dagen. Het aanpakken van ritueel slachten en dierenhufters, daar gaan wij over.

De **voorzitter**: U herhaalt zichzelf. Daarop had de heer Dibi al gereageerd. Ik geef nu het woord aan de heer Ormel, voor een interruptie.

De heer **Dibi** (GroenLinks): Dat monsterverbond is er.

De heer **Ormel** (CDA): Mevrouw de voorzitter. De heer Dibi zei in het begin van zijn betoog dat hij de stad uit was gegaan en naar Cuijk was getogen. Nou, dat waardeer ik zeer, mijnheer Dibi. Ik kan u melden dat ik in 1968 voor het eerst in Cuijk kwam. Sindsdien loop ik ieder jaar in Cuijk met de dierenarts, de heer Van Maanen, mee naar de boerderijen, de veefabrieken, zoals u die beschrijft. Ik kan u melden dat sinds 1968 ik een enorme verbetering van dierenwelzijn heb kunnen constateren. Ik heb ook een schaalvergroting geconstateerd. Ik kan u melden dat die boeren, inmiddels de zonen en de dochters van de boeren uit 1968, hun stinkende best doen voor de dieren. Zij doen ook hun best om een boterham te verdienen voor hun kinderen en voor hun familie. Ik vind het gewoon niet kunnen dat u een keer de stad uit loopt, dat u naar Cuijk gaat en dat u dan zegt: wat een vreselijke veefabrieken en dat kan allemaal niet. Dat u hier praat over broddelwerk aan het adres van de minister! Wat u doet, mijnheer Dibi, dat is pas broddelwerk!

De heer **Dibi** (GroenLinks): Ik ben geen stadsjongen; ik ben geboren in Vlissingen. Dit neemt niet weg dat ik inderdaad sinds lange tijd weer op het platteland ben geweest. Ik heb daar verschillende boeren gesproken, boeren die heel veel zorg hadden voor hun dieren, maar ook boeren die geen boterham konden verdienen, als zij niet ontzettend veel dieren hielden en produceerden. Eigenlijk wisten zij dat zij de dierenwelzijnseisen, hoewel zij dat wel wilden, niet konden respecteren. Zij vonden het ook heel erg dat zij de dierenwelzijnseisen niet konden respecteren, omdat zij anders geen boterham konden verdienen. Dit neemt niet weg dat, als ik ergens op werkbezoek kom en ik iets zie waarmee ik het oneens ben, ik dat daar zeg, maar ook hier in de Kamer. Ik vind dat de enorme schaalvergroting die maar blijft doorgaan, stopgezet moet worden, ook in het belang van diezelfde boeren. Immers, op een gegeven moment zal ook tegen hen gezegd worden: stop hiermee. Kijk naar de palingvissers en de hele discussie daaromtrent. Op een gegeven moment worden zij teruggefloten. Je kunt beter tijdig zeggen: laten wij proberen om te schakelen; dat is niet om uw boterham af te pakken, want u kunt uw boterham ook op een andere manier verdienen; anders hebt u helemaal geen boterham meer.

De **voorzitter**: Dank u. Het woord is aan mevrouw Thieme.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Ik moet mij toch een klein beetje aansluiten bij de kritiek, die toch wel op u afkomt van de fractie van de SP en die van de PvdA, dat u wel kritiek hebt op deze wet, maar dat u zelf eigenlijk niet komt met allerlei voorbeelden en voorstellen hoe het beter kan, alsook dat u een algemeen verhaal houdt over uw kritiek op de bio-industrie. Ik sluit mij daar absoluut bij aan, maar toch had ik van de zijde van de fractie van GroenLinks in dezen een bijdrage verwacht. Daar zie ik niets van terug. Ik zie wel – en dat vind ik wel kwalijk – dat u iemand die opkomt voor gezelschapsdieren, als het gaat om eenzaamheid en ander dierenleed, een dierenfundamentalist noemt. Dat lijkt mij toch geen zorgvuldige woordkeuze van u.

De heer **Dibi** (GroenLinks): Ik heb geprobeerd zelf een aantal amendementen in te dienen. Het bleek dat die al waren ingediend. Daarnaast sluit ik mij aan bij ontzettend veel vragen die door anderen zijn gesteld en die ook in mijn inbreng stonden. Bijvoorbeeld die over de positieve lijst en over het "neen, tenzij/ja, mits"-principe. Mijn voornaamste punt is dat de Kamer moet beginnen daar waar de problemen het grootst zijn. Dan begin je dus niet bij de eenzaamheidsproblemen, hoe serieus die ook mogen zijn, maar dan begin je bij de vee-industrie. Ik meen dat ik een heel concrete vraag over de vee-industrie aan de minister te hebben gesteld. Ik hoop dat wij gezamenlijk tot een voorstel zullen komen om langzaam te kunnen beginnen met de omschakeling naar een meer duurzame landbouw.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): De heer Dibi gaf zojuist een heel rare redenering ten beste dat de boeren zelf zeggen dat zij de dierenwelzijnseisen niet kunnen naleven.

De heer **Dibi** (GroenLinks): Neen.

Dibi

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Wij hebben allerlei regels hoe de stallen moeten worden ingericht. Daaraan houden de boeren zich allemaal keurig. Ik zou graag van de heer Dibi horen waar hij zijn beeld vandaan haalt. Dat begrijp ik helemaal niet.

De heer **Dibi** (GroenLinks): Ontzettend veel boeren, die ontzettend veel dieren houden, weten donders goed dat het eigenlijk zo niet hoort. Zij hebben hun bedrijf niet vrijwillig op deze manier ingericht. Zij zijn geconfronteerd met de situatie waarin zij weinig inkomsten genereren als zij weinig dieren houden. Zij moeten dus omschakelen naar een zo intensief mogelijke veefabriek omdat zij dan pas een boterham verdienen. Het is de vraag of zij echt blij zijn met de situatie van de dieren in die veefabrieken. Als je het ze echt vraagt, is hun eerlijke antwoord vaak "neen". Zo heb ik het tijdens een van de werkbezoeken ervaren.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Dat is wel een heel ander aspect dan dat zij het dierenwelzijn niet zouden respecteren. Het feit dat zij niet de keus hebben om een wat kleiner bedrijf te voeren, is een heel andere aanvliegroute dan het niet kunnen voldoen aan een aantal dierenwelzijnseisen. De heer Dibi haalt continu een aantal zaken door elkaar. Wij hebben een aantal regels waarvan de boeren zich wel degelijk bewust zijn en zich ook aan willen houden. Dat zij natuurlijk liever een wat kleiner bedrijf zouden hebben met een wat normaler aantal arbeidsuren, dat is heel logisch. Maar het is een heel ander verhaal dan dat over het dierenwelzijn. Ik ben ervan overtuigd dat alle boeren er echt voor willen zorgen dat hun dieren het op zijn best hebben, ongeacht het aantal dieren dat zij houden. Daarom begrijp ik de redenering van de heer Dibi niet.

De heer **Dibi** (GroenLinks): Dat vind ik een heel naïeve redenering. Mevrouw Snijder-Hazelhoff moet misschien nog eens met haar fractievoorzitter gaan praten. Die heeft gezegd dat het zo niet kan. Mevrouw Snijder voegt nooit de daad bij het woord. Zij vindt het wel erg en zij zegt altijd wel dat geen enkele boer wil dat zijn dieren het slecht hebben. Maar als je in de praktijk gaat kijken hoe de dieren het in de veefabrieken hebben, hebben zij het gewoon niet goed. Dat weten de boeren zelf ook. Wij moeten boeren misschien wel gaan dwingen om het zo niet langer te doen.

Mevrouw **Snijder-Hazelhoff** (VVD): Mijn fractievoorzitter zei daar ook iets achteraan. Hij zei: u moet zich wel bewust zijn dat wij hier een markt hebben met biologische producten, iets wat wij misschien allemaal willen, maar daar kunnen wij de wereld niet mee voeden en dat willen alle consumenten niet betalen. Dat vervolgzinnetje heeft de heer Rutte gezegd. Dat is iets heel anders dan niet voldoen aan dierenwelzijn.

De heer **Van der Ham** (D66): Voorzitter. Als ik de heer Dibi goed versta, bedoelt hij met de opmerkingen over het dierenwelzijn en de boeren die er eigenlijk niet tevreden mee zijn, dat zij zich keurig aan de regels houden, maar dat zij, juist omdat zij zo veel met dieren omgaan, weten dat de huidige regels, Europees maar ook nationaal, niet voldoen aan de fatsoenseisen richting de dieren. Daar spreekt hij volgens mij de collega's Ormel en Snijder op aan. Zo zit het toch?

De heer **Dibi** (GroenLinks): Dat is precies wat ik bedoel. Uiteindelijk leggen wij de kaders, de randvoorwaarden neer. Die moeten goed zijn als wij dierenwelzijn hoog in het vaandel hebben staan en die zijn op dit moment niet goed.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De **voorzitter**: Ik kan nog meedelen dat de minister ernaar streeft morgen voor 12.00 uur de antwoorden op de schriftelijke vragen bij de Kamer te doen zijn.
Ik dank de leden dat zij zo hebben meegewerkt om toch nog op een beetje net uur af te sluiten.

Sluiting 23.51 uur

□

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

□

De volgende koninklijke boodschap

Regels met betrekking tot de naleving van Europese regelgeving door publieke entiteiten (Wet Naleving Europese regelgeving publieke entiteiten) - 32157
minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Horst ter G. - 2 oktober 2009
Koninklijke boodschap, met de erbij behorende stukken, is al rondgezonden en gepubliceerd

□

De volgende brieven

Beantw vr vragen tijdens het AO Ecofin betreffende het klimaatbeleid en over de Nederlandse inzet in de discussie over de werkgelegenheid - 21501-07-673
minister van Financiën, Bos W.J. - 29 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Aanpak en strategie van de Europese Commissie voor een duurzame ontwikkeling van de kweek van vis - 21501-32-358
minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Verburg G. - 28 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Aanbieding Geannoteerde agenda Transportraad 9 oktober 2009 en een overzicht van de stand van zaken van EU-dossiers op het terrein van het Ministerie van VW - 21501-33-241
minister van Verkeer en Waterstaat, Eurlings C.M.P.S. - 29 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Aanbieding van de 26ste Voortgangsrapportage Betuweroute - 22589-300
minister van Verkeer en Waterstaat, Eurlings C.M.P.S. - 29 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Tarieven van de nationale vervoerbewijzen in 2010 - 23645-319

Lijst van ingekomen stukken

staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat, Huizinga-Heringa J.C. - 30 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Project Mainportontwikkeling Rotterdam: Voortgangsrapportage 6 - 24691-102
minister van Verkeer en Waterstaat, Eurlings C.M.P.S. - 29 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Voortgang helikopterproject NH90 en over het bezoek aan het Italiaanse bedrijf AgustaWestland - 25928-36
staatssecretaris van Defensie, Vries de J.G. - 30 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Beantwoording vragen van de commissie over het Compensatiebeleid in relatie tot de huidige economische crisis - 26231-18
minister van Economische Zaken, Hoeven van der M.J.A. - 28 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Reactie op het eindverslag van de werkgroep ICT-projecten bij de overheid - 26643-144
minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Horst ter G. - 30 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Tiende voortgangsrapportage over het Project Geluidsisolatie Schiphol - 26959-133
minister van Verkeer en Waterstaat, Eurlings C.M.P.S. - 29 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Wijziging standpunt N61 Hoek - Schoondijke - 27739-5
minister van Verkeer en Waterstaat, Eurlings C.M.P.S. - 29 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Reactie op verzoek over uitvoering van motie-Snijder-Hazelhoff over een meer onderscheidend mestbeleid (28385 nr. 123) - 28385-154
minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Verburg G. - 30 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Nederlandse derogatieverzoek krijgt positief advies EU-Nitraatcomité - 28385-155
minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Verburg G. - 29 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Reactie op het verzoek Van Raak en Van Gent over bonussen voor bestuurders in de (semi)publieke sector - 28479-47
minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Horst ter G. - 25 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Aanbieding evaluatie van de Algemene wet gelijke behandeling door Universiteit van Tilburg en Rijksuniversiteit Groningen - 28481-4
minister voor Bestuurlijke vernieuwing en Koninkrijksrelaties, Nicolaï A. - 18 december 2006
Rondgezonden en gepubliceerd

Convenant inzake Publieke Belangen Kerncentrale Borssele - 28982-85
minister van Economische Zaken, Hoeven van der M.J.A. - 29 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Reactie op verzoek Ulenbelt over het groeiend aantal werkloze dakloze Polen - 29325-44
staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Bussemaker M. - 29 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Maatregelen inzake Servatius en de Campus - 29453-132
minister voor Wonen, Wijken en Integratie, Laan van der E.E. - 29 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Reactie op motie-Elias over vermindering van het aantal vergunningen in de jaren 2009-2011 - 29515-301
staatssecretaris van Economische Zaken, Heemskerk F. - 29 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Evaluatie terrorismedreiging te Amsterdam op en rond 12 maart 2009 - 29754-166
minister van Justitie, Hirsch Ballin E.M.H. - 30 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Toezichtsrapport CTIVD inzake de samenwerking van de AIVD met buitenlandse inlichtingen- en/of veiligheidsdiensten (rapportnr. 22A) - 29924-39
minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Horst ter G. - 30 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Lijst van vragen en antwoorden inzake wijziging Regeling groenprojecten 2005 - 30196-78
minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Cramer J.M. - 28 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Advies betreffende parameters pensioenfondsen - 30413-133
minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Donner J.P.H. - 25 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Kwalificatie van berichtgeving over de staat van instandhouding van de estuaria in de Westerschelde - 30862-28
minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Verburg G. - 30 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Derde Voortgangsrapportage Anders Betalen voor Mobiliteit - 31305-154
minister van Verkeer en Waterstaat, Eurlings C.M.P.S. - 29 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Evaluatie Gratis schoolboeken - 31325-33
staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Bijsterveldt-Vliegenthart van J.M. - 29 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Lijst van ingekomen stukken

Update financieringsmonitor MKB september 2009 - 31371-256
minister van Economische Zaken, Hoeven van der M.J.A. - 29 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Openbaarmaking stresstest financiële sector - 31371-257
minister van Financiën, Bos W.J. - 28 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Verslag van de G20 Top van 24-25 september 2009 te Pittsburgh - 31371-258
minister-president, Balkenende J.P. - 29 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Stand van zaken over de Illiquid Asset Back-up Facility - 31371-259
minister van Financiën, Bos W.J. - 30 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Stand van zaken uitvoering motie-Gesthuizen over problemen van het mkb als gevolg van betalingstermijnen gehanteerd door andere bedrijven - 31371-260
minister van Economische Zaken, Hoeven van der M.J.A. - 28 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Nahang besluit tot wijziging van o.m. het Besluit kerninstallaties, splijtstoffen en ertsen i.v.m. wijziging van het Verdrag inzake de fysieke beveiliging van kernmateriaal (Trb. 2006, 81) - 31450-8
minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Cramer J.M. - 29 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Beantwoording vragen commissie FIN inzake de fiscale positie van de directeur-grootaandeelhouder - 31705-23
staatssecretaris van Financiën, Jager de J.C. - 2 oktober 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Reactie op het rapport ″Overheidsbeleid en Ruimtelijke Investeringen - Second Opinion″ van het Planbureau voor de Leefomgeving - 31757-9
minister voor Wonen, Wijken en Integratie, Laan van der E.E. - 29 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Afsplitsing ABN Amro Bank - 31789-20
minister van Financiën, Bos W.J. - 30 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Afschrift van Koninklijke Besluiten houdende benoeming in de functie van voorzitter en van lid van de commissie van toezicht betreffende inlichtingen en veiligheidsdiensten - 31925-3
minister-president, Balkenende J.P. - 1 oktober 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Reactie op rondetafelgesprek van 23-09-2009 inzake wetsvoorstel Wijziging van de Successiewet 1956 en enige andere belastingwetten (31930) - 31930-15
staatssecretaris van Financiën, Jager de J.C. - 30 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Invoeringsdatum Wabo en voortgang ICT-ontwikkeling - 31953-25
minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Cramer J.M. - 29 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Inhouding rijksbijdrage Friesland College - 31976-2
staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Bijsterveldt-Vliegenthart van J.M. - 30 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Lijst van vragen en antwoorden over de evaluatie van de spoorwetgeving - 31987-2
minister van Verkeer en Waterstaat, Eurlings C.M.P.S. - 29 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Adviesaanvraag Studiegroep Begrotingsruimte - 32123-36
minister van Financiën, Bos W.J. - 15 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Antwoorden op vragen van de cie BZK over de begroting van de Koning (I) voor het jaar 2010 - 32123-I-4
minister-president, Balkenende J.P. - 5 oktober 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Antwoorden op vragen van de cie BZK over de begroting van het Ministerie van Algemene Zaken, van het Kabinet der Koningin en de Commissie van toezicht betreffende inlichtingen- en veiligheidsdiensten (III) voor het jaar 2010 - 32123-III-5
minister-president, Balkenende J.P. - 5 oktober 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Reactie op het verzoek van de commissie DEF betreffende de NOVA-uitzending over PTSS op 7 augustus 2009 - 32123-X-11
staatssecretaris van Defensie, Vries de J.G. - 28 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Evaluatie Regieraad voor de Bouw - 32123-XIII-3
minister van Economische Zaken, Hoeven van der M.J.A. - 29 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Standpunt over de vierjaarlijkse evaluatie (2004-2008) van de RVZ - 32123-XVI-7
minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Klink A. - 29 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Kabinetsreactie beleidsevaluatie fiscale regelingen monumentenpanden - 32156-2
minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Plasterk R.H.A. - 28 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

□

De volgende brieven

Afschrift van reactie inzake een brief over ervaringen inzake de toegang van kinderen tot AWBZ-zorg - 2009Z17359

Lijst van ingekomen stukken

staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Bussemaker M. - 25 september 2009
Doorzenden aan de betrokken commissie(s)

Afschrift van brief aan Stichting Groene Hart te Woerden over de ontwikkelingen in het Groene Hart - 2009Z17444
minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Cramer J.M. - 28 september 2009
Doorzenden aan de betrokken commissie(s)

Uitnodiging deelname COP15 in Denemarken, Kopenhagen - 2009Z17450
minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Cramer J.M. - 28 september 2009
Doorzenden aan de betrokken commissie(s)

Afschrift van brief aan aan B.V. NEA en B.V. GKN m.b.t. voorstel tot wijziging Kernenergiewet (30429) - 2009Z17489
minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Cramer J.M. - 29 september 2009
Doorzenden aan de betrokken commissie(s)

Reactie brief FNV Bondgenoten inzake uitspraak rechtbank Arnhem - 2009Z17546
minister van Verkeer en Waterstaat, Eurlings C.M.P.S. - 29 september 2009
Doorzenden aan de betrokken commissie(s)

Afschrift van een reactie op brief betreffende Notitie "Veluwe Natuurlijk" - 2009Z17631
minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Verburg G. - 30 september 2009
Doorzenden aan de betrokken commissie(s)

□

De volgende brief

Verzoek tot het in overweging nemen van een onderzoek naar een aanklacht - 32158-1
Tweede Kamerlid, Wilders G. - 5 oktober 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

□

De Voorzitter, de Eerste ondervoorzitter en de Tweede ondervoorzitter stellen voor te stellen in handen van

a. de vaste commissies voor Financiën en voor Buitenlandse Zaken gezamenlijk:
- Goedkeuring van het op 26 september 2008 te Londen totstandgekomen Verdrag tussen de Regering van het Koninkrijk der Nederlanden en de Regering van het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noordlerland tot het vermijden van dubbele belasting en het voorkomen van het ontgaan van belasting met betrekking tot belastingen naar het inkomen en naar vermogenswinsten, met Protocol en Onderlinge Overeenkomst (Trb. 2008, 201, en Trb. 2009, 123) (32145);

b. de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap:
- Wijziging van de Wet participatiebudget en de Wet educatie en beroepsonderwijs in verband met een tijdelijke verlenging van de oormerking educatie en de bestedingsverplichting bij roc's (32146);

c. de vaste commissie voor de Werkwijze:
- Voorstel van de leden Van der Staaij, Griffith en Depla tot wijziging van de Regeling parlementair en extern onderzoek (32155).

Handelingen
Tweede Kamer

De Handelingen zijn het woordelijk verslag van de vergaderingen van Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal.

De afleveringen (vergaderedities) van de Handelingen bevatten het verslag van de vergadering(en).

Er zijn twee reeksen vergaderedities: een met Handelingen van de Eerste Kamer en een met Handelingen van de Tweede Kamer.

De prijs van een vergadereditie van de Tweede Kamer bedraagt € 0,24 per pagina, eenzelfde prijs geldt voor de vergadereditie van de Eerste Kamer.

U kunt zich ook abonneren op de Handelingen. In dit abonnement ontvangt u alle vergaderedities van de Eerste en Tweede Kamer.
De prijs in abonnement bedraagt € 0,11 per pagina.

Bestelling van losse nummers en opgave van abonnementen:
Sdu Servicecentrum Uitgeverijen
Postbus 20014
2500 EA Den Haag

Telefonische bestellingen:
abonnementen en
losse nummers: 070 - 378 98 80
per fax 070 - 378 97 83